

**HORVÁTH
DEZSŐ**

**A TIZEDIK
EMBER**

SZÉLSŐH. CSUZÉK H.

PUTYI HEGY

VÁROS H. VARGA HEGY

SAVANYA H. KATOGÁN

Csamango

CSANYAI H.

Nagyszéksős

NAGYSZÉKSŐS TÓ

TÓTH H.

SZALKA H.

Kanc

Szó H. KISSZÉKSŐS

GERGŐ H.

FAZEKAS

Nagyszéksős

SZERKESZTŐ

BIZOTTSÁG:

BERKOVITS GYÖRGY

BERTHA BULCSU

BOLDIZSÁR IVÁN

FEKETE GYULA

GONDOS ERNŐ

HUSZÁR TIBOR

ILLÉS ENDRE

KÁLLAI GYULA

KÖRÖSI JÓZSEF

LÁZÁR ISTVÁN

MÁRKUS ISTVÁN

MOCSÁR GÁBOR

VITÁNYI IVÁN

FOTÓK:

HORVÁTH DEZSŐ

A KÖTÉS ÉS TIPOGRÁFIA

SZÁNTÓ TIBOR

MUNKÁJA

Magyarország

felfedezése

Horváth Dezső

A TIZEDIK
EMBER

*Szépirodalmi Könyvkiadó
Budapest*

BEVEZETŐ

Szeressük vagy temessük a tanyát?

Hatalmas viták hömpölyögnek a tanya körül. Egyik vitatkozó azt mondja, szeretnünk kell, mert életre való, a másik meg azt mondja, temessük, mert eljárt fölötte az idő. Amióta tanya van, azóta tart a vita, és biztosan eltart addig, ameddig tanya lesz.

Ha jól belegondolunk, idéetlen a kérdés, mert szereteteinket is temetnünk kell, ha elmennek. Temessünk tehát tisztességgel, ha eljön annak az ideje. Aki azonban siet, aki időnap előtt temet, aki az elevent akarja a föld alá dugni, hajthatja akármilyen szenvedély is, az gyilkol.

Megszámlálhatatlanul sok tanulmány íródott eddig a tanyákról tudós igyekezettel és tisztességes felelősséggel. Gyógyító módokat is ajánlanak legtöbbször, gyógyítani pedig a beteget kell. Beteg lenne a tanya? Olvasmányaim zöme szerint nagybeteg volt, és ma is az.

Miért nem sikerült ennyi igyekezettel meggyógyítani? Rágódom rajta hosszú idő óta. Talán azért, mert radikális gyógymódok jöttek szóba legtöbbször: meg kell szüntetni a tanyát. A gümőkóros tehenre is azt mondták, le kell vágni, ki kell irtani, akkor majd nem lesz gümőkóros tehenünk. Csakhogy a tanyát nem lehet levágni, mostanáig nem lehetett megszüntetni, nem lehetett fölszámolni. Ebből arra lehet következtetni, lehet ugyan beteg, de makacs.

Hamar észre kellett vennem, hogy a parancsoló szó mögött is áldott jó szándék húzódott meg szinte mindig. Aki ma akarja megszüntetni a tanyát – aki még mindig meg akarja szüntetni –, az is jót akar a benne élőknek. Szándékához szívesen csatlakoznék, módszere azonban megdermeszt, mert hideg ész szülte. Nem a tanyáról, hanem a tanyán élőkről szól ez a könyv, és az emberség parancsához igazodik: szeressük az élőt, ha tudjuk szeretni. Ha gondja van, segítsünk neki.

Annak is, aki el akarja hagyni a tanyáját, és annak is, aki benne akar maradni.

Becsüljük az embert akkor is, ha tanyai!

Erdei Ferencet olvasom:

Azoknak a társadalmi bajoknak és visszaosságoknak, amelyeket a tanyairodalom a tanyarendszer számlájára ír, legnagyobb része nem a tanyarendszernek a következménye. Olyan általános jelenségek ezek, amelyek nem egyik vagy másik települési formának, hanem az általános gazdasági-társadalmi helyzetnek a következményei... Ezek általános politikai kérdések, tehát csak általános politikai segítség orvosolhatja a tanyán is ezeket a bajokat. Ha mégis tanyapolitika kíván ezeken a bajokon segíteni, az reménytelen eset. (*Magyar tanyák*, Budapest, 1942. 249. l.)

Akkora súlya van ezeknek a mondatoknak, azonnal kérdés ágazik belőlük: ma is igazak? Ma sincsen külön tanyakérdés és külön tanyapolitika? Mert ha igaz, akkor ösztüzet is löhetünk, fölszámolni mégse tudjuk. Hozzánk van növe gazdasági és társadalmi szövedékkel, nem lehet leoperálni rólunk. Tegyük el ezt a gondolatot későbbre, de ne feledkezzünk meg róla.

Amikor előre megfontolt szándékkal kezdtem a tanyák között járni – a hatvanas évek elején –, hazánk minden tizedik embere tanyán élt. (A népszámlálás adata 1960-ból: 1,2 millió, az összlakosság 12 százaléka.) Akár rangsornak is vehettem a tizediket: tizedrangúnak. Tudom, kemény a mondat, bizonyitanom kell. Sajnos, tudom bizonyítani. Tanyán előből buggyant ki a panasz: „Akkora a mi országunk, ha a térképet nézzük, mint a tenyerem. Benne a tanya? Mint a szúnyogcsípés. Csak akkor veszik észre, ha viszket. Odacsapnak, egy darabig még vakaródnak, aztán elmúlik az is.”

Nekifutásként álljon itt két példa.

Amikor fölrobbant a szénsavgyár Répcelakon, nem volt patron, nem lehetett szódavíz csinálni. Valahogy összejött a dolog, mert ugyanakkor vécepapírost se lehetett kapni. Apró leányom fejében összekapcsolódott a kettő, és kérdezte: most meg a papírgyár robbant föl? Nevettem rajta, aztán fölhívtam a papírkereskedő nagyvállalat igazgatóját. Magából kikelve magyarázta, hogy nem a kereskedelem a hibás, hanem más. Az a legnagyobb baj – mondta –, hogy a tanyai ember leszokott a kukoricacsutkáról, és rákapott a papírra. „Értse

meg, uram, fölvásárolják, és elviszik a városi orra elől. Nem tudjuk megakadályozni.”

Hirtelen nem tudtam szóhoz jutni, és nem hittem el, hogy csak tizedrangú ember a tanyai. Alábbvaló papiros alig van, és ezt is fölhánytorgatjuk neki. Hogy merészeli nem kívárni a maga sorát? Neki ott a csutka, minek kényeskedik. Majd ha kedvére eltelt vele a városi ember, legfőljebb akkor odaóvakodhat a pulthoz, és kérhet.

Szalonképeőbb a második példa.

Az 1970-es árvíz után nehezen lehetett téglához jutni. Sok ház összedőlt, sokat kellett gyorsan építeni. Porciózták máskor is az adagokat a téglagyárak, most egyszerűen széttárták a kezüket: nincsen. Egyik jeles értekezleten a szónok azonnal megtalálta a bajok forrását:
– Végimentem az egyik tanyai úton, láttam, téglá van a házak előtt. Fölvásárolják a téglát. Nem tudunk mi odafigyelni rá? Kedves elvtársak, nem tűrhetjük tovább!

Abban igaza volt, hogy építkeztek a tanyán, pedig tilos volt építeni. Ráadásul téglából. Tilalmakkal bekerítve él a tizedik ember.

A tanyatörténet talán legnagyobb fordulata a villany. Amikor elkezdtek vezetgetni, lépten-nyomon azt lehetett hallani, hogy ezt aztán már nem szabad engedni. Határozott intézkedéseket sürgettek, mert a villany konzerválja a tanyát. Gondoltam egyet, elmentem a villany-szerelő vállalat főnökéhez. Arra számítottam, a vécé-papiros és a téglá mellé harmadik példát is találok majd. Igen nagyot tévedtem, tanya-ügyben világosabb beszédet addig még nem hallottam:

– Szocializmust ígértünk minden embernek ebben az országban. A tanyainak is. Maga el tudja képzelni a szocializmust villany nélkül? Olvassa el Lenint!

Ez az a pont, ahonnan el lehet indulni. Legyen ez a legfőbb szempontunk vizsgálódásaink közben is.

MI KÖZÖM A TANYÁKHOZ?

Aki eddig tanyákról szólt, méregettem mindig, milyen kötődés vezeti a tollát. Onnan jött? Ismeri őket?

És én?

Ahol születtem, ott tanyák nincsenek. A paraszti munkába ugyan hamar belekóstoltam, de a szegődményes gulyásgyerek tapasztalatánál tovább nem jutottam. Nem hiszem, hogy a régi parasztsors nosztalgiaja vezetne most is a dülőutakon, bár a szegénységet, ha rátalálok, a magunkéval vetem össze. Örökségi ágon tehát nem tudok magyarázatot adni, miért habarodtam bele ebbe a témába.

Tanyám sincsen, pedig divat lett, hogy legyen. Többet tudhatnék a szomszédokról, ha volna, jobban beleláthatnék az életükbe is. Az újsütetű tanyásgazdák professzornak érezhetik magukat velem szemben.

Amatőr vagyok.

Van más kapcsolatom, régről való, és gyerekkorom ragaszkodása-ként ma is él bennem. Nem tudom már, olvasmányaimban Tömörkény ejtette-e ki először a tanyai nemzetet vagy Móra, de az biztos, hogy nagyon megragadt bennem. Egyik se volt igazi tanyai. Mellettem álltak, amikor a sümegi gimnáziumból nem a pesti, hanem a szegedi egyetemre kértem a fölvételemet. Akkor láttam először tanyát, amikor a fölvételre jöttem.

Mit lehet a vonatból látni? Éjszaka volt, mit láthat egy leendő bölcsész? Ami le van írva. Azt, hogy *alusznak a tanyák*. Hajnal hasadtával már a szegedi körzet tanyáit bámulgattam, milyen lehetett Földhözragadt János birodalma, és létezhet-e olyan nagy idő, amikor a vas járomszög megtanul röpülni, és nincs levegő, se ég, se föld, csak homok van, szálló, röpülő homok, mely elfog mindent, és betemet mindent? Ha ezt Tömörkény leírta, akkor biztosan van. Jó lenne fölvenni egy marék földet, megmorzsolgatni, milyen a futóhomok. Visszaúton a másik oldalt néztem, és első szakmámba ütköző vétket fedeztem föl azonnal. A tanyai ember cövekhez kötve pányván legelgetti a marhát. Átláttam rögtön, bölcsesség van benne, de ha nálunk is ez lett volna a szokás, nyolcadik évem nyarán nem kereshettem volna egy mázsza gabonát, egy választási malacot és száz pengőt. Egyáltalán: mit értem én akkor, ha egy kenderkötél helyettesíteni tud? Szalajtós

világ ez, magyaráztam otthon. Még a disznót is kiköti legelni, nyakánál fogva. A mi falunkban legföljebb a koca hátsó lábára kötöttek madzagot, de csak akkor, ha kanhoz vitték.

Ennél többet akkor se tudtam a tanyáról, amikor tanár lettem. A régiről igen, mert néprajzon és nyelvészetben nevelkedtem. Nagy korszakot szalasztottam el.

A mi évfolyamunkra, tudtommal, tanyai gyerek nem járt. Ha mégis, nem derült ki róla. Legalább a piacra kinézhettem volna, de üres zsebbel mit keressen egy diák a piacon. Üres zsebbel és éhes gyomorral. Ami nyelvészkedés és néprajzосkodás közben élem bukkant, bőven elég volt. Annak alapján is beszélhettem otthon annyit a tanyákról, amennyit akartam, nálam többet senki nem tudott.

Arra, hogy *világ* ez, kicsi országunkban külön világ, a Pusztamérgegre menő madzagvasúton ébredtem rá. Ki is mondtam mindjárt, hogy erre a földre az ember csak legutolsó elkeseredésében telepedhetett le. Gimnáziumban akartam én tanítani, nem Mérgesen; a magam megsavanyodott ábrázatát vetítettem rá a világra.

Tanyai diákom bőven volt, tőlük már sokat tanultam. Családlátogatási fejadagját talán senki nem teljesítette úgy, mint én. Nem biztos, hogy az iskola szomszédságába átmentem, de a hetedik határban már ott voltam. Ha akkor jegyzeteltem volna, vastag könyv bújhatna elő belőle. Ott jöttem rá, hogy a tanyák tele vannak *emberséggel*. Egyszer helyettesítettem is tanyai iskolában. Nem tiltakoztam ellene.

Két év se telt el, könyvtárosa, később hivatalnoka lettem a népművelésnek. Ha időt lophattam, tanyák között jártam. Megtudtam, valamikor tanyai olvasókörök is voltak, de megszűntek. Előadásokkal, filmvetítésekkel egy darabig foltozgattuk a helyüket, aztán a foltozást is elfelejtettük. Ismeretterjesztő előadások közben vettem észre – mindig beszélgetés lett belőlük –, mennyire szomjasak a kint való emberek a szóra, és szívesen isszák, ha tiszta. Ha az előadó megjátszotta magát, kimentek a folyosóra.

Időközben fényképezni kezdtem. Volt egy kis csoport Szegeden, a KÖR '68, avval kezdte a munkáját, hogy vasárnaponként tanyák közé vittük a gépünket. Egy fenékkal csak egy lovat lehet megülni, most se jegyezhettem közben, pedig sok emberrel találkoztunk. Fogadkoztam, ha megérem a nyugdíjat, újra bejárom ezt a vidéket, és megírom a szegedi járást. Huszonhat-huszonhét éves lehettem, beláthatatlanul messze a nyugdíjhoz.

Soha nem gondoltam rá, hogy valaha is újságíró lesz belőlem. Amikor hívtak, én csodálkoztam legjobban. A második héten már sorozatot indíthattam – a tanyákról. Akkor még az a nóta járta, hogy meg kell szüntetni a tanyavilágot. Erről én egy szót se szóltam. Lapomnak hála, egyszer se késztetett rá, hogy meggyőződésemmel ellentétet írjak.

Ennyi közöm van a tanyákhoz. Ismeretem pedig annyi, hogy a tengerre mondhatom, itt is sós, ott is sós, a dagály is egyforma nagyjából és az apály is, ha vihar söpri, talán a hullám is, de a tanya minden lépésre más. Két egyforma tanya nincsen, mint ahogy két ujjam se egyforma. Amit én tudok, csak annyi, hogy kíváncsiságom alá rakja a tüzet.

Bővítettem a kört. Amikor már eleget barangoltam a szegedi járásban, át-átrándultam Bács-Kiskun megyébe is. Az is homokvidék, mégis tanulságos tapasztalatokkal tértem vissza. Kerestem az összehasonlítás lehetőségeit a feketeföldiekkel, sokat jártam tehát Hódmezővásárhely és Makó hatalmas határában is. A különbség legszembeütőbb jele, hogy gyorsabban szűnnek meg a feketeföldiek, mint a homokiak. Az egy megyén belüli hasonlítás azonban itt is kevés. Békés megyébe is elmentem.

Erősen föltettem magamban, nem könyvekből szerzem meg ismereteimet, és ha lehet, statisztikából se dolgozom. Nem szép dolog, ha valaki hátat fordít a könyveknek, de a jelen időhöz a könyv kevés segítséget adhat. Napilapok, folyóiratok vitáiból sokat meríthetnék, jelentések sokaságára is támaszkodhatnék, megmaradtam mégis első szándékom mellett, vállalva annak minden kockázatát. Amit lehet, közvetlen közletről magam akartam megtapasztalni.

A statisztikát azért hagytam el, mert nem értek hozzá. Szégyenkezés nélkül mondom, mert sokszor észrevettem, mást olvasnak ki sokan a számokból, mint én a valóságból. A hiba föltehetően bennem volt mindig, tudatos ferdítéssel természetesen senkit nem vádolhatok.

Szerettem volna eleget tenni néhány jóindulatú figyelmeztetésnek is. Biztattak, tekintsem át az egész mai magyar tanyavilágot, és abból vonjak le általánosítható következtetéseket. Lelkesítően szép a föladat, de véghezvihetetlen. Szabolcs-Szatmár, Hajdú-Bihar, Szolnok, Pest, Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megye egy embernek bejárhatatlan,

ha a kötelező alaposságról nem akarok lemondani. A fizikai képtelenség csak az egyik oldala a dolognak. Hamar észre kellettennem, hogy a szegedi járásban kialakított átlagképemhez hasonlítgatok állandóan. Úgy is kérdezek, és úgy is értékelek. Hazulról hozott szempontjaim vannak olyan területeken is, ahol ezek a szempontok nem lehetnek érvényesek. A lelkesítően szép földadatból akaratlanul is hamisítás lett volna. Tévedni itthon is tévedhetek, nagyot is, kicsit is, a legnagyobb vigyázat mellett is, de hamisításért egyetlen lépést se tehetek. Izgatnak a tanyabokrok is és a sortanyák is, de ha az eddigi kutatás még azt se tudta pontosan tisztázni, miért alakult ki az egyik és miért a másik fajta, akkor be kell látnom, az ennél sokkal bonyolultabb mai helyzet föltérképezésére egymagam igen csekély vagyok. Mindvégig a szórványtanyák körül maradtam tehát.

Itt is meg kellett alkudnom magammal. Töviről hegyére vizsgálhatnám gazdasági jelentőségüket. Mit termelnek, mit adnak el? Nézegethetném házaikat és gazdasági épületeiket, tanulmányozhatnám családi és közösségi szokásaikat. Száz meg száz ágra hajtana mindegyik téma azonnal. Az előttem járók könnyen boldogultak, szinte kizárólag paraszttanyával volt dolguk. A mostaniakban mezőgazdasági dolgozó egy földel alatt lakik az iparba eljárával, a tanácsai adminisztrátorral és néha a diplomás értelmiségivel is. Melyiknek a szokását vegyem? Melyiknek a gazdasági hasznát nézzem? Itt vannak a különböző korosztályok mindegyik rétegénél. Őserdei gubancokkal.

Megfutamodni a nehézségek előtt? Tisztességes adag az is, ami megmaradt. A tizedik ember.

VÉLEMÉNYEK A TANYÁRÓL

Izgalmas a kérdés: mit tud az átlagember a tanyáról? Másként kellene fogalmaznunk, mert átlagember nincsen. Mit tud a közvélemény? Sokan mondják, ez se jó, mert különvélemények sokaságából kellene összegyűrni, de nem lehet. Sok embert megkérdeztem, megpróbálom leírni, amit ők feleltek. Csakhogy a kérdés furcsa jószág, sok fifika lehet benne. Föl lehet úgy is tenni, hogy olyan válasz jöjjön rá, amit mi várunk. Közvetítőkhöz folyamodtam, hogy a magam véleménye

még a hangsúllyal se ragadhasson át. Írják le, ami a tanya szó hallatán eszükbe jut. Terjedelem? Ki meddig győzi.

A szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola népművelés szakos hallgatói tanyakutatással töltötték 1980 szeptemberének első hetét. Indulás előtt kérdeztem őket. Ők mondták:

1. Ma már nagyon elszórtan található. Sokan elhagyták, esetleg tavasztól ősziig tartózkodnak ott. Télire általában beköltöznek. Állandó lakóhelyül leginkább az öregek választják. Vagy azért, mert nincs más választás, vagy azért, mert nem akarnak a gyerekekhez beköltözni. Mások azért laknak ott, mert östermeléssel foglalkoznak. Éjjel-nappal dolgoznak, de jól keresnek. Azok maradnak még kinn, akik tsz-ekbe járnak dolgozni.

Napirendjük páratlan. Hajnalban kelés, etetés, dolgozni menni, ebéd-szünetben haza, utána ismét vissza a munkahelyre. Este ház körüli munka, etetni, aztán korán fekvés. Művelődés? Szinte semmi. A tsz-ek most már szorgalmazzák, hogy a tagok tegyék le a nyolc általánost. Ez sikerül is több-kevesebb sikerrel. A tanító, aki szintén tanyán él, az egészség nem veszi komolyan. Tulajdonképpen tisztában van azzal, hogy az idősebb emberek nagyon érzékenyek. Nem szeretik, ha őket oktatják. Így az „órák” sokszor valamelyik háznál folynak, ivászat keretében. Újságolvasás ritkán fordul elő. Inkább a nyugdíjasoknál. A nyugdíjas korosztály műveltebb általában (tapasztalatom szerint), mint az ötvenesek.

Mit lehetne tenni? Fogalmam sincs. Beszélni nem lehet velük, vagy legalábbis nehéz megtalálni a hangot. Mindenki csak a saját igazát hajtja. A probléma leginkább abban áll, hogy a fiatalok, akik bejárnak motorral vagy kocsival a városba dolgozni, azok művelődése a presszóban, illetve a borozókban merül ki. Ez nem begyepesedés miatt van. Inkább azért, mert általában a műveltebb réteg nem ereszkedik le hozzájuk. Pedig csak kis segítség kellene. Sokkal alkalmazkodóbb, mint a városi fiatalság.

A harmincasok nem nagyon mennek tanyára. Ez az a korosztály, amelyik szabadulni akar inkább tőle. Legfőljebb a pénzkérdés az, ami a tanyára vonzza. Ők a legértelmesebbek. (Szerintem.) Őket érdeklik a szakmai kérdések. Mezőgazdasági és műszaki kérdések általában.

2. A tanyáról az jut eszembe, hogy félek tőle. Nem szeretem, mert ott tehének vannak, és habos tejet kell inni reggelire, és én azt utálok.

Sok közvetlen kapcsolatom nincsen a tanyákkal. Gyermekkoromban voltam ott néhányszor, és akkor természetesen élveztem az ottlétet. Ma már, ha a vonat ablakából megpillantok kilométerekre távol egy tanyát, szorongás fog el. Úgy érzem, hihetetlen, hogy a mai rohanó világunkban meg lehet élni tanyán is, távol a várostól, a művelődési lehetőségektől, leggyakrabban még a számomra természetesennek tűnő villanytól is. S ugyanakkor tudom, hogy ezek az emberek milyen értéket hordoznak magukban, házukban, környezetükben, de főleg emlékeikben. Egy kihalóban lévő életforma összetevőit, lehetőségeit, mindennapjait ismerhetjük fel a velük való találkozásakor. Mindig vonzott ez a tőlem annyira távoli világ, de mégsem kerültem annyira közel hozzá, hogy megismerhessem igazán, őszintén. Nagyon szeretném, ha a tábor hozzásegítené ehhez.

3. Magyarországon, főleg az Alföldön elég sok tanya található. Társadalmunk feladata, hogy felszámolja ezeket az elmaradott, korlátozott lehetőséggel bíró településeket.

Így, egy kívülállónak, a tanyavilág egzotikum. A nagy pusztában egy gazdasági udvarral rendelkező ház. Távol minden sűrűn lakott területtől, legfőljebb a legközelebbi szomszédal tartható fenn valamiféle – főleg a szükségletek kielégítésére szolgáló – kapcsolat. De a legközelebbi szomszéd is kilométerekre van. Csak úgy tudom elképzelni az itt élő embereket, hogy nagyon szeretnek dolgozni, szeretik a természetet és a magányt.

4. Életmódjuk rendkívül sajátos. A tanya mint kigazdaság a mindennapi megélhetés forrása. Munkahely, lakóhely, gyakran üdülőtelek is egyben. A vitathatatlan anyagi előnyökkel szemben a kulturális-szociális lemaradásnak egyre inkább táptalaja. Hiba lenne azonban egyértelműen elítélően szólni erről az életformáról: figyelembe kell venni, hogy még jelenleg is tekintélyes azoknak a száma, akik egész életüket tanyán élik le. Először is ma a tanya – villany, tv, rádió stb. révén – bekapcsolható a civilizáció vérkörébe, másrészt a tanyai életforma nem is túl régen általános volt. A tanyai kultúra létjogosultsága tehát vitathatatlan. A természet ismerete, az életmód szülte sajátos gondolatvilág az emberek élet-, életcél-értelmezéséhez sok új mozzanatot világíthat meg, figyelembe véve azonban, hogy a külön élő tanyai kultúra különlegessége, érdekessége inkább egyének, mint kultúrák, életformák jellemzői, s nem elhanyagolható szempont az elmaradottság figyelembe vétele.

5. *A magyar tanyavilág különleges világ. Azért írtam magyart, mert más országban, például Franciaországban lényegesen másképp kezelik a tanya fogalmát. Itt összefonódik az elmaradottság, a kirekesztettség, az egyedülállóság fogalmával. Valahol ugyanazt a problémát érzem, mint a munkásszálláson élőkénél. Őket is a múltból örököltük, gazdaságilag nélkülözhetetlen a létük, a másik oldalon viszont életformájukat nem lehet elfogadni úgy, ahogy most léteznek. A tanyán élők is valamiképpen el kell fogadni, de rettenetes probléma az ő létformájuknak maivá tétele.*

6. *Életszemléletük nemritkán kispolgári, mindenképpen előtérben van az anyagiasság.*

7. *Ha több tanya helyezkedik el egy kisebb körzetben, ott általában kialakítanak egy tanyaközpontot, ahol található iskolát, boltot, postaházát is. Ilyen helyeken általában van már áramszolgáltatás is, de távoli, egyedülálló kis tanyákon ezt legfeljebb házi áramfejlesztővel oldhatják meg, ha tudják. Ha ez nincs, akkor a világtól eléggé elzárt hely a tanya, egyetlen információs központ a telepés rádió lehet. Ahol nagy a szóródás a tanyák között, az iskolás gyerekek számára tanyakollégiumot létesítenek. Ma az emberek többsége már beköltözött a faluba, a tanyavilág jóval kisebb, mint a felszabadulás előtt volt.*

8. *Nem tudom, hogyan lehetne ezeket az embereket – mindamellet, hogy szabad idejük egy szál se – bevonni a KULTÚRÁBA. Csak az új nemzedék kerülhet úgy közelebb, hogy városba megy dolgozni. Mindez a tanyák felszámolását jelentené?!*

9. *Emlékszem a „Televíziót minden tanyai iskolába!” kampányra. Sok gyerek szorong a padban, és árgus szemekkel figyelik a készüléket, amit a felajánlók maguk hoztak és helyeztek üzembe. A főiskolán került újra szóba a tanya, itt tudatosították, mi is ez tulajdonképpen, mik a jellemzői, mit kell tudni róla, bár a gimnáziumban is számon kérték a Magyarország sajátos településhálózata c. anyagnál.*

Tanyai emberekkel az elmúlt év őszén találkoztam. A Stúdió színpaddal Kigyópusztán léptünk fel. Abszurd minidramát adtunk elő. Az emberek közvetlenek, érdeklődők voltak. Sajátos vendégszeretetben volt részünk: frissen sült kolbász, bor ... Este volt, sétáltam az udvaron. Gémeskút, udvari W. C., üres utca, csillagos ég. Csend és nyugalom. Élveztem.

10. *Semmi közvetlen tapasztalatom nincsen a tanyákról, és azt hiszem, ott élő embereket se ismerek. Mindent, amit tudok, forrásokból származik: történelem, újság, tv, film, könyv. Ennek ellenére úgy érzem, képet tudok alkotni valamelyest erről a világról. Mezőgazdasági munka, elzártság. Nagyon szétágazó és nagyon sok problémát magába foglal. Egyszerűen kíváncsi vagyok, és érdekel az ottani világ.*

11. *Érdekes tendencia a városi jómódú lakosok körében a tanya vásárlása nyugdíjas, gazdálkodó, kertészkedő helynek. Gyakori a tanyai iskolák megvásárlása is. Hogy ez hogyan értékelendő, nem tudom, nekem tetszik ez a megoldás a tanyarendszer jó értelemben vett megtartására.*

Nem vizsgáztatni akartuk a főiskolásokat, nem összegezzük tehát a jó és a hibás válaszokat. Jó páran mondanak egészen határozott véleményt, anélkül hogy valóságos ismereteik lennének, beleértve olyan radikális döntést sürgetőt is, hogy főlszámoljuk vagy jó értelemben véve megtartsuk a tanyákat, de ez ne lépjen meg bennünket, mert döntésre érett funkcióban is találunk ilyen embereket. A diák különben is hozzászólt, hogy felelés vagy dolgoztatás közben határozott legyen. El kell mondania a kénsavgyártás teljes menetét akkor is, ha se gyárat, se kénsavat nem látott még. Majdnem minden válaszoló közel hozza a tanyai embert a paraszthoz, aki földet művel és állatot tart. Azt is mondják, elzárt világ ez, sokan elhagyták, leginkább öregek élnek benne. A fiatalok városba vagy faluba mennek dolgozni, szórakozni és lakni is. A tanyaiak zárkóztak, nehéz őket szóra bírni, tehát bánni kell velük, de ha őszinteséget éreznek, akkor kitárulkoznak, és őszinték lesznek ők is. Érzékenyek, nem szeretik, ha oktatják őket. Elmaradtak, de jól keresnek.

Meglepődtem, amikor a telepes rádiót emlegették. (Ha van rádió, legföljebb telepes.) Ez a korosztály beleszületett a tranzisztros világba, nem hiszem, hogy látott telepes rádiót. Azt is mondják, forrásokból szerzik ismereteiket. Régebbi fölmérések valóban szólnak ilyen rádióról, de hol van az már! Amióta olyan is van, amelyik zseblámpaelemével két hónapig is jó, és metszés közben föl lehet akasztani a fára, azóta a nehéz telepes akkor se kellene, ha ingyen adnák. Szégyen, nem szégyen, én mint városlakó, tanyán találkoztam először tranzisztros rádióval.

Azért rágódom rajta, mert a tizenöt-húsz éves igazság ma is él, noha

már nem igazság. Aki leír valamit a tanyáról, lehet, hogy húsz év múlva is hivatkoznak rá. Akkor is, ha igazat következtet, akkor is, ha hamisat. Nem tehetek mást, csak azt szabad leírnom, amiről meggyőződtem. Ezért se vehetem a nyakamba mind a hét tanyás megyénket.

Közvetítő útján kértem meg a marxista egyetem esti tagozatára járók egyik csoportját is. Bár iskolába járnak, az élet hétköznapjaival több a kapcsolatuk. Úgynevezett középvezetők ők, néhányan egyetemet vagy főiskolát is végeztek. Szegeden vagy a környékén laknak kivétel nélkül, lehetnek tanyai tapasztalataik is. Válaszaikból a természetesen adódó ismétléseket elhagyom.

12. A megművelt vagy megművelésre váró föld mindig kötelék volt az embernek. A köteléket az ember és a föld kapcsolata, tulajdona tette elviselhetővé, elviselhetetlenné, illetve termékeny örömmé. Ez a kapcsolat szülte a tanyát. Szülte? Kényszerítette. A tanya: hajnaltól éjszakáig munka, gyűjtés, kinlódás, kevés emberi kapcsolat.

13. A tanya a nyugalom és a békesség helye természetes környezetben, szélsőséges időjárás kényén-kedvén kitéve. Derűs színfolt a tájegységben. Az idősebbek mindene, az utódoknak közönye és enyhe utálatát övezi. A városi ember nem irigyli létüket.

14. Pár év óta divat a tanyavásárlás. Ezeket a tanyákat már megpróbálják korszerűsíteni.

15. A puszta közepén egyedülálló ház. Az udvaron gémeskút, mellette itató, a ház körül fák, virágok. Az állatok a háztól, illetve a kertetől távolabb legelnek, de szabadon. Az ott lakó emberek nyugodt, csendes körülmények között élnek, azonban a magány sokszor nyomasztóan hat...

16. A tanya fogalmával összekapcsolható volt az elmaradottság. Egyes vidékeken ez ma is jellemző, azonban Kistelek, Mórahalom, Kiskunhalas vidékén az elmaradottságból előreléptek az emberek. Sok esetben magasabb életszínvonalat tudnak biztosítani családjuk számára, mint az átlag magyar állampolgár.

17. Hátránya a tanyai embernek, hogy a szabad versenyben jobban meg kell küzdenie a sikerélményért. Más probléma: a tanyán élő idős

emberek életvitelét már nem tudjuk megváltoztatni. Ez problémákat szül.

18. A tanya = az elszigeteltséggel. Kirekesztettek a társadalom mindennapi életéből. A tanyavilág elhalóban van, nincs sok jövője. Szerintem a legtöbb tanya Csongrád megyében van. Nagy gondja ez a megyének, a tanyák felszámolására törekszik.

19. A tanya az, melyre az állam éppen azért, hogy nincs megfelelő társadalmi ellátottság, nem fordít fejlesztést, ezáltal akarja felszámolni! És nagyüzemi mezőgazdaságot létrehozni.

20. A tanya az egyéni parasztember gazdasági lakhelye, a falutól távol eső objektum. Karámmal körülhatárolt terület, ahol háztáji állatállományát felneveli az egész közösség és saját részére.

21. A tanya számomra egy csodálatos világ. Megnyugvást, nyugalmat árasztó világ. Természetesen abban az esetben, ha az alapvető szolgáltatás megvan. Gondolok itt az áramszolgáltatásra.

22. A tanya burok, amely megóv a civilizáció káros hatásaitól, de elszigeteltsége miatt a belső torzulások a tanyán maradnak. A szigetelő hatás a szellemi szférára vonatkozik. A mai elzárkózottság félig kényszer, félig szüklátókörűség, de nem olyan értelemben, hogy az vakság is legyen.

A tanya olyan egészséges életformát is jelent, ami minden város lakó életcélja lehet, ha a szigetelő burkot saját kezűleg használhatja.

23. Manapság egy romantikus tanya fogalom van elterjedőben. Inkább a javak szerzésének a felgyorsulását jelzi.

24. Az ötvenes évek téves felfogása felszámolni igyekezett, de kudarcot vallott, mert óriásiak voltak a társadalmi gyökerei és hagyományai a tanyai életnek...

A felnőtt emberek véleménye sokban hasonlít a főiskolásokéhoz. A diákok a kultúra és a civilizáció hiányát panaszolták, a felnőtteknél

a civilizációhoz már ártalmak is kapcsolódnak, amitől megvédhet a tanya.

Érdekes, sem a főiskolások, sem a fölnöttek nem említették, hogy okos emberek is élhetnek tanyán. Még a józan parasztesz erejéig se. Az iskolázott ember felsőbbbségi tudata volna mögötte? Talán csak arról van szó, hogy nem jutott eszükbe.

‘ Megkértem az orvosgyógyemistákat is. Talán egy sincs köztük, aki végzett orvosként gyógyító kapcsolatba ne kerülne majd a tanyai emberekkel, az ő véleményüket tehát nagyon vártam. Az orvos tanácsa sokkal jobban ragad, mint bárki másé, rajtuk is múlik tehát, milyen lesz pár év múlva, aki tanyán él. Az ő feleleteiből is kihagytam az ismétlődő gondolatokat, de a hangsúlyosan erősítőket meghagytam.

25. A tanya szerintem semmiképpen nem lehet a jövőben is fenntartható intézmény... De a tanya felszámolása máról holnapra nem oldható meg, hiszen az idős emberek úgy gondolják, ha elhagyják a tanyát, elveszítenek valamit. Ez tehát csak az idős nemzedék kihalása után megvalósítható folyamat.

26. Szerintem nem szükséges a tanyák felszámolása, mivel nemcsak rossz, hanem jó oldala is van... Az emberekhez, a természethez való viszonyuk igazi, tiszta érzésekből fakad. Magát a kultúrát is, más ilyen hasonló dolgot is el lehet juttatni mindenhová, de az emberséget, az őszinteséget és a szeretetet nem lehet senkibe se beleültetni... Én sokkal szívesebben laknék tanyán, mint városban. Az iskolai dolgokat a gyerekeknél meg lehetne oldani, ha egy kis pénzt áldoznánk rá. Az amerikai villanegyedekben sokkal nagyobb távolságokon oldják ezt meg.

27. A tanyavilág sokak szemében egy letűnt világgént él. Csupán egy nosztalgikus hullám ismeri magáévá. A státusszimbólumként vásárolt nádfedelel, muskátlis ablakú házak a városi ember vágyaiban élnek tovább... Elismerve, hogy a jövő nem tartogat helyet a tanyai embereknek, én kiállok mellettük, mert az egyszerűség szépségét látom bennük. Pislákoló mécsesük a béke és a nyugalom szimbólumaként jelenik meg előttem. Szívesen élem a tanyaiak életét, ha arra módom adódik.

28. Szerintem még mindig jobb egyedül lenni a természettel, mint egyedül lenni sok-sok ember között, ami jellemző a nagy városokra.

29. Van kút a tanyában, de vize nem iható. Ivóvízért igen keserves utat tesznek meg, és meg is becsülik a vizet. Akárkinek inni se adnak belőle. Ez igen érdekes, mert tulajdonképpen nem irigy emberek, de az, hogy nehezen jutottak hozzá, önzővé tette őket. Számomra érthetetlen a ragaszkodásuk ahhoz, ami a saját életüket nehezíti meg... Ha most azt mondaná valaki, tessék, kaptál egy tanyát, villany, komfort nélkül, azt hiszem, nem tudnék mit kezdeni vele... Biztosan élmény lenne egy-egy nap ott, de huzamosabb ideig nem tudnék ott élni.

30. Én nem szeretnék tanyán élni. Szeretem a társaságot, sok ember között érzem jól magam. Barátok között. A tanya elszigeteli az embert.

31. Álláspontom: mindenképpen felszámolandó. Távolság esik a városi szolgáltatásoktól, a kultúrától. Óriási fölösleges költséget jelent a közművesítése. A villamosításhoz például tízszer olyan hosszú drót kell. A tanyai gyerekek mindenképpen hátrányban vannak, mivel vagy már korán elszakítja őket a szülőktől a kollégium, vagy rengeteg időt pocsékolnak az utazásra, esetleg a gyaloglásra... A tanyai emberek tapasztalatom szerint az elszigetelődés ellenére jóindulatúak, barátságosabbak, mint a városiak. Jobban ismerik három kilométerrel arrébb lakó szomszédjukat, mint a bérházban lakó a szomszéd lakásban élőket.

32. Mégsem érzem ezt az életet teljesnek, hiszen a pénzt legtöbb esetben csak szaporítják, csak anyagiakban való gyarapodásra fordítják. Az ember élete egy zárt, kis világban nem lehet igazán boldog.

33. Hiába beszélünk ma arról, hogy a tanyavilág kihalófélben van. Utazzunk csak országunkban, és utunkról letekintve megfigyelhetjük... Meg kell mondanom, hogy bár a tanyai gyerek szókinccse, érdeklődése sokkal szűkebb körű, mint városi társaié, azonban életfelfogása, akaratereje, őszintesége messze kifinomultabb és erősebb. De vajon iskolába kerülve is később, képes lesz-e lépést tartani, de legalábbis felzárkózni a többihez? Nem tudom... Én nem tudnám megszokni a tanyai életet, és félténém tőle az utódaimat is.

34. Egy elszigetelt, de környezetébe mégis beolvadó, kedves pont, a körülötte elterülő mindenségben. Meghitt, kedves kép, az épületből sugár-

zik a belső, meleg légkör. Bennem gyerekkorom boldogságát idézi fel, csupa szép és jó jut eszembe a tanyáról és az ott folyó életről.

35. A gyerekek még úgy nőnek fel, hogy nem a „nem dolgozni” a dicsőség.

36. Számomra hihetetlenül nagy elszigetelődést, magányosságot jelent, mégis tisztellem ezeket az embereket. Lelkileg, érzelmiileg többet érzek bennük. Nem tartom szellemileg elmaradottabbnak, személyes tapasztalatom alapján.

37. A mai társadalomban szükséges rossz a tanya, ami a közeli-távoli múltból maradt ránk. Az idősebb korosztály ragaszkodik hozzá, és ez sok tekintetben szörnyű állapotokat eredményez. (Például a közegészség, az idős emberek magányossága stb.)

38. Előtted áll hétköznapi ruhájában, évtizedes, talán fél évszázados gondoljaival, mindennapos életével. Ma az öröklött szegénységével és a modern világ lehetőségeivel. Nem olyan világtól elzártan, mint régen, mégis saját törvényeivel.

39. Az emberek egészségesebben, tisztábban élnek...

40. Azt mondják, tanyán szép borjú és buta gyerek nő. Szinte teljesen igaz. ...Szükséges a felszámolásuk: a gyerek oktatása miatt, és közegészségügyi szempontból is. Minden tisztelem a tanyai orvosé.

41. Én nagyon szubjektív vagyok e téren, mivel öt éve van nyaralótanyánk a legvadabb tanyavilágban. Számomra egy csodálatos dolog a tanya. Az emberek összetartoznak, tudnak egymásról, és nem idegesítik egymást. Amióta ismerem ezt a világot, nem félek attól, hogy falun vagy tanyavilágban gyógyítsak, sőt meg vagyok győződve arról, hogy itt sokkal könnyebben megvalósíthatnám önmagam.

42. Valahányszor tanyán tartózkodom, magányosnak, kiszolgáltatottnak érzem magam. Nem tölt el a szabadság érzése, szorongok. Úgy érzem, megfulladok, és szeretnék elmenekülni. Nem tudom, miért van így,

hiszen semmilyen rossz élményem nem fűződik a tanyához. Nekem idegen.

43. Egészségügyi szempontból nagyon elmaradott. Folyóvíz nincs, vagy csak nagyon kevés helyen van. Áram szintén...

44. Természetes élet, természetes igények nélkül. Egy életet így le lehet élni, de kérdés, hogy érdemes-e. A szívinfarktus megelőzésére jó, de talán érdekesebb lenne vállalni az infarktust. (!?) Igaz, hogy én még eddig nem éltem tanyán.

45. Mérges is vagyok a tanyára, mert idős nagyszüleimet mintegy foglyul tartja. Sajnálom, hogy ők nem tanultak meg élni, életük egyetlen értelmét a munka adja.

46. Tudom, hogy hosszú ideig a kényszerűségből ott élők társadalmi, kulturális és egészségügyi problémáit nem oldjuk meg, mégis úgy érzem, nem gyökerestől kell kiirtani a tanyát, hanem szerepét kell megváltoztatni...

Nekem tetszik, hogy ennyiféle töltéssel beszélnek a tanyáról. Egyik röpteti, mint a madarat, szinte föl az égbe, a másik beleveri a sárga földbe. Melyiknek van igaza? Ilyen a tanya, egy példára száz kontrát is kínál. Hálás vagyok a segítségükért, köszönetet mondok érte.

Vadásztam rá, hogy az orvosegyetemistának eszébe jut-e választott hivatása és orvosi felelőssége. Örülök, hogy sokan gondoltak rá. Az egyik azt mondja, jó lehet a tanya az infarktus ellen, de nem tudja, érdemes-e ilyen áron megszabadulni az infarktustól. Eredeti a gondolat, meg kell hagyni, de nem orvosnak való.

Összesen hatvanöten válaszoltak. Közülük egy se vallja magát tanyainak. A véletlen műve lenne, hogy nem került közéjük ilyen, vagy tényként kell elfogadnunk, hogy tanyáról nagyon kevesen jutnak el egyetemeinkre, főiskoláinkra? Lehet, hogy az agrárpályákon többet találnék, de a pályaválasztás nyitottságába vetett hitem most kicsorbult.

Némely válasz szükséztavúságából az is a fejembe vágódott, hogy a bantu négerekről talán több mondanivalója lenne diákjainknak, mint tanyán élő honfitársaikról. Nem megrovásként emlegetem föl, hiszen

a magam példáját már az elején idéztem. Én még ennyit se tudtam. Túl nagy érdeklődést gyermekeim se mutatnak iránta. A riadalom szól inkább belőlem: föl tudom-e úgy fedezni a tanyai Magyarországot, hogy legalább kíváncsivá tegyem, aki velem tart?

TANYA, TANYAI

Az Akadémiai Kiadónál jelent meg 1980-ban *A magyar tanyarendszer múltja* (szerkesztette Pölöskei Ferenc és Szabad György). Terjedelmes a kötet, alapos munka, fölmentve érzem tehát magamat az alól a kötelezettség alól, hogy tanyáink történetével, jellegzetesen magyar vonásaival behatóan foglalkozzam. Szándékom szerint 1960-nál régebbre csak akkor nyúlok vissza, ha mai tanyáinkról szólva nem kerülhetem el. Segítenem kell viszont eloszlatni a köztudatban léptenyomon föllelhető tévhitet, hogy ősi települési formát jelöl tanya szavunk. Ehhez nélkülözhetetlen egy tömör történelmi áttekintés. Az előbb említett kötetre támaszkodom.

Tanyavilágunk kezdetei a 15–16. század fordulójától számíthatók, de föltehető, hogy az első mezei kertek már a 14. században kialakultak. A *szállás*, a *telelő* és a *mezei kert* ugyanazt jelenti. A kezdeti szállásokat az intenzivebb állattartás hozta létre, ezekből lettek a későbbi paraszttanyák. Állandó szállások akkor alakultak ki, amikor a közösen használt területből mindenki akkorát csiphetett ki magának, amekkorát a közösség hátránya nélkül tehetett. A rideg állattartás lassan visszaszorult, először csak télen vitték fődél alá a jószágot, később általános lett az istállózó tenyésztés. A pásztorszállásból úgynevezett tüzelős ól lett, csak később építettek mellé emberi tartózkodásra alkalmas és kizárólag arra használt kunyhót, illetve házat.

A török uralomnak nagy szerepe volt a tanyák kialakulásában, de úgy, hogy hatalmas területen néptelenedtek el a falvak, és a török után sem épültek föl újra. Adatok vannak azonban rá, hogy az életképtelen kis falvak egy része már a mohácsi vész előtt elsorvadt. Kecskemét környékén hat egyházas lakott hely néptelenedett el a 14–15. században. Hamarabb elkezdődött tehát a pusztásodás folyamata. A pusztává vált területeken könnyebb szarvasmarhát tartani, mint szántani.

Kedvez a külföldi piac is a 14. századtól, és a török se akadályozza a kivitelt. Jól jött neki a vám. Ahol a legtöbb állatot tartották (Cegléd, Kecskemét, Nagykőrös, Debrecen, Makó, Szeged, Mezőtúr, Jászberény), ott alakultak ki később a tanyás gazdálkodás központjai.

Az újratelepítés után több embert kellett eltartania a földnek, intenzívebb gazdálkodásra kellett tehát áttérni. Hatalmas távolságokra kijárni nem lehetett, legföljebb öt kilométer sugarú körben művelték a nagyra duzzadt települések körül a földet. A szentesiek 1853-ban úgy találták, hogy évenként 158 390 forint kár érné őket, ha a városból gazdálkodnának. Célszerűbbnek látszott kiköltözni oda, ahol a művelhető föld van. Ez a gazdasági kényszer és ez a célszerűség hozta létre a tanyavilágot.

Idő: a könyvből, Rácz István tanulmányából:

A II. József korában készített első magyarországi térképfelvétel segítségével hozzávetőlegesen megvonható a tanyarendszer határvonala. Legészakibb pontját Nyíregyháza határában jelölték. Innen kiindulva a tanyásodás vonala Debrecen irányába kanyarodott, majd nyugatra fordulva Karcagon, Kunmadarason keresztül Jászárokszállásig húzható; a jászok földjéről ismét déli irányba Ceglédig folytatódik, majd újból irányt változtatva nyugatra Kiskunlacházánál éri el a Dunát. Itt már végig követi a Duna folyását a Tiszával való találkozásig. Titledől viszont északra irányul a Tisza mentén a Maros torkolatáig, majd a Maros jobb partján húzódik Szeged, Makó, Nagylak, Pécska útvonalon Battonyáig. Innen északi irányba törik meg a határvonal, s Eleken keresztül Gyuláig, onnan Illye (Ciomeghiu), Kötegyán felé kikanyarodva halad Mezögyánon keresztül, hogy aztán Földes, Sáp térségében s Debrecenen áthaladva Nyíregyházánál bezárja a kört.

A térkép tanúsága szerint a tanyásodás vonalán ekkor kívül rekedt a tanyás zóna peremvidéken fekvő Szolnok, Mezőkeresztes, Szentmihály (ma Tiszavasvári), a hat hajdúváros, és a hajdú szabadságától megfosztott Polgár, Balmazújváros, a Nyíregyházától északra fekvő Nagyhalász, a keleti részben pedig Gáborján, Komádi, Sarkad vidéke. Ezek különböző okok miatt utóbb – egyik-másik közel egy évszázad múlva vagy még később – léptek a tanyás gazdálkodás útjára.

A térképek alapján azt is meg tudjuk állapítani, hogy ez a rész nem alkotott tanyákkal egyenletesen beszórt területet... A futóhomokot és a folyókat széles térségben követő mocsarakat a tanyák ekkor még kikerülték. Ilyen területek pedig bőven akadtak. A Duna–Tisza közén temérdek síkon szabadul el a homok, s csaknem kiölte az élet csiráját is. Máshol viszont az áradó víz szabott szűk határt a termelőmunkának. Nem kerülheti el a figyelmünket azonban az a jelenség, hogy a Sárrét és más országrészek viz járta vidékein a tanyásodás egyik indítéka az volt, hogy a szántóművelésre alkalmas hátságokat rendszeresen a faluból, illetve a mezővárosokból nem tudták megközelíteni.

Miért hallani mégis lépten-nyomon, hogy ősi a tanya? Talán azért is, mert fejünkben régi foglalkozással, a földműveléssel forrt össze. Tanyai és paraszt egyre megy.

Más magyarázatot is kell keresnünk a tévedésre.

Törvénye az életnek, hogy kicsiből lesz a nagy. Apró magból a nagy fa, és egyetlen fa körül, ha elhullatja a magját, erdő is lehet. Csecsemőből lesz a felnőtt, és ha két ember együtt él, sokasodhat. Tudós elméletek szerint a csillagok és bolygók, csillagrendszerek, galaktikák, sőt az egész világegyetem is úgy alakulhatott ki, hogy a szétszórta élő anyagok tömegvonzásra közeledtek egymáshoz, és összesűrűsödtek. Mindig több és több másikat vonzhattak magukhoz.

Teljes evolúciós világgépünk adja a példát hozzá. Megtelepedett egyszer valahol a világgal birkózó János és élete párja, mint őspanánk és ősapánk a paradicsomban. Először kunyhót épített magának, később házat. Fiai, leányai minek mentek volna messzire, ők is ott építkeztek a szülői hajlék mellett. Amikor még többen lettek, erősebbekké váltak, létrejött a falu, abból meg a város. A farkasszopó Romulus és Remus is gondolt egyet, letelepedett, és megalapozta Rómát. Kettejükből lett a nagy város.

Legendásan szép ez a fölfogás, de nem igaz. Illetve nem mindig igaz. Ennek alapján azt kellene mondanunk, hogy a fejlődés legelején megállt, hamvába holt, magvába fulladt valami a tanya. Az a ház, amelyikből se falu, se város nem lett. Csakhogy a tanya tanyának született, és tanya is akart maradni.

Amint láttuk, a történelem képlete igen egyszerű, de csak visszafelé nézve az. Ma már be nem látható minden szála, milyen társadalmi bolydulás szülte. A társadalmi mozgás sokszor sokkal bonyolultabb annál, hogy a benne élő egyes ember minden erővonalát érzékelní tudná. Igen erős röpítő energiák kellettek ide.

A csillagképes hasonlat tömegvonzásos tételét ne vessük el teljesen. Jobbágyfalvak sokasága szűnt meg a török előtt és a török alatt; lakóit magához szippantotta a város, mert a megmaradáshoz nagyobb védelmet adhatott. Mostani korunkban százával hozhatnánk a példát arra, hogy egy-egy falu magához szippantja tanyáinak egy részét. A szegedi járás hatalmas területe valamikor – nem is olyan régen – Szeged és Dorozsma birtoka volt. A tanácsválasztások idején alakultak az önálló községek: Domaszék, Mórahalom, Ásotthalom, Zákányszék, Bordány, Üllés, Forráskút, Szatymaz, Balástya, Csengele. Akkor még

csak a nevük volt község. Rúzsán összesen három családi ház állt. Most kétszáznyolcvan van. Kiadtak száztizenhét építési engedélyt, hamarosan ennyivel több lesz a ház. Vevőre talált ötven telek a fentiek kivül, és eladó még nyolcvan. Ha semmi rossz nem jön közbe, mire ez a könyv megjelenik, ötszáz ház lesz benne. Honnan jönnek a lakók? Többségük tanyáról, illetve szaporodnak a bentiek.

A tanyavilágot azonban röpitő energiák hozták létre, és gazdasági erők tartják napjainkban is. Vagy éppen az erő hiánya, mert nem mindenki tud beköltözni, aki szeretne. Aki szereti a számokat, annak írom le, hogy a szegedi járásban az 1980-as népszámlálás adatai szerint összesen 78 710 ember él, és ebből 33 110 tanyai (42,1 százalék). Pedig talán itt volt a legerősebb a tömegvonzásos sűrűsödés is. (Minden statisztika azt mondja, rohamosan fogynak tanyáink. Említettem, hogy 1960-ban még 12 százalékos kerekített értékkel számolhattunk, de tíz évvel később már csak 5,7 százaléka él hazánk lakosságának külterületen. Azért nem bogozom tovább, mert aki a számok törvényéből következtet a tanyavilág megszűnésére, föltehetően igen nagyot téved. Az élet egyes jelenségei ugyan gyakran kifejezhetők számokkal, de a számok logikája és az élet logikája nem ugyanaz. Az egyiket ráhúzni a másikra: erőszak. Következményeit tekintve súlyos tévedés. Magyarázza meg valaki pusztán a számokból, miért éppen Budapesthez közel szaporodnak napjainkban is a tanyák? És jósoljon belőle valaki, mikor érvényesülnek hasonló tendenciák Szeged, Kecskemét vagy Debrecen körzetében? Ide a matematika önmagában igen kevés.)

Térjünk vissza azonban eredeti gondolatunkhoz. Ahhoz, hogy a tanya nem ősi település. Most jön a bökkenő, mert nyelvészeink viszont tudván tudják, hogy tanya szavunk benne van az 1037-ben kelt, átiratban ránk maradt bakonybéli alapítólevélben. Nyelvészeti magyarázatok kellene ide, de akinek nem kenyeré a nyelvészet, szép kirándulást ajánlok neki. Induljunk el a Kiskunságba, fogadjuk el idegenvezetőnek Petőfi Sándort. Hallgassunk a szavára:

*A tanyáknál szellők lágy ölében
Ringatózik a kalászos búza*
.....

*A tanyákon túl, a pusztá mélyén
Áll magányos, dőlt kéményü csárda;
Látogatják a szomjas betyárok,
Kecskemétre menvén a vásárra.*

[Az Alföld, 1844]

Minden szép az országnak ezen a darabján, csordul a versből a szeretet. Hogyne csordulna, ez a szülőföld. Jelzője van a csárdának, a betyárnak, délibábos az ég, kövér a gulya, a méneseknek nyargaló a futása, az ostorok hangosak, a szellők öle lágy, a búza kalászos és ringatózik, a homok királydinnyés, a vércse visitó, az árvalányhaj bús, kék virága van a szamárkenyérnek – de a tanyának nincsen jelzője.

*Nagy sokára egy-egy
Tanya tünedez fel, boglyák és kazalok.*

[Kiskunság, 1848]

Itt sincs jelzője.

A *Szülőföldemen* című versben azt mondja, gondolata minden kedves helyet bejár, és úgy szedegeti a sok szép emléket, mint a méh a virágról a mézet, de tanyáról nem szól.

Persze hogy nem szól, mert semmi dolga nincsen vele – mondhatnánk. Ha azonban tudjuk a kutató szavából, hogy a futóhomokot a tanyák sokáig kikerülték, akkor figyelni kezdjük, milyen lehet az a tanya, ami itt-ott mégis előkerül a versben.

*Üres most a halászkunyhó és a csőszház,
Csendesek a tanyák, a jószág benn szénáz; ...*

Idegenvezetőnknek hála, itt már beljebb is mehetünk. Megnézhetjük, milyen a tanya belülről.

*Leveles dohányát a béres leveszi
A gerendáról, és a küszöbre teszi,
Mevágja nagyjából;*

*S a csizmaszárából
Pipát húz ki, rátölt, és lomhán szipákol,
S oda-odanéz: nem üres-e a jászol?*

[*A puszta télen, 1848*]

Milyen ez a tanya? A jószág benn szénáz? Benne lakik a béres is? Akkor ez nem is emberi szállás, hanem istálló. Szóról szóra ezt mondja a néprajz is: az első szállásokon vagy telelőkön ember és állat egy földél alatt lakott. Hihetünk tehát Petőfinek.

Itt már van jelzője a tanyaoknak: csendesek.
Bogarásszunk tovább a versekben!

*Királyi ház? bordélyház és
Zsiványok tanyája!*

[*Bánk bán, 1848*]

Király és zsivány könnyen egymás mellé kerülhet. A zsivány és a tanya is egymás mellett van. Biztosan véletlen az egész, hiszen itt nem magányos tanyáról van szó, hanem királyi lakról. Álljunk meg mégis, lapozzunk csak bele a *János vitéz*-be!

*Csalatkozott Jancsi, mert nem volt az csárda,
Hanem volt tizenkét zsiványnak tanyája.*

Lehet, hogy a rím hozta össze a kettőt? Csakhogy költőnkből szinte folyt a rím; a *csárda-tanyája* nem a tökéletesek közül való.

*Mit tündööm? amott egy tanya,
Bemegyek.*

.....
Zsiványfészek is lehet...

[*Bolond Istók 1847*]

Három véletlen? Itt is együtt van a zsivány és a tanya. Hagyjuk el a Kiskunságot, ugorjunk át Szarvasra, Tessedik Sámuel tiszteletes úrhoz, és olvassunk bele az ő irásába is. Szállásokról, marhatanyákról van éppen szó benne.

Itten a legtökéletlenebb emberek, a pásztorok leggonoszabbjai, tekergő és fatsargó betyárok, kitanult gonosztevők nappal, de leginkább éjszaka összevgyűlnek, a legotsmányabb dolgokat követik el és olyan betstelenségeket tselekszenek, amelyektől az emberiség egészen iszonyodik.

A zsványságnak majdnem minden rokonértelmű szava benne van. Itt nincs rímkényszer, ez próza. Ilyen lett volna a tanya abban az időben? Mind nem lehetett ilyen, de biztos, hogy ilyen is volt. Visszamehetünk megint Petőfihez, és megint hihetünk neki. Miért találta volna ki, ha nem úgy lett volna?

Külön tanulmány kellene ide. Fáradságos lenne összehozni, de megérné. Sok szöveget összehordtam magamnak, de messzire vinne attól a szándékomtól, hogy én a tanyák jelenéről szeretnék írni. Hadd idézzem mégis Arany János *Az „öreg” házról* című töredékét:

*Hire pora nincsen már az öreg háznak,
Honnan elindultam földi utazásnak,
Nem is úgy épült, hogy századokig álljon,
Csak rövid tanyául, mint a fecskefészek,
Mig ideje eljön a...*

Nem végleges, csak ideiglenes szállás a tanya.

Most kezdhetjük a nyelvészkedést. Szent István említett alapítólevelében benne van a tanya, tehát tanyának lennie kellett 1037-ben is. Volt is, de nem azt jelentette, amit most. Halászóhely volt, nem lakóhely. És a halászok ma is tanyának mondják a víznek azt a részét, ahol a hálót halfogásra kivetik. Megtanultam ezt már diákkoromban Nyiri Antal 1948-ban kiadott könyvéből (*A kihaló szentesi víziélet néprajzi és népryelvi maradványai*), de biztos, ami biztos, elmentem 1976-ban Benkő István hetvenöt éves öreg halászhoz is az Etelka sorra Szegeden. Azt mondta, még nem járt iskolába, amikor apja maga mellé vette, kezébe adta a kárásztallu evedzöt, és amíg ő fergelte a horgokat, az apró gyerek egyik tanyától a másik tanyáig taszigálhatta a fábul vésött ladikot.

- A vízparti egyik tanyátul a vízparti másik tanyáig?
- Fenét. Ha ott ház lett volna, a legelső áradás elvitte volna.
- Akkor mi a tanya?
- Ahol a horog tanyázik.

A szlávból vettük át tanya szavunkat, és ott is halászhelyet jelent. Hogyan lett belőle lakóhely, világtól távol eső hajlék? Hogyan válthat-
ta föl szállás szavunkat?

Egyszerű a magyarázat. Ahol a halászok sokszor kivetették a hálót – mert volt ott hal –, a parton kunyhót építettek maguknak. A kishalász még ennek a századnak az elején se járt haza aludni, kellett is neki a kunyhó. Ahol a hal tanyázott, a halhasítók és a halszók is építettek kunyhót maguknak is meg a sózott halnak is. Hasonlót építettek a réti emberek, a pákászok, rákászok, csikászok, madarászok és a nyájaikat őrző pásztorok is. Először szállásnak nevezték, ahol megszálltak, aztán tanyának, ahogy a halászok is mondták. A puszták föltörése idején ideiglenes szállást épített magának, jószágainak, kapásainak a földműves is. Nem keresett neki új nevet, hozzányúlt ahhoz, ami keze ügyébe (nyelve ügyébe?) esett. Tanyának mondta. Kecskeméten a lakóhely jelentésű tanya már a 16. század utolsó évtizedétől előfordul.

Aki tanyán él, az Alföld déli felén az tanyai. Az ország más részein újabban tanyasi. Ahogy haladtam a szegedi földről a majsaira, úgy hallottam egyre többször a kinn lakók ajkáról is tanyasít a tanyai helyett. Tanító, pap, ünnepi szónok, rádió, televízió sokszor így mondja, az újság is így írja, mert ezt tartja modernnek, van tehát kitől eltanulniok.

Érvényes nyelvi törvények szerint lett mindegyik, ilyen alapon kifogást emelni a *tanyasi* ellen nem lehet. Ahogy a *falu*-ból falusi lett, úgy alakult ki a *tanya* szóból *tanyasi*. Nyilván belesegített a *városi* szóképe is. Mondom, gáncsoskodni nem lehet ellene, magam mégsem használom ezt a változatot, és szívem szerint másokat is lebeszelnék róla. Azért, mert azon a vidéken, ahol én legtöbbit jártam, a *tanyasi-nak* bántó, flegmán lekezelő, erősen lebecsülő jelentése van. Nem mondhatok olyat, amitől egyszerre sok ezer embernek viszketni kezd a bőre. Néha a tenyere is.

JÉGEREDÉS

Jégeredés. A halászok nyelvéből van ez a szó. Azért hoztam ide, mert jó íze van. Olyan árnyalatot jelöl, amit a mai köznyelv észre se vesz. A halász a tükörsima vízfölületet is meg tudja különböztetni szavak sokaságával. Azt mondja, akkor zajlik a Tisza, amikor a jég még csak képződik rajta. Amikor jegel. A zajlás következménye, hogy beáll. Egybefüggő jég lesz rajta. Ellenben ha tavaszi olvadáskor darabokra reped a csontkemény jég, és megindul, mert viszi a folyó, az a jégeredés. Átalakulás. Újjászületés.

Azt is mondja Benkő bácsi, az öreg halász, hogy a mozgó jég borotválja a partot, vágja a szirtot. Azelőtt az örvényben volt a tanyája a halnak, most átveri a jég a szirttal szembe, a lágy oldalra, a limányra. Szereti a hal vagy nem szereti, más választása nincsen. Ha nem megy, megörlődik a jégben.

Szoktunk mi jelölni időjárási képpel politikai eseményeket is. Létezik *hidegháború*, egy-egy bejelentésnek lehet *hűvös*, sőt *fagyos* fogadtatása is, van *viharos* közgyűlés is. Politikai állapotokat is jelölhetünk velük. Van *langyos* évtized, *szélcsöndes* ország is. Hadd vegyem át mostani használatra a jégeredést is. Abban a jelentésben, hogy ropog, recseg, borotvál, és átveri a „halat” a lágy oldalra. Utána, ha kitisztul az idő, itt a tavasz.

Legutolsó társadalmi jégeredés nálunk a mezőgazdaság átalakulása, a termelészövetkezetek megszervezése volt. Csontkemény kötődések törtek darabokra. Nagyot téved, aki ezt a folyamatot virághintős körmenetnek képzei el, és templomi áhitatot gondol hozzá. Húszéves távlatból nézünk vissza rá, történelmi rálátással, semmi nem indíthat bennünket arra, hogy igazmondás helyett befessük az eget. Sarkos fordulatot hozott a tanyák életében az átszervezés, ha akarnám, se tudnám kihagyni. De nem is akarom.

Mindenki tudja, értelmező szótárunk nyelvészeti segédkönyv, és nem mezőgazdasági szakirodalom. A *tanya* címszó alatt fontosnak tartja mégis ezt a példamondatot: „Mezőgazdaságunk szocialista át-szervezésével kapcsolatban megszűnt a tanyák létjogosultsága.” Az én példányomat 1966-ban nyomták. Célzatos a példamondat, sugallani akart valami olyat, aminek be kellene következnie. Kézenfekvő volt a mondat, hiszen abban az időben szélteben-hosszában hangoztatták: végre megszűnik a történelmi átok, fölszámolhatjuk a tanyavilágot. Muszáj is megszüntetnünk, mert útjában van a szövetkezetnek. Ha a legenyhébben akarunk most fogalmazni, akkor is azt kell mondanunk, igen sok tanya megszűnt, de maga a tanyavilág ismét túlélte hivatalosan gondolt létjogosultságát.

Nagy változásokat hoztak azok az évek. Megkérdeztem azonban egész sor embert, aki szervező volt – népnevelőnek mondták inkább –, elhitte-e akkor, agitálás közben, hogy ez lesz belőle. Aki legjobban akarta mutatni, mennyire előrelátó volt ő, és mennyire meggyőződésből beszélt, az is azt mondta, ilyen rövid idő alatt ekkora haladást sejteni se lehetett. Nem is fordulhatott meg a fejében, amire akkor még foglaimaink se voltak. Ki gondolhatott volna akkor ötvennyolc mázsás búzatermesre és olyan falusi utcákra, amelyekben minden ház nagyobb és sokkal jobb, mint régen a gazdag paraszté volt. És a tanyák életében? Olyan átalakulás indult meg ott is, amit nem lehetett előre látni. Mondhatnánk úgy is, hogy törvénytelen átalakulás. Dacolt a tanya a hivatalos tiltással, és fejlődött. Élő társadalom eleven mozdulása ez is.

Irodalmunk eddig csupán fejezeteit írta meg annak a változásnak, amelynek végül is jól termelő mezőgazdaság lett az eredménye. A virágzó mezőgazdaság jelszava kezdettől fogva benne volt a levegőben, de valódira fordítva eleinte azt is jelentette, hogy akkora a virágzó gaz a búzában vagy a kukoricában, hogy más nem is látszott tőle. Nehéz vajúdás volt, sok gyötrődéssel, szomorú, kemény tragédiákkal is, és az idősebb korosztálynak a későbbi megnyugvást se hozta mindig meg. Átrendeződték az értékek és a kötődések, az új ritmust nem mindenki tudta fölvenni. Szerettem volna hiteles tanúkkal visszaidéztetni a belépést közvetlenül megelőző és az azt követő időszakot, de legtöbbjük úgy van vele, mint édesanya kised gyermekével: felejtik a fájdalmakat. Kérdezzem az időseket? Azt, aki legjobban menekült előle?

Azt mondja, hamarabb meg kellett volna ezt csinálni, akkor neki is része lett volna a jóból.

Megkerülni nem szabad, hitelesen megírni ebben a műfajban már nem lehet. Két embert kértem meg, idézzék vissza őket. Biztam benne, szándékkal nem mondanak valótlant. Fogjuk föl úgy, hogy két emberben ennyi maradt húsz év után. Aki teljes hittel és megfeszített erővel húzta az öreghálót, bekerítvén hatalmas tanyai körzeteket, kissé keserűs lett. Aki viszont nagy hal volt akkor a hálóban, bölcs nyugalommal éli öregségét.

CSÁPENSZKI ISTVÁN

A szó és a tett énnálam mindig szinkronban volt. Sokan vannak, akiknek igen jó a fülhallásuk, és teli torokból fújják mindig a nótát, de el nem találnák egyszer se, hogy ők maguk is azt csinálják. Miből állt az én egész eddigi életem? Abból, hogy összeütköztem velük. Ezt monddod? Ezt mondjuk? Akkor ezt csináld! És ne az ellenkezőjét!

Amit fönnt mondanak, én azt is komolyan veszem mindig. Azért vannak odaállítva, hogy komolyan beszéljenek, komoly beszédet pedig hitványság nem komolyan venni. Azt mondták, a népet szolgáljuk, de nem vagyunk különbek nála. Nekem ez szentírás volt, minden lépésemet ehhez igazítottam. Most is azt mondom, lehet valaki fönnt a polcon, de különb nem lehet, mint akiket szolgál. Szolgálatra szegődött, tehát szolgálnia kell.

Azt kérdezed, ismertem-e a világot, amit meg akartam változtatni? Akárkinek fölteheted a kérdést, mind azt mondja, ismeri. Aki vonatból látott csak tanyát, az is ismeri. Koplaló meg Szennyespusztá néven emlegetik az én szülőföldemet, négy uradalom szorításában élő cselédek voltunk. Szabolcs tanyáit közelről ismerem tehát.

Ebbe a megyébe negyvennégyben jöttem. A pesti gyümölcsleüzetmet költöztettük le az Ilona utcába. A léhez gyümölcs kell, azt meg onnan lehet venni, ahol van: a tanyáról. Azonnal észrevettem, hogy az otthoni világ meg az itteni között óriási a különbség. Az volt a pokol, ez volt a mennyország. Amikor a téeszt kezdtük szervezni, már határozott tanyaképem volt, erre a vidékre hitelesítve.

Igazad van, rosszul mondtam. A rossz tanyakép is lehet határozott. Ötvenhétben a megyei pártbizottságnál ézt a járást instruáltam. Biciklin jártam taggyűlésről taggyűlésre. Aki így járja a vidéket, mégse ismeri föl, mi az, amit lát, nem erre a posztra való.

Föladattal biztak meg. Készüljek föl rá, hogyan mehet végbe az átszervezés homoki viszonyok mellett, tanyák között. A cél ugyanaz, mint akármelyik faluban, de nem lehet ugyanúgy elérni. Ha egy faluba bemegy egy csapat ember, föltűnik. Rúzsába bemehet kétszer is, észre se nagyon veszik. Rajtam múlt, melyik falut választom. Rúzsát azért vállaltam, mert itt hagyományai voltak ugyan a szövetkezeti gazdálkodásnak, de tudni kellett értékelní ezeket a hagyományokat. Tudnom kellett, hogy ebben a faluban – falut mondok mindig, de te tedd hozzá, hogy alig volt benne egypár ház, tanyája meg annyi, mint csillag az égen –, tehát Rúzsában volt egy csomó sértődött ember. És ha voltak? Szövetkezetnek akkor is lennie kell! Egyszer már beléptek, de jött a kuláklísta, és kizárták őket. A kés ott van a hátukban. Ki tudom-e húzni, és be tudnak-e gyógyulni a sebek? Elmondhatatlanul szép föladat volt. Dancs nevezetű volt, aki behajtotta őket a téeszbe, és kizárta. Megalázta őket kétszeresen. Nem tudom, ki kezdte el, de engem mindenki Dancs mellé állított: az is úgy csinálja, majd meglátjátok, és ennek is az lesz a vége.

Az Öregsoron kezdtem, a Bóka Jani bácsinál. Csizmaszárban a kés, úgy várt. Ott volt a sánta Király is, párttag is volt már, de kizárták. Kiállt valaki mellett akkor is, amikor az már fönn volt a kuláklístan, föltették rá őt is. Azt te már biztosan nem tudod, hogy akiket kizártak a szövetkezetből, el kellett hagyniok Öregsort. Ha ellenség, akkor hazája se legyen. Annak ott kenyér többet nem termett. Nehogy összekeveredjen az ocsú a tiszta búzával.

Odamentem tehát, ahol legjobban fájt. Ahol legjobban kellett a gyógyítás. Beszélhettem én akármilyen szépen, mindig csak azt láttam, nem hisznek az emberek. Vesszőfutás volt nekem, pedig ártatlan voltam. Azt mondtam, ismertem a tanyát. Most már kijavítom: itt ismertem meg igazán. Mert ezekről én addig nem sokat tudtam. Emberségben annyit adott nekem a tanya, kimondani nem tudom, hogy mennyit. Ami igazságtalanság itt ötvenhatig történt, minddel szembetalálkoztam.

Tudták, hogy ki vagyok, és tudták azt is, mit akarok. Eleiben elszöktek előlem, aztán vártak, a végén figyelmeztettek, náluk még

nem voltam. Téli három hónap minden áldott estéjét kinn töltöttem. Vasárnap is. Én akartam gyógyítani, a végén nekem kellett a patika, de azt most is el tudnám mondani, hol fogadtak az udvaron, hol jutottam el a küszöbig, és hol hívtak be a házba is.

Bóka Jani bácsi szókimondó, kemény, bátor ember volt. Vagy köszöntek neki, de akkor hangosan, vagy elbújtak előle. Azonnal odavágtam, ha hitványságot talált. Kerestem. Leült, ette a szalonnát.

– Jani bácsi, azért jöttem, mert megharagszik, ha nem jövök.

Nem szólt semmit, csak evett.

– Meg azért, mert szeretem nézni, milyen, aki jóízűen eszi a szalonnát.

Tudta ő, mire megy ki a játék, belevágott:

– Az almát akkor kell szedni, amikor megérik.

– Úgy látjuk, hellyel-közzel érik már.

– Csak a férgese hullik.

Odaszól a felesége, legalább borral kínáljon bennünket.

– Hozzál!

Mondom én, nem nagyon innánk, mert éhesek vagyunk.

– Egyenek!

– Nincs bicskánk.

Előhúzta a kést a csizmaszárbul:

– Itt van.

Fölengedett. Azt a kést adta ide, amit védekezésül hordott. Egy szót nem szóltam arról, hogy be kéne lépni. Megköszöntem a vendéglátást, mondtam, örülök, ha szép a tanya, és jó az egészség.

– Miért örül maga annak?

– Az egészség a fontos!

Mindenkinél beszéltem a téeszről, csak nála nem. Nyugtalanította. Nyolcvan-száz tanya lehetett az Öregsonon, de olyan egy se, amelyikben fájdalom ne lett volna. Nehéz volt, kegyetlenül nehéz.

Mentem utána a Ruki I.-be és a Ruki II.-be. Ott már nem kellett házalnom, a két iskola szellemi fényforrás, oda be lehet menni, ott lehet beszélgetni. Öregsor van ide legalább tizennyolc kilométer, mégis tudta mindenki, kivel mit beszéltem eddig. Első alkalommal megtelt az iskola.

Mit mondtam nekik? Azt, hogy titok nincsen, szövetkezetnek lenni muszáj. Nem maguk nélkül, hanem magukkal. Tizen is visszabeszéltek. Kapatos emberek is voltak, egynél se kaptam föl a vizet. Meg is

fenyegettek. Mit mondhattam volna rá? Azt, hogy az erőszak, akármelyik oldalon van is, ocsmány dolog. Megtehetik, hogy megvernek, én el is tűnhetek, de jön helyettem más. Éjfélig tartott a gyűlés. Azt mondja az egyik:

– Elhagyom inkább az országot.

– Ne induljon neki, őrzik a határt.

– A maga kolhoza akkor se köll.

– Nem is az enyém lesz, hanem a maguké. Tudják, mit tesz a béka, ha siklóval találkozik? Nem tudják? Én meglestem egyszer, ott volt a kolompírföldön. Sirt a béka, jajgatott, összehúzta magát, de a végén maga ugrott be a sikló szájába. Így lesznek maguk is. Sírnak, jajgatnak, kiabálnak, de önként mennek be a téeszbe.

– Ez pap volt? Kibeszél bennünket.

Másnap a Ruki II. volt soron. Ott is tele a terem. A bőrkabátosokat kérdezed? Nem jártak velem. Nekem volt, de műbőr és kucsma.

Egyik nap bejön három asszony a tanácsházára.

– Magával szeretnénk négyszemközt beszélni.

– Nehéz lesz. Négy embernek nyolc a szeme.

– Magát igaz embernek gondoljuk, amit most mondunk, ha megtudják, kiutálnak bennünket. Minket avval küldtek, hogy verjük meg magát. Törvényben nem ítélnak el bennünket, mert azt mondjuk, olyasmit akart, amiért tisztességes asszony akárkit megverne. Nem is akarjuk bántani, de van egy olyan bajunk, amin csak maga tud segíteni.

– Próbáljuk meg!

– Ott van a két iskola között a Panna. Elvált asszony. Meztelen táncolnak ott az emberek, tyúkot visznek, és bort isznak.

Kérdezem Krizsánt, a káembést: tud maga erről? Azt mondja, hogyne tudna. Jelentette már, nem is egyszer, de valami rokona lehet a nőnek a megyei kapitányságon. Ja, ha így állunk, akkor majd én intézkedem. Panna eltűnt Rúzsáról. Lecsukták, mert kuplerájt szervezett, és nem dolgozott. Azt is megtiltották neki, hogy később visszamenjen. Evvel se mert senki szembeszállni? Mert van valakije a megyei kapitányságon? Mindenki takarózhat valakivel? Így el vagyunk kurvulva? Két év múlva, a Napsugár közgyűlésén huszonnégy asszony ivott velem pertut, köztük volt az a három is. Helyreálltak a családi életek.

Elmúlt a tél, azzal a tapasztalattal tértem haza, hogy a homok

szervezésre jól fel kell készülni, és minden agresszív elemet ki kell kapcsolni. Kidolgoztam, hogy minden tanyai iskola bázis legyen, ott találkozni lehessen, és nyílt, őszinte beszélgetésben garanciát kell adni, hogy a régi hibákat valóban felszámoltuk. A legkisebb durvaság is káros! Még ellenagitációt se szabad úgy megtorolni, hogy elvitetünk valakit.

Át-átugrottam a fekete földekre is, ahol már javában szerveztek. Hallom: *százados* elvtárs, *őrnagy* elvtárs. Kik ezek? Közönséges melósok. Akkor miért mondatják magukat őrnagynak, századosnak? Tudják azok, mit csinálnak! Emberek, ez megfélemlítés!

Leírtam azt is, a legtekintélyesebb gazdát kell megtalálni minden dűlőben. Akinek a legszebb gyümölcse terem. A Négyökrű azért zárták ki, mert neki volt a legszebb. Kulcskérdés, ki legyen az elnök. Az emberek azt kérték, ne hozzak a nyakukra más elnököt, nekik a Négyökrű kell. Ha kérdeztem, hogyan kellene jó téeszt csinálni, csak az elején vágták rá, hogy sehogyan se. Mindenkinek volt elképzelése. Kapaszkodjunk bele abba. Hadd mondják meg ők, ki a hitvány, ki a huncut, és azt ne erőltessük.

Ott volt a Gyuris bácsi, jó gazda, de fősvény. Mindig megszökött előlünk. Mindenki belépett már a környéken, őt még meg se találtuk. Kivárjuk! Egyszer csak haza kell neki jönnie. A teheneit már mi etettük, de nem jött. Azt mondták, el kell fogni. Nem foghattuk, mert mire mi kiértünk, elment. Kértem harminc népnevelőt, reggel hatkor már ott voltunk. Láncot alkottunk, bekerítettük a tanyát. Észrevett bennünket, kibújt az istálló ablakán. Nem gondolta, hogy ott is várják.

- Hová-hová, Gyuris bácsi?

Úgy megijedt, telecsinálta a nadrágját szegény.

- Menjen be, veygen másik gatyát.

- Nincsen.

- Akkor majd holnap jövünk. Addig kimoshat az asszony.

Másnap velünk jött be Szegedre, inget-gatyát venni.

Emlékszem a három Jójárt testvérré is. Példás gazdaság! Az egyiknél százezer forintot rágott meg az egér. Ezeknek ott a helyük a téesztben, de vezetőnek nem szabad megtenni egyiket se. Beszélgetünk az egyikkel, kiment. Kinézek utána, sir az almásban.

- Majd visszajövünk.

Gábor néni arra agitált, ne lépjenek be az emberek. Elmentünk hozzá:

– Köszönjük, hogy a téeszt támogatja. Jani bácsi, jöjjön velünk. Hozzon öt liter bort.

– Na, asszony, engem többet nem látsz. De a meseautót jól nézd meg.

– Dehogynem! Fél óra múlva itt lesz.

– Elengednek?

– El.

– Akkor még öt litert hozok.

A tanácsházán Négyökrűt gyóntatták. Nyomta bele a fejébe az agitaló a kucsmát: ember, maga nem akar látni? Rászóltam:

– Kormos elvtárs, maga most menjen haza! Erre nekünk nincsen szükségünk. Négyökrű elvtárs, magától bocsánatot kérünk. Térjen haza nyugodtan.

Elmentünk hozzá másnap. Ebéddel várt bennünket. Mondtuk neki, őt akarják elnöknek az emberek. Előttünk a bor, előttünk a paprikás.

– Köszönjük, de csak akkor fogadjuk el, ha már belépett. Szerdán megint eljövünk.

Találkoztunk többször is, köszönt mindig, de nem lépett be. Mentünk szerdán.

– Négyökrű elvtárs, maga belépett!

– Honnan tudja?

– Rá van írva az arcára.

Aláírva ott volt a nyilatkozat az asztalon.

– De most aztán enni kell! Megvan a vasárnapi paprikás.

Kopaszékhoz már együtt mentünk át. Megbeszélték, ki legyen benne a vezetőségben. Nem szóltam bele. A közgyűlésen se én mondtam, kit mire válasszanak meg. Bízam bennük végig, és tolmácsolni tudtam az országos bizalmat.

Ott volt a Vitéz sor. Emberek, vigyázzatok! Senkit meg nem sérteni azzal, hogy vitéz volt.

Gatyafenéken le-föl sétál Sajtos Gyula, a parasztok pedig falhoz állítva. Oktatgatta őket az eljövendő szocializmusról. Nem számított rá, hogy látogatót kap. Észreveszi a vendéget, elkiáltja magát:

– Paraszttestvérek! Itt van a Németh elvtárs!

Csendes szóval csak ennyit kapott: – Elvtárs, menjen haza!

Az egyik rámenős a helyettesem volt.

– Behozni!

Megmondtam mindenkinek, csak az elvtárs szót ismerem, az őrnagyot és a századost nem. Figyelmeztettem, ha távollétemben olyasmit tesz, amit én meg nem tennék, megteszem a szükséges intézkedéseket. Nem behozni, nem államvédelmi hatóságot és rendőrséget játszani! Pofonnal és valogba rúgással nem lehet testvérré fogadni egy osztályt. Az „ankét” pofon nem a mi módszerünk. Szövetségest keresünk, nem ellenséget.

A főnököm is rámenős volt, nemcsak a helyettesem. Hallottam, belevágott valakit a fotelba, és a levegőbe lőtt. Ez volt az utolsó dobása. Ha ő ilyet megengedhet magának, eldurvulnak a beosztottak is.

(Második beszélgetés)

Olyan brigádot kaptam Kisteleken, amelyik végighirigelt a fekete földön. Félórás instrukciót adtam: aki agitálni nem tud, az most menjen haza. Ha valaki megsérti a legalapvetőbb szabályunkat, számoljon a következményekkel akkor is, ha párttag. Itt nem az üres földeket adják be az emberek, itt minden fához, minden tőke szőlőhöz legalább fél élet kapcsolódik. A döntés itt sokkal nehezebb, azért jöttünk, hogy segítsünk az érlelésben. Rangja itt senkinek ne legyen, és fegyvert senki ne hozzon magával. Még mutatóba se.

A moziban voltunk, egy székre álltam, úgy beszéltem. Minden reggel elmondtam a magamét, ebből nem engedtem. Feszült a helyzet, három hét múlva itt a karácsony, eredmény viszont semmi. Küldöttség indult, váltsanak le, de sürgősen, mert a hiba bennem van. A küldöttséget elutasították, azt mondták, mindenben hozzám igazodjanak. De a karácsony akkor is közel volt, mindig akadt valaki, aki siettetni akarta a természetes folyamatot. Betettek egy tanyait a dumadobozba, hogy elviszik. Vitték is egy darabig, nem tudom, hány átok fordult meg szegénynek a fejében, vagy hányszor hányódott benne ugyanaz. Megállnak: most írja alá! – Nem írom! – Vitték megint: ne kukoricázunk, legyen észnél, itt írja alá! – Nem írom! – Hazaengedték. Bejött hozzám.

– Megismeri?

– Ezer közül is.

Jöttek be este.

– Ez volt!

Odamentem hozzá:

– Köszönjük a munkáját, de holnap már ne jöjjön.

Elmentem a paphoz, megkértem, vasárnap szóljon mellettünk. Hallottam utána, igen szép prédikációt mondott: fordul a magyar nép sorsa.

Hozzám is jött egy küldöttség, a szombatisták papja vezette. Ők külön szövetkezetet akarnak, mert a szombat nekik ünnep, menjek el hozzájuk. Elmentem, együtt voltak valamennyien. Mit mondhattam volna nekik? Annyifelé húzták már ezt az országot, legalább most ne váljunk széjjel. Ötvöződjünk, de külön brigádjuk mindenképpen legyen. A pap lett a brigádvezető, később elnökhelyettesnek is megválasztották. Nagy lelki megrázkódtatásokat is okozhatott, mert később azt hallottam, a hívei jelképesen eltemették. Az alakuló közgyűlésre már a dumadobozzal jöttek be. Bele mertek szállni.

Négy hét alatt végeztünk Kistelekkel. Balástya következett. Meghívtuk a legjobb gazdákat is, amikor a népnevelőket eligazítottuk. Hadd hallják, hogy nem a hátuk mögött beszélünk. Elmondtuk, értelmes gazdák közé jöttünk, akik tudják, mi a belterjes gazdálkodás. Vegyes művelésűnek terveztük a szövetkezetet, a szőlőt és a gyümölcsöt meghagyjuk a mostani tulajdonos kezén. Kilenc nap alatt készen voltunk. Kamatozott a befektetés.

Forráskúton azt hallottam, bőrkabátos áll a falu szélén, és nem enged tovább senkit, amíg alá nem írja a nyilatkozatot. Ő a légierők főparancsnoka.

– Menjenek, emberek, fogják el a főparancsnokot!

Az algyői kocsmáros volt. Majd ő megmutatja, hogy egyedül többet szervez, mint akárki más.

– További intézkedésig távozzon!

Mórahalmon is ott voltak az első eligazításnál azok a gazdák, akiknek a szava legtöbbit nyomott. Előttük is elmondtam, itt munkások vannak, professzorok vannak, de őrnagyok nincsenek. Belső harc lett később, mert az egyetemivel nem akart menni a melós, a professzorok pedig nem akartak magukban maradni.

A Németh Feri bácsi hirtelen akarta kimondani egyik gyűlésen a nevemet, és Csapájevet mondott. Rajtam is maradt.

Menet közben jöttünk rá, nagy baj lesz, ha a szőlőt és gyümölcsöt is visszük be mindenestül a közösbe, ember meg nem lesz, aki művel-

je. Fordítottunk a soron, szakszövetkezetet szerveztünk. Hét nap is elég volt rá.

Jönnek be este az emberek, mondják, az egyik tanyában beleugrott a gazda a kútba.

– Mi lett vele?

– Kihúztuk.

Megkínáltak mindenkit, közben kiment. Zákányszéken jártunk már, amikor kiderült, miért tette. A feleség szüleinél cseléd volt a férfi, bevonult katonának, végigjárta a háborút. Amikor hazajött, hallotta, elveszik a földet, osztanak belőle a nincstelen katonának is. El is fogadta, pedig a gazdáéból kapta. Ráadásul el is vette a gazda lányát feleségül. Szépen megvoltak, amikor jött a szervezés, akkor kezdtek el vitatkozni: kié a föld? A férfi: hol van már a te jussod? Én kaptam, belépek vele. Az asszony: az apámé volt, az enyém lett. Milyen joggal viszed be az enyémet?

Ismered az Okos Tóni bácsit? Kulcsember lett volna, de nem bírtunk vele. Nagy emberek szoktak hozzá járni, azokhoz képest az én agitátoraim kicsik voltak. Állítólag fitymálta őket. Nem baj, akkor nem megyünk hozzá. Mi csak olyan kalappal köszönhetünk, amilyen van. Belépett hívás nélkül is. Okos ember volt, félt a tagosítástól.

Az egyik közgyűlésen fölszólalt valaki: vegyük föl Vitéz Nagybányai Horthy Miklós nevét. Megrémült mindenki. Mi lesz ebből? Provokáció, nyilvánvalóan az.

– De a betyáristenit, hogy el ne felejsük, hová jutottunk miatta!

Paprikavirág lett a szövetkezet neve.

Az egyik tanyában halálosan beteg asszonyt találtak az emberek, három apró gyerekekkel. Kocsit küldtem értük azonnal, orvossal. A férj vidéken dolgozott, amikor ment volna haza, leütötték, el is jutott a kórházba, de az asszonyt nem értesítették róla. A nagy brigád járt be látogatni a kórházba. Ruhát is gyűjtöttek a gyerekeknek, hozta otthonról mindenki, ami fölösleges volt neki. Mondhatnánk, ennek már semmi köze nem volt a szervezéshez, pedig volt. A nyomással, az „ankét pofonnal” kezdtük a beszélgetést, és látod, ide jutottunk.

A négy község végén nagy ünnepséget rendeztünk a brigádoknak. Azt mondták az elején, az almának meg kell érnie, hát megérett. Amikor elbúcsúztam segítőimtől, olyasmit mondtam nekik, bátran belenézhetünk akárkinek a szemébe, akármikor visszamehetünk bár-

melyik új szövetkezeti taghoz, nem mutat ránk senki, hogy megvertük vagy erőszakoskodtunk vele.

– Gondoltatok akkor rá, mi lesz a tanyákkal?

– Gondoltunk: aki ott él, az döntsön róluk. Az is tőlük függött, a szövetkezet milyen lett. Azt nem tagadhatjuk, számígtattuk mi mindig, mekkora területek szabadulnának föl a mezőgazdaság számára, ha megszűnne a tanya, de nem politizáltunk akkor a tanyákról. Nem is lett volna jó, mert mindenki ott lakott szinte. Mondtuk volna, hogy lépj be a szövetkezetbe, és kiforgatunk a házadból? Azt elmondtuk, hogy nincsen villany, nincs víz, ők meg azt mondták, ott születtek, és ott is akarnak meghalni. Melyik érvnek van nagyobb súlya? Ahol ennyi ember ennyire ragaszkodik a szülőföldjéhez, ott nagyon örülnünk kell. Le kell vennünk a kalapot, és meg kell hajolnunk előttük.

– Én bőrkabátosokat emlegettem, mert mindig így hallottam, te őrnagyokról és álszázadosokról beszéltél, mégis ugyanazokra gondoltunk.

– Elkopott lemezre akartak táncot járni. Nem is járni, hanem járítani. Sokkal rosszabb.

– Miért tanyán próbálkozhattak legtovább a tánccal?

– Nem tudom.

– Az ÁVH megszűnt, de az őrnagy azt jelentette, hogy ávós. Az is magára vette, aki soha nem volt az. Szellemidézés? Kisértés? Tanyán minden visszajöhet?

– Nem tudom.

– Mert a lemezen még az a nóta volt, hogy a tanyát meg kell szüntetni. Föl kell számolni. Le kell radiózni. Rossz szellemidézés. Máshol ki se lehetett volna ejteni ezt a szót, tanyán még lehetett.

– Nem gondoltam rá.

– Söpörte maga előtt az élet a mindenáron leradiózókat. Csúsztak mindig lejjebb, mindig hátrább. Tanyán még lehetett radiózni bontási határozattal, a természetes élet gátjainak a fölrakásával is. Oda még ki lehetett menni, ott meg lehetett játszani, hogy én vagyok a jani. Benn a városban? Arrébb lökték.

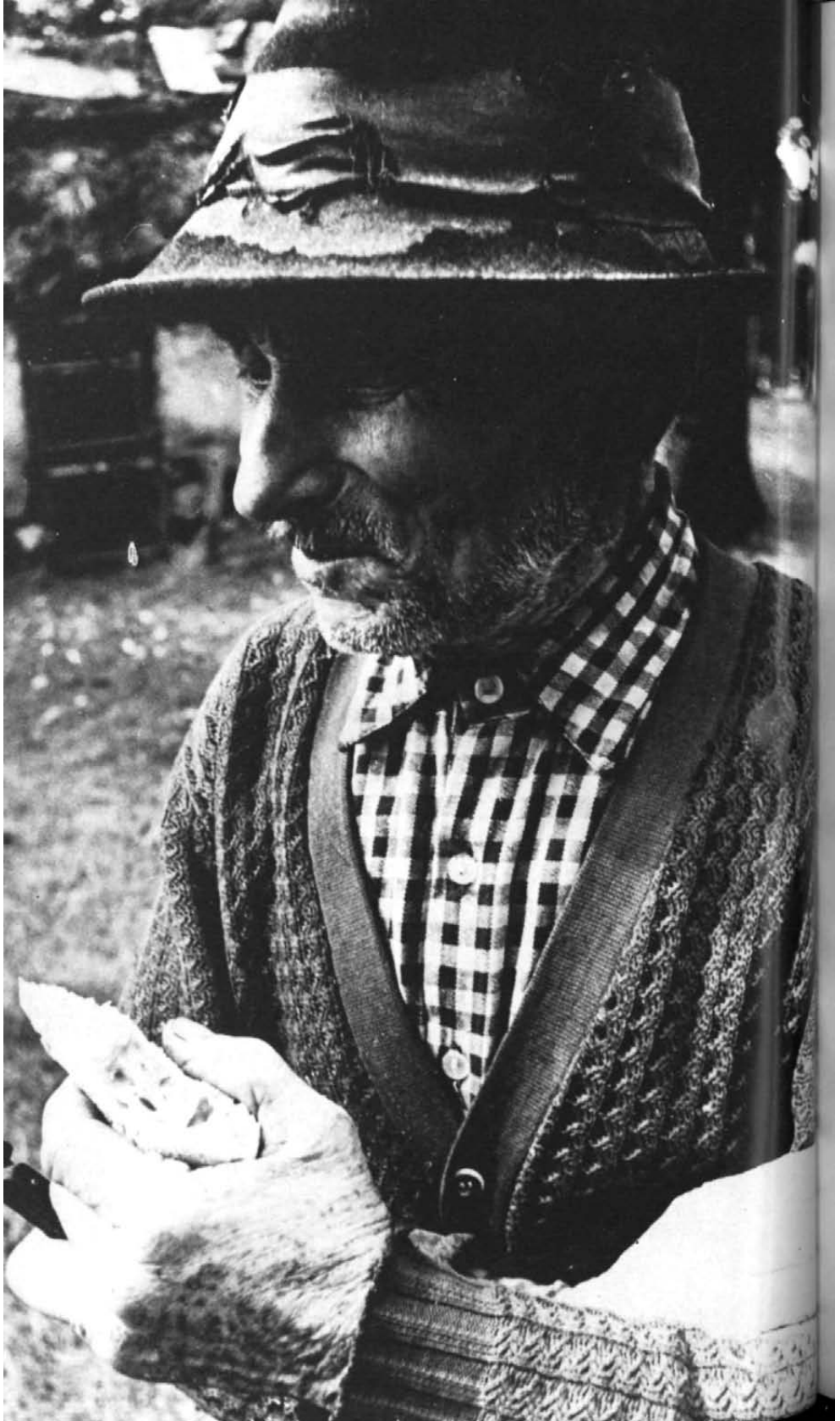
– Nem gondoltam ennyire végig egyszer se. Lehet, hogy meredek, amit mondasz, de nagyon nem is tudnálak megcáfolni. Voltak ilyenek, mondtam már, elhatároltam tőlük magamat, és keresztettem az útjukat.

– Régen azt hitték, a baj belemegy valahol az emberbe, és ki is megy

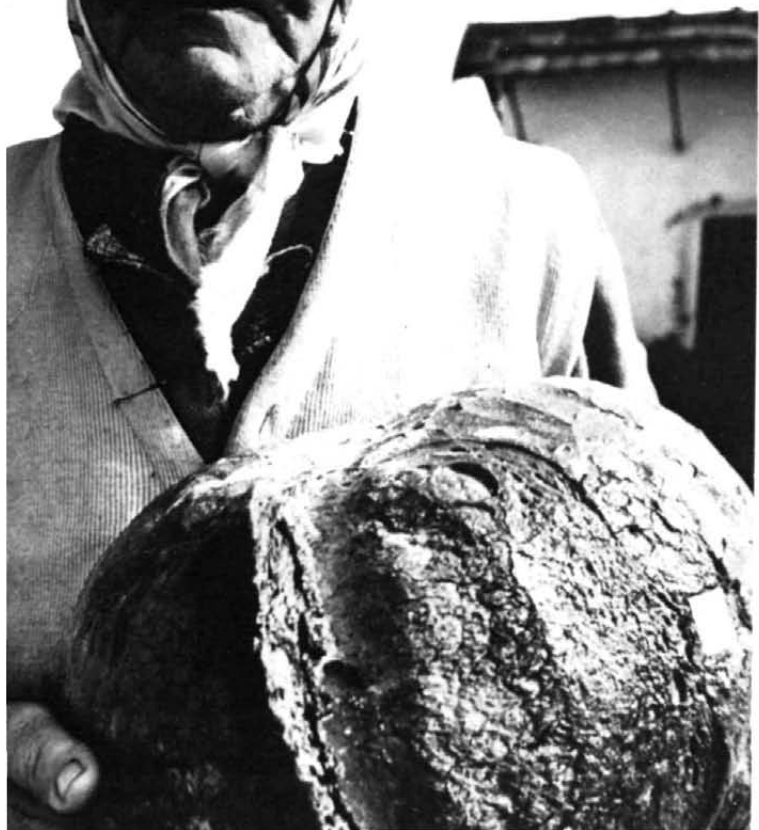

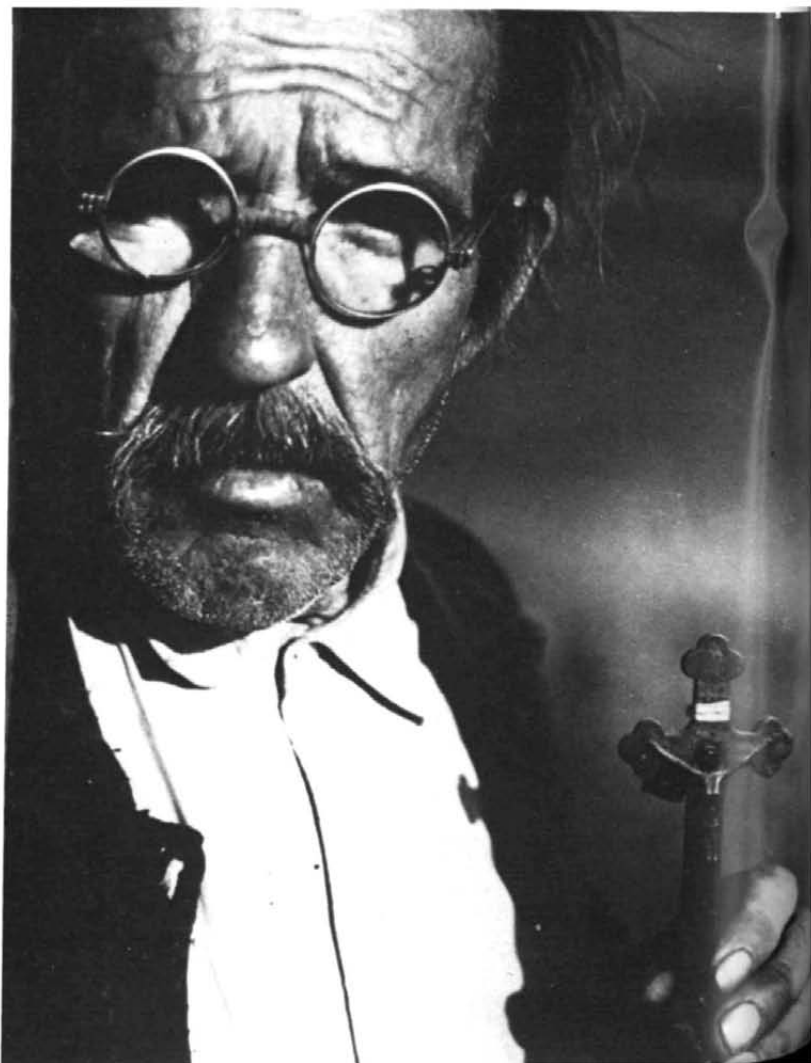

valahol. Elkezd fájni a fejed, végigropogtatja a derekadat, és elhagy a lábaddal kisujjád. Társadalmi nyavalyaink kisujja a tanya lenne?

- Járj utána.
 - Most hogy érzed magad?
 - Ne firtassuk. Köszönöm, jól.
 - Céljaid?
 - Megmaradni tisztességben.
 - Más?
 - Ismered az almaecetet?
 - Vettem egy üveggel, de nem izlik.
 - Kincs van benne, vigyázz rá.
 - Hiszem is, nem is.
 - Adok könyvet, olvasd el. Ismerd meg élettani funkcióját.
 - Időt adj, ne könyvet! A tanya élettani funkcióját bogarászom.
 - Látod, mennyi minden van a világon, amit nem veszünk észre?
- Csak a kezünket kellene kinyújtanunk érte.
- A tanyaért?
 - Az almaecetért.

KÖZJÁTÉK

Újságírók tanácskoztak 1978. február 17-én a tanyáról Mórahalmon. A Népfront kezdeményezte, ő is szervezte a találkozót. Volt már tanácskozás Kecskeméten is, Szegeden is – Mórahalom egy lépcsővel közelebb van a tanyához. Megérjük talán még azt is, egyszer tanyán rendeznek vitát a tanyáról. A hely szelleme megtermékenyítő lehet. Akkor is, ha nem lesz összkomfortos az értekezlet.

Mórahalmon olyan történetet mondott el Zsarnóczay Sándor, amit közbe kell iktatnom.

„De a másik gondolat, amire hivatkozni szeretnék, hogy nekünk nincs jogunk se a tudomány, se a politika érdekeire hivatkozva ezeket vagy százezreket akaratauk ellenére történő cselekvésre kényszeríteni. Még akkor sincs jogunk, ha ezt bizonyos történelmi kényszerből már nemegyszer megtettük, és akkor sincs jogunk, ha az, akin kényszerít

veszünk, néhány év múlva azt mondja, hogy talán jobb lett volna hamarabb.

Nem tudok megszabadulni attól a személyes élményemtől, amikor egyetemi munkám mellett megyei agit. prop.-titkár voltam a tömeges átszervezés időszakában a pártbizottságon, és egyszer olyan községbe kellett kimennem, ahol nagyon rendes községi párttitkár úgy buzdította a szövetkezeti gondolatnak megfelelően a makacs parasztokat, hogy pontosan kiszámolta, hogy a páncélszekrényben mennyi a levegő, és rájuk zárta az ajtót, és a levegő elfogyása előtt pár perccel kiengedte őket. Amikor kimentem rendet csinálni, mert védelmet kértek a pártbizottságtól az idős parasztemberek, akkor a párttitkár a következőket mondta. Itt folyik el a Tisza a falu határában. Minden itt élő ember tudja, hogy az aszályos években, ha nem hajtották át a Tiszában lévő szigetre a csordát, az megdöglött. Áthajtották, de csak verve lehetett, és néhány megdöglött, de a többi életben maradt. Ez a konkrét példa volt számára a modell, hogy egy-kettő meghal vagy lelkileg megsérül, de a többi megtudja, hogy itt volt jó helye. A párttitkárunk csupán arról feledkezett meg – három évet kapott utána, volt ideje gondolkodni –, hogy az ember nem azonosítható az állattal, még akkor sem, ha kollektívában van, és nincs jogunk mindenféle cél érdekében ezeket vagy százezreket meggyőzés nélkül, akaratuk ellenére, megtörve őket másra kényszeríteni. (Egy közbeszólás: és konzerválni jogunk van? A tanyai elmaradott életformát?) Ez más lapra tartozik, ne ezen vitatkozzunk, mert hangsúlyozom, ez nem azonos a konzerválással. A párt aktív politikája, a Magyar Szocialista Munkáspárt aktív politikája nem azt jelenti, hogy belenyugszunk abba, ami van. Tudjuk, merre haladunk, de a politika alfája és ómegája – keserves történelmi leckéből tudjuk –, hogy csak olyan célokat tűzhetünk magunk elé, amely célok követésében milliók vagy százezrek sorakoznak föl mögöttünk. És ma azt is látom, és azért is aggódom, és félek, és ahol lehet, szót emelek ebben az ügyben, hogy távolba mutató nemes célok érdekében – az iskolák körzetesítésénél, a településfejlesztési terv végrehajtásánál, a tanyaprobléma megoldásánál – hajlandók vagyunk ismételten elővenni bizonyos dolgokat.” (Magnetofon-szalagról lejegyzett szöveg.)

NÉGYÖKRŰ ANTAL

Írni akarsz rólam? Nem való vagyok én oda. Tudod, mikor voltam először az újságban? Ötvenkettőben. Megmutassam? Eltettem. Gyümölcsfát ültettünk. Úgy cikkezte ki az újságíró, én voltam az oka, hogy későn lett ültetve.

- Reklamáltál?

- Bolond vagy? Akkor reklamálni?

- Még mikor írtak rólad?

- A második szervezőskor. Úgy lehet, megtalálom azt is.

- Akkor is bántottak?

- Dehogy! Megdicsértek, hogy rátaláltam a szocializmus útjára. Ez volt a címe: *Beszélgetés Négyökrű Antallal, a szőlő- és gyümölcsstermesztés mesterével*. Az ötvenes években én már benne voltam egyszer a szövetkezetben.

- Ha csak később találtál rá, akkor az első még nem a szocializmus útja volt?

- Komám! Kelj föl te korábban, ha engemet csöbe akarsz húzni! Kerülő kérdésekre nem felelek. Mondom, benne voltunk a téeszcsében, ötszázharminc forintért két hónapig gépeltünk. Gépeltél te életemben?

- Egy kicsit csépeltem.

- De nem két hónapig, és nem ötszázharminc forintért! Éppen derekán tartottunk, amikor jött a hír, hogy ki lehet lépni. Ment volna mindenki, én álltam oda az emberek elé: az igaz, hogy nem sokat keresünk, de amit elvállaltunk, azt vigyük is véghez. Csak két szalmás hagyott ott bennünket, de két nap múlva az is visszajött. Amikor végeztünk, kiléptünk. Nem nézted a tévét múlt év június 8-án?

- Mi volt benne?

- Szerepeltem, de nem a *Kék fény*-ben. Elmondtam nekik úgy, ahogy most veled beszélek, hogy ötvenháromban elhatároztam, téesztag többet én nem leszek. Meggondoltam. Hatvanban azt mondta a józan ész, lépjek be. Beléptem. Ennek aztán volt hordereje, megírta az újság, utánam omlott a kártyavár: mindenki belépett.

- Meddig agitáltak?

- Nem sokáig. Ötvenkilenc augusztustól hatvan január 10-ig.

- Hányan voltak?

- Azt az egyet nem tudom.
- Hányszor voltak?
- Azt se. Ahogy a munkaidejük engedte. Novemberben már sűrűn, decemberben naponta, két karácsony között szünet, de januárban előlről kezdték.
- Ezt az embert, itt az újságban, ismered?
- Nem tudok róla különösebbet. Nem sokat volt nálunk.
- Azt hallottam, a tanácsházán a fejedbe nyomta a kucsmát, hogy jobban láss.
- Nem! A Farkas volt, aki foglalkozott velünk. Próbálta megmagyarázni a szebb jövőt.
- Kucsma volt?
- Tél volt, kucsmának lenni kellett.
- Nyomták?
- Nem.
- Nem akarod mondani?
- Ha emlékeznék rá, mondanám. Behívtak egy szobába bennünket, beszéltek velünk, de nem volt semmi különös. Még haza is vittek bennünket a Gyógyszertár Vállalat autójával.
- Nem bántottak?
- Szó szerint vedd: nem.
- Elővettem jegyzeteimet, fölolvastam a reá vonatkozó részeket. Figyeltem az arcát. Nevetett.
- Nem emlékszem rá. Arra se, hogy ott volt-e a Kormos. Este kilenckor vittek haza bennünket.
- Januárban öreg este volt már akkor.
- A Kopasz Gyura is nálam írta alá. Tizenharmadikán alakult meg a téesz, akkor tévedt meg a tagság először: engem választott meg elnöknek. Első dolgunk volt, hogy a Kopasz Gyurát elküldtük elnök-képzőbe. Éppen zárszámadás volt, amikor hazajött. Megkérdeztem tőle: átveszed? Légy nyugodt, tanultam annyit, hogy nem ugrom bele. Ha elkezdted, csináld is tovább.
- Miért téged akartak?
- Azt én honnan tudjam? Sok belépési nyilatkozat úgy volt megírva, hogy a Négyökrű-téeszbe szól, pedig én még be se léptem.
- Fifikából? Ha te nem lépsz be, nem lesz Négyökrű-téesz, akkor a belépés se érvényes.
- Ilyen is volt, bizonyosan. Valaki bedobja másnap a gyűlésen,

amikor elfogadtuk az alapszabályt, hogy ki is lehet lépni, mert benne van az alapszabályban. Lépünk ki. Próbáljuk ki, igaz-e az alapszabály. Brigádvezetőt választani mentünk a Ruki I-es iskolába, bedöglött. Másik este a Ruki II-ben vagyunk, szépen összegyűltek ott is az emberek. Üdvözöltem mindenkit, ki se várták, közbeszóltak. Eddig is tudtunk gazdálkodni, tudnánk tán ezután is. A járási ember megragadta az alkalmat, azonnal szót kért. Én meg, bolond, engedtem. „Eltársak! Maguk ebben a teremben egy hónappal ezelőtt önként megalakították a termelőszövetkezetet.” Önként? Álljon föl, aki önként lépett be! Egy sincsen. Akkora fölháborodás lett, be kellett zárnom a gyűlést.

– Hová vitték a kilépési cédulákat?

– Nekem egyet se adott a kezembe senki. Vitték a tanácshoz, de nem vették át. Mentek a postára, ki volt adva a postának is, hogy ne fogadja el. Elvitték Ötömösre, Pusztamérgesre, bedobták a postaládába. Lehetett legalább kettőszáz, de én nem láttam belőle egyet se.

– Milyen elnök voltál, ha nem láttad?

– Összehívtak egy csomó embert a tanácsháza udvarára, kitétek egy csomó papírt, meggyújtották. Azt mondták, azok voltak a kilépési nyilatkozatok, tegyünk fátylat rájuk. Olyan is volt, aki tiz forintért írta meg annak, aki kérte. A múlt rendszerben is vállalt kérvényirogatást, de most behívták elbeszélgetésre.

– Beszélgetésre.

– *Elbeszélgetésre!* A kettő nem ugyanaz. Benn volt egypár napig a hűvösön, úgy jött ki, megújulva. Nem volt egyedül, többen is ott voltak. Helyrevergődünk azért, tizenhét év alatt, amíg benne voltam, mérleghiányunk nem volt. Mondták, maradjak még, de hatvannégy éves voltam. Szolgáljon rá négy évet mindenki, akkor nem lesz baj.

– Mi piszkált?

– A háztáji.

– Milyen elnök voltál te? Otthagytad a közöst a háztájiért?

– Összevissza beszélsz, de nem érted a lényegét. A lányomnak ikrei születtek Szegeden. Két unokához kell a segítség, ki segítene, ha saját édesanyja nem? Bement a feleségem, de ki művelje akkor a háztájit? Pusztuljon el, amit elkezdtünk? A gyümölcsfát nem tehetem föl a padlásra, hogy várjon egy esztendő, kettőt, amíg megnőnek az ikrek egy kicsit. Különben is lejárt az időm, idegeskedjen más is. Tehát nem a háztájiért, hanem a családért.

- Tanyai vagy, vagy falusi?
- Tanyám nincsen, mert eladtam, de nappal mindig tanyán vagyok. A melléte lévő földet hagyták meg háztájinak. Számít, hová tartozik az ember?
- Sokat számít.
- Akkor ez is, az is. Fele-fele.
- Mikor kelsz?
- Ha barackot viszek átadni, akkor korán. Háromkor is.
- Minek neked a barack? Mennyi a nyugdíjad?
- Hétezer-nyolcszázhat.
- Nem elég?
- El se tudom költeni. De van két unokám.
- Te tartod el őket? Apja-anyja a két ikernek is van. Ők mennyit keresnek?
- Körülbelül hetet.
- Megélnék?
- Meg.
- Pihenj inkább.
- Ha kimegyek, pihenek. Ha dolgozom, pihenek. Ha nekem azt mondja valaki, hogy az én barackom a legszebb, akkor azt gondolom hozzá, érdemes fölkelni három órákor. Aki ágyban marad, annak nem mondanak semmit. Legföljebb az orvos.
- Mi a különbség a tanyai és a falusi ember között?
- Csak egy, de az igen nagy. A kinti azon törí a fejét, hogyan költözzön be, a falusi viszont nem törí azon a fejét, hogy kiköltözzön vagy ne. A munka és az élniakarás egyforma bennük.
- Sokszor hallom, a tanya sötét hely.
- Aki ezt mondja, nem tudja, mit beszél. Tudok én olyan sötét helyet, ahol ordít az igénytelenség, de ha beviszed a városba, az akkor is sötét marad. Igaz, nehezebb lesz észrevenni. Gyere velem, sorra mutogatom neked a tanyákat, és megmondom, ki a mestere a szakmájának, és ha lát valamit, megcsinálja maga. Hányat mutassak, aki fél mondattal sincsen lemaradva a világtól?
- Becsukták a tanyai iskolákat.
- Két éve. Jobb a gyereknek, ha benn tanul, de vegyük észre, milyen messze van tőle a buszmegálló. Gyalogol, vár és ázik, a busz meg nem jön. Úgy van megcsinálva minden busz, hajszállra pontos tud lenni, ha jó az idő, és mindig késik, ha esik. Vedd hozzá a szülőt is:

tudja, bőrig ázik a gyerek, mire fölszáll, és vizes ruhában lesz egész nap az iskolában.

– Bódét kellene csinálni.

– A Répás sarok mellett csináltak egyet. Igen egyszerű, de jó, mert véd. Mindenhol kellene legalább ilyen.

– A másik oldal?

– Azt mondod, sötét a tanyai ember? Hiszen becsukták előtte a világosságot. Elütöm a bokádat szántszándékkal, és elkezdelek csúfolni? Sánta vagy, sánta vagy! Hol itt a tisztesség? Tudod, milyen vita volt itt a villany körül? Jöjjön be a faluba, építsen házat, ha villanyt akar. Aki legjobban fújta a nótát, megállítottam a minap: látod, lett villany, mégis forog a világ. Erősebb lett vele talán még a szocializmus is. Kapásból rávágta: ja, akkor úgy volt. Akkor azt kellett mondani. Negyvenöt telén vagy negyvenhat tavaszán a zákányszéki vasútállomáson volt egy taggyűlés. Nagyon mondta valaki, eltűnnek a mezsgyék, egybeszántjuk a földeket, és eltűnnek a tanyák. Csak azt nem értettem, hová tesszük azt a rengeteg sok embert.

– Most hová tennéd?

– Sehová. A magatehetetlen embert kell egyszer ide tenni, egyszer meg oda. Kiszámolta már valaki, mennyi téglát meg cement kellene ide? Előbb a föltételeket teremtsük meg, aztán hirdessük az ígét, hogy térjetelek meg, emberek, mert sötétben vagytok. És púp vagytok az állam hátán. Mondok neked valamit. Körülbelül háromszáz ház van most a faluban, harminc évig adómentes mind. De a falunak annál több a kiadása, minél többen bejönnek. Ha mindet betrombitálnád, ki fizetné az adót? Kiülne a tanácselnök a templom lépcsőjére koldulni? Ahhoz is lépcsőt kellene előbb építeni.

– Az fizet, aki nem jön be?

– Persze.

– Azért, hogy jó legyen annak, aki bejön?

– Másképpen kell ezt mondani. Aki nem tud bejönni, az fizet. A szegényebb a gazdagabb helyett. A sötét fej a világos helyett. Összeszámoljam neked, hány tehén van a faluban? Tanács Mihálynak van a Petőfi utcában, Katona Vincének a Szegedi úton, Földi Jóskának és Juhász Miskának. Háromszáz ház, de csak négyben van tehén. Ha minden tanya bejönne, ez a falu a csecsszopónak se tudna tejet adni.

– Szerinted mi lesz a tanyákkal?

– Legalább százat tudok, ami üres. Ereszig ér a paré az udvarán.

Nem kell azt siettetni, fölszámolja magamagát. Mikor? Azt csak a boldog Isten tudja.

– Vezet Rúzsza az öngyilkosokkal.

– Tanács István kötél. Kotogán András kötél. Molnár Imre kötél. Selymes Lajos permetlé: Bi 58. Vörös Mátyás Bi 58. Bite István falusi, kötél. Palotás István megkötötte a nyakát. Varga István fölgújtotta a tanyáját, eloltották, beszszelt, és kötelet kötött a nyakára.

– Okot is mondj.

– Elvitték az okot magukkal.

– Milyen a rossz elnök?

– Éppen tőlem kérdezed? Az a rossz, aki azt hiszi, nála okosabb ember nincsen.

– Nálad volt okosabb?

– Hajjaj! De sok! Ha legyőztek, azt mondtam, látod, bátyus, neked van igazad.

– Amikor elmentél nyugdíjba, első nap mikor feküdtél le?

– Elég korán. Hajnalban. Nyolcvan-kilencven emberrel búcsúestet tartottunk.

– Te nem iszol. Mit csináltál hajnalig?

– Ha azt érzi az ember, hogy szeretik és tisztelik, nem álmósodik el olyan hamar.

– Utána tájára se mentél a szövetkezetnek?

– Tájára? Itt lakom mellette. Ha ki se lépek a házból, akkor is a táján vagyok. Ott maradtam, ha kell, segíték az új elnöknek. Nem kellett.

– Mit segítettél volna?

– Gondoltam, bejárjuk a határt, megmutatom, ettől eddig a mienk, és mindent elmagyarázok neki. Nem volt rá igény, én meg nem tolakodtam.

– Funkciód?

– Tagja vagyok a vezetőségnek, a háztáji bizottságnak, és én méröm meg, mennyi eső esett.

– Kérdezték már, mennyi esett?

– Eddig még egyszer se.

TILTOTT HAZAK

lázépítők és házat nem építők. Törvénszegők és törvénytartók. Ők szólnak ez a testes fejezet.

Elöljáró beszéd kell ide, különben nem értenénk meg a hivatalte-
ők erőlködését. Erőfeszítéseket mond a jelentések nyelvezete, de az
z erőfeszítés, aminek haszna alig van, a magyar nyelvben inkább csak
rölködés. Az építők szándékát is könnyű félremagyarázni.

Amióta tanya van, mindig meg akarja szüntetni valaki. Erős valaki-
ól van szó, hatalom van a kezében, törvény szerint akar tehát eljárni.
fogarásztam a tiltó rendelkezések körül, töredelmesen bevallom, leg-
őbbje meg tudott győzni, hogy valójában jót akar. Elmaradottságokat
karta felszámolni. Megsajnálta a kinn élő együgyű népet, és föl akarta
emelni. A tanyai ember pedig hallgatva is azt felelte rá, tessék fölemel-
ni engem itt, ahol vagyok. Vagy: emelkednék én magamtól is, ha
hagynának.

Jámor szándékot érzek a legutolsó nekirugaszkodás mögött is.
Szüntessük meg a tanyát, és annyi bajtól szabadulunk meg, amennyit
fölfogni se tudunk. Rosszat akartak volna, akik így gondolták? Orvost,
iskolát, boltot, utat, villanyt, egészséges házat, jó vizet, fürdőszobát
akartak. Elvadult vidék helyett embernek való életet. Akkora jóság van
e mögött az igyekezet mögött, csak tiszteletet érdemel. A szándék.
A legjobb puskával is megesik, hogy máshová hord, mint ahová
céloztak.

A tisztelet azonban nem alázat, nem hallgatás és nem elhallgatás.

Ennek a mondatnak a megfordítást is ki kell bírnia. A kimondás, a
dolgok nevének nevezése nem tiszteletlenség. És nem tisztességtelen
cselekedet, hanem elsőrendű kötelesség.

Olvasom a legújabb tanyatörténelmet, az Akadémiai Kiadó már
említett könyvét. Orbán Sándor írja a tanulmányában, mit végzett és

mit nem végzett a Tanyai Tanács. A szétszórt tanyavilág igen gyors megszüntetésére a tanyaközpontok kialakítását szorgalmazta. Ki is jelölték a tanyaközpontok helyét, azonnal elrendelve, hogy építeni máshol tanyainak nem szabad. Egy tanyaközpontra 2-3 millió kellett volna, az összesre legalább 400 millió. Ennyi pénz a világon se volt akkor; kezdtek csökkenteni a terveket. A tervezett és megkezdett 25 községháza és jegyzői lakás, a 97 iskola és tanítói lakás, a 47 kút egyáltalán nem, vagy csak részben épült meg. Fölülvizsgálták a tanyaközpontok jegyzékét, és radikálisan megfelezték: a 224-et 120-ra csökkentették. Azonnal látni lehetett, a 224 is kevés arra, hogy megoldja a tanyavilág problémáját, de sok ahhoz, hogy meg is valósuljon. Volt tehát egy koncepció, amiről már 1949-ben kiderült, hogy nem valósítható meg, de az egész tanyavilágra érvényes építési tilalom megmaradt. Magyarul: csak tanyaközpontban építhetnél, ha tanyaközpont lenne. Ha nincs, az az objektív okok egyenes következménye.

Az irreális tervre épített tilalom is erős. Nem akarnak bejönni az emberek? Tereljük be őket. Púpos a gyerek? Tegyük be a prés alá, majd kiegyenesedik. Jót teszünk vele, mert elsősorban neki nem jó, ha púpos. Építeni akar, mert minden embernek laknia kell valahol? Rendnek muszáj lenni, építsen oda, ahol mi megengedjük.

Százával tudnék példát mondani arra, hogy ez az elképzelés jót szült. Lett orvos, bolt, könyvtár, iskola, mozi, minden lett. Szép falvak lettek ott, ahol azelőtt semmi nem volt. Áldást érdemelnek azok, akik segítettek benne. De százával-ezrével tudok példát arra is, hogy a gyerek nem akar bemenni a prés alá.

Lépten-nyomon hallom, hogy az Isten se érti ezt a népet. Ha száznak jó bemenni, miért nem jó a másik száznak is? Nem tudja eldönteni, mi a jó neki? Mit lehet erre mondani? Megáll a busz, húsz ember le akar szállni, húsz meg föl. Miért nem tud egyszerre leszállni mindenki, vagy egyszerre fölszállni? Mint az örült birkák, úgy tolkodnak. Egymás lábát tiporják, egymás lépébe-májába könyökölnek. Senkinek nem jut eszébe, hogy szabályozzon: egyik megállóban csak fölszállunk, a másikban csak le. Mert ha egyiknek jó leszállni, legyen jó a másiknak is. Pedig a tanyavilág méreteihez és komplikáltságához viszonyítva igen vékonypénzű kis hasonlat ez a busz.

A törvény akkor is arra való, hogy megtartsák. Ha nem lehet engedély nélkül építeni a Balaton mellett, ne lehessen tanyán se. Csakhogy a Balaton nem tanya, és a tanya nem Balaton. Naponta hallom rádió-

ban, olvasom az újságban, hogy rendet kell teremteni az engedély nélkül építkezők körül, a törvény teljes szigorával. A tanyai ember azonban nem engedély nélkül akar mindenáron építeni, hanem építeni akar, de nem kap rá engedélyt. Lényeges különbség!

Ha az élet törvényéhez igazodik az írott törvény, akkor is vannak megszegői, de ott a hatalom, és megfogja őket. Amikor azonban kettőbe hasad az, aminek egynek kellene lennie, bajnak muszáj lenni. Az élet azt diktálja, hogy szaporodjunk. Talán legfőbb törvénye az életnek. Azt is hozzádiktálja, kászálódj ki, szegény ember a sárból, a földbe nyomott vizes hajlékból, és élj úgy, ahogy más is élhet. Laknod kell valahol, mert ember vagy, olyan házban lakj tehát, ami méltó hozzád. Ha kettőbe hasad a törvény, az egyik mindig rácsavarodik a másikra, és szorongatja. Az egyik ágnak most is Élet a neve, vagy Törvény, a másiké csak Paragrafus.

Induljunk el. Igen hosszú útra megyünk.

Ha csak félig nézem meg ezt a tanyát, mondhatom viskónak is, de még putrinak is. Ebben emberek laknak? Fejjel elérem az ereszt, fele nád, fele szalma, a teteje pedig lyukas. Bátor, aki ezt háznak meri mondani.

Megkerülöm, falderékig rakott kockaházat látok mögötte. Tetején az ember, csapja a maltert.

– Hát maga? Mit csinál?

– Én most, kérem szépen, megszegem a törvényt.

Fölmászok hozzá.

– A törvény nem szereti, ha sértegetik. Visszaüt.

– Nemcsak üt, de rúg is.

– Akkor meg minek kísérti? Miért nem a faluban épít?

– Ha kíváncsi rá, megmondhatom. Mindenkinek megmondtam eddig, ha kérdezte. Én csak oda építhetek, ahol nekem földem van.

– Meglátja, lebontatják.

– Maga elkésett. A papiros már itt van, hogy bontsam le.

– Mégis építi.

– Mondtam a Matyinak, a tanácselnöknek, ez a ház nem tévedésből épül, hanem előre megfontolt szándékkal. Ezt én le nem bontom, ha nagyon megijesztenek, akkor se. Akinek útjában van, jöjjön ide, essen

neki. Erőszakot én nem alkalmazok vele szemben, de éjjel fölrakom, amit nappal szédúr.

– Nem hiszi el, hogy jót akarnak magával?

– Elhinni elhiszem, de nem egy keréken forog az eszünk. Hat gyerekem van velem, a legkisebb nyolcéves, a legnagyobb lányom pedig átlépte már a huszonkettőt. Ezekről nem tudok elvenni tizezer forintot se, hogy házhelyért nekiadjam az államnak. Nem sajnálnám, mert minálunk nem drága a porta, de legalább két évet késne a ház.

– Tudja maga, hány évet várnak az emberek lakásra? Ha eddig kibírta, az a két év szinte semmi.

– Nem, ugye? Nézze meg, mi van belül! Ha egy rablógyilkost láncra verve hoznának ide két évre, a bíró, aki elítélte, elmenne utána gyónni, mert tudná, ember ellen való véték. A rab pedig föllebbezne, mert tudja, hogy a gyilkosnak is tisztességes börtön jár. Én viszont lakjak benne a magam szabad akaratából? Élő világomban még nem bántottam senkit, engem miért akarnak bántani?

– Más szála is van ennek.

– Van hát! Lehet, hogy kibírnák a gyerekek, és nem szereznének holtig való betegséget. De itt van a lányom. Mondom, huszonkét éves. Kérjem meg szépen, csukd be a szemedet, ha egy fiú rád akar nézni, mert két év kell a házhelyre, és csak utána építhetünk? Mit gondol, ki veszi el ebből a házból? Sánta? Béna? Mit vétett az én gyerekem, hogy nem választhat kedve szerint?

– Nem sokat adnak ilyesmire a mai fiatalok.

– Nem? Biztosan igaz, amit mond. De ha csak az az egy ad rá, aki neki a legjobban tetszik? Van olyan férfi a világon, akinek ha mondja a kislány, ott áll ám az ő ágya, ahová azelőtt a csődör csurgatta a vizet, nem hervad le a csók a szájáról? Pedig az én lányom ágya az istállóban van. Jóság nincsen benne, berendezték gyerekszobának. Tényleg ott volt a ló hátulja, ahol ő a legszebbeket álmódja. Mondjam tovább?

– Van még?

– És ha az én lányom azt találja egyszer mondani, vetnek ám neki máshol is ágyat, akkor én mit csináljak? Menjek el a lebontó hivatalhoz? Mondjam meg nekik, hogy az én lányom azért romlott el, mert maguk kitalálták, hogy én ne építhessek házat? Kiröhögnek érte. Pedig ha csak egyszer nem jön haza a lány, akkor én betehetem a fejemet a falba két téglá közé, és rárakhatom a következő sort. Lesz majd valaki, aki a törvényt is oda teszi a fejem mellé?

– A törvény nem így gondolta.

– Azért, mert a törvénynek nincs hat szép gyereke. Nekem hatszor kell végiggondolnom ugyanazt. Tegyük föl, szépen házasodik majd mind a hat. Itt maradunk mi ketten, anyukával. Eddig zsvajban éltünk, ránk szakad majd a csönd. Várnánk vissza az unokákat, jöjjenek látogatni legalább, de nem jönnek, mert a vejem meg a menyem azt mondja, megárt nekik. Legyen szíves, most mondja meg, minek éltem én akkor ezen a világon?

– Lehet, hogy a falusi házba szívesebben mennének az unokák. Egy kis kölcsönnel meg lehetne úszni.

– Maga próféta? Még nincs egy unokám se, de maga már előre tudja, hová mennének szívesen? A kölcsönnel pedig ne kalkuláljon az én zsebemre. Azt a falut nemrég tették oda, ahol van, bele a sárba, mert csak a térképet nézték. Az én házam előtt meg itt megy el a Csongrádi út, annyi busz jár rajta, számolni se tudom. Ha bejárnak a gyerekek dolgozni, ez a hely hússzor többet ér, mint a falubeli. Miért nem építették ide a falut?

– Ennyi erővel minden tanyai mondhatná, legyen ott a falu, ahol ő lakik.

– Nem jól értette. Ennek a falunak akkor kiállították már a halotti levelét, amikor fölrajzolták a térképre. Nézze meg tíz év múlva, és számolja össze, hányan költöztek el belőle.

– Most én kérdezem: próféta maga? Jövendöl?

– Ekkora kis falu még egy iskolát se tud eltartani, és munkát se tud adni a benne élőknek. Kiesik a szórásból.

– Magát mégis megbüntetik.

– Fölrja, amit mondok? Föl meri írni? Ha én azt mondom, nyaraló lesz ez, mert lógatni akarom benne a lábomat, akkor a kutya se ugat meg. Nincs is annyi kutya, hogy minden nyaralót megugasson. Közműves vagyok, alig győzöm építeni, annyi van mostanában. A kazánkovácsnak is, a péknek is meg a vezérigazgatónak is lehet külön háza, ha levegőre akar menni. Nem irigylem, mert aki lopta, úgylis lebukik. Ha ma nem, holnap bizonyosan. De ha én nem bolondériának építem, hanem lakni akarok benne, mert rá vagyok utalva, akkor bontsam le? A másokra adják az áment futószalagon, és rajtam törlesztenek? Mennek inkább a tanács nyakára, és sírjak reggeltől estig, hogy van hat szép gyerekem, adjanak legalább szükséglakást? Muszáj annak sírni, akinek hat gyereke van? Ha mennék, az állam biztosan megmutatná,

milyen nagy szíve van, de ha nem megyek, az öklével fenyeget? Mit gondol, mennyit szabnak rám, ha fölépül?

– Azt én nem tudom, de egy biztos: nem szeretnék szabálysértési előadó lenni.

Legyen boldog a Paragrafus, mert ebben a tanyában egyetlen szava meg nem görbül. Most nyitott ki a bolt, biciklivel megy el mellettem egy férfi. Pálinkásüveg dudorodik ki a zsebéből, jó nagy, a kezében pedig papirosba fogott kolbász lehet. Nádas közepén vezet át az út, oda megy be. Anyóka áll a sarkon, őt kérdezem, ki volt ez.

– Jobb, ha nem tudja. Szegény ember.

– Pálinkával?

– Avval.

– Akkor miért sajnálja?

– Nem sajnálom én egy percig se. Olyan világ van most, aki szegény, azt büntetni kéne, nem sajnálni. A betegeket és az öregeket ne számítsa bele.

Akkora tétel ez is, érdemes megjegyeznünk. Elmegyek a bicikli után.

Kutyacsorda futott a férfi elé, most egyet se látok. Itt vagyok a ház előtt, még mindig nem ugatnak. Milyen tanyai kutya az, amelyik nem ugat? Ha bekiáltok, egyszerre jön majd rám valamennyi, legjobb lenne meglépni, de hamar. Állj meg, vándor! Ahol sok a kutya, ott egyik se harap. Elvannak egymással, nem érnek rá megtanulni, hogy az embert bántani kell.

Kinyilik az ajtó, szőrük fele ott marad, úgy ömlenek kifelé. Ahány van, nekem esik mind. Ugrál és nyalogat. Állami gondozott gyerekek lepik így meg az idegent.

– Kit keres?

– Akit találok, mindig azt.

– Milyen végrül?

– Meg akarom nézni, hogyan eszi a fene a szegény embert.

– Enni eszi, de valami mindig marad belőle. Jöjjön beljebb.

– Több kutya nincs?

– Nálam nagyobbbat úgyse talál, én meg nem harapom meg.

Kölökkutyákat ajnároz benn egy nő, kapkodja le őket a priccsről, oda ültet. Előremelegített kedvesség. Más alkalmatosságot, ami éjsza-

ka nyugvásra szolgálna, semmit nem látok. Ezek ketten a priccsen hálnak, ha nincsenek rajta kutyák.

– Tanyán születtek?

– Ne sértsen meg bennünket, uram.

A nőnek finom arca lehetett valamikor, de okos számítógép ha ránézne csak, akkor is megmondaná, hány liter pálinkát ivott meg életében, és talán azt is, mikor járta fésű a haját.

– Vásárhelyről jöttünk ki 1977. április 1-én.

– Szép napot választottak.

– Ja, hogy a bolondok neve napja? Nem fizettünk rá.

– Maradnak?

– Ahogy az élet hozza. Majd meglátjuk. Itt a bolt, a busz, a vonat, mi bajunk lehetne?

– Ahogy elnézem, az égvilágon semmi.

– Tudja, miért? Mert az emberek engem szeretnek.

– És az asszony hagyja?

– Nem úgy értem én. A tanyai nép olyan, hogy a bevándorlókat igen nehezen fogadja be. Engem befogadott. Sok az idős ember, az öreg házaspár, amit ők már nem tudnak elvégezni, oda kell a magamfajta.

– Mindig facér volt?

– Voltam téeszben, vállalatnál is, legtöbbet hizlaldában. Most is hívnak a téeszbe, de meggondolom még. Komoly lépést nem lehet el-sietni.

– Ha három esztendeje itt van, senki nem vádolhatja, hogy el-siette. Hogyan tudták kiválasztani éppen ezt a tanyát? Mocsár van körös-körül.

– Jól választottunk, mert itt lehet megélni igazán. Nem szeretem a várost.

– Ennél rosszabbat sehol nem találtak, megvették tehát ezt?

– Nem a házat néztük, hanem a gyöpöt.

– Mivégre?

– Libázunk.

– Kié a gyöp?

– A kutasi kolhozé.

– Mit kér érte?

– Szájbért fizetünk.

– Micsodát?!

– Libánként húsz forintot. Ahány száj legel, annyi húsz forint.

– A ház ára?

– Bérbe vettük. Negyven forint havonta.

Ha a tanyát valaki meg akarja szüntetni, itt kellene kezdeni. Havi negyven forint veszteség érné a szövetkezetet, könnyen kiheverné.

– Mennyi a liba, amikor van?

– Először kétszázzal indultunk, és leadtunk kétszázat. Érti a lényegét? Az én kezem alatt nem hullott el egy se. Az átvevő nem akarta elhinni. Járja körül a határt, ha még egy ilyet talál, én fizetem az italt. Tavalyelőtt négyszázból elpusztult húsz, valamit megkaptak a szomszédból. Tavaly 224-ből megmaradt 223. Annyit tartok csak, amennyit jól el tudok látni, és mást is dolgozhatok még.

– Mi mást?

– Napszámba járok, ha kedvem van hozzá.

– Sokszor van kedve?

– Ahogy adódik.

– Számoljunk! Hány kiló a liba, amikor leadja?

– Átlagban hat. Megveszünk tavasszal kétszáz naposlibát, ötven forint darabja. Az egész tizezer forint, de nem kell mindjárt kifizetni, mert segítik a tenyésztőket. A kész liba árából vonják le. A takarmányt napi húsz dekával számolhatjuk, kétszáz nap, szorozva hússzal, az annyi mint 40 kiló. Forintban egy liba után 148, meg az ára, az 198 forint.

– A bevétel?

– Az első tépés: 8,5 deka toll, 20 forint. A második tépés: 20 deka toll, 70 forint. A harmadik is húsz deka, az is hetven forint. Az összesen 160 forint, tehát a toll kifizeti a takarmányt. Ha tarló van vagy kukoricatábla, ahol legeltethetek, akkor jobban jövünk ki. Akkor a toll az összes kiadást behozza, beleértve a szájbért is.

– És a liba tisztán megmarad. Annak az ára?

– Maradjunk csak az 5,5 kilós átlagnál, 39 forintjával, az libánként 214 forint és 50 fillér. Szorozzon maga is, nehogy elszámoljuk magunkat.

– Stimmel. Vegyük kétszázszor: 42 ezer 900. Ez a tiszta haszon 200 nap alatt. De élni egész évben kell, osszuk el az egészet 12-vel, hogy havi átlagkeresetet kapjunk.

– Ezt én így még soha nem számoltam ki, mert semmi szükségem nincsen rá, de nem lesz nehéz. Kettőnk havi keresete 3575 forint.

– Ha viszont négyszáz a liba, akkor egy emberre jut éppen ennyi.

Nem biztos, hogy gyárban többet keresne, pedig itt megspórolt magának 165 napot. Vegyük hozzá azt is, hogy néha-néha megjön a kedve, és elmegy napszámba.

– Tehetünk hozzá havonta tizenöt napot. Tíz órával számolva 150 óra, 25-ös órabérrel 3750 forint.

– Valamivel több, mint a kétszázlibás átlagkereset, és jóval több, mint az átlagmunkás teljes havi bére. Miért nem vesznek bútort, ruhát, rendes kosztot, jobb tanyát?

– Az állatok miatt nagyon kellene a jobb hely, de akkor inkább magunknak szerzünk másikat, ezt meg odaadjuk a libáknak. Majd meglátjuk, messze van az még.

– Volt már baja a törvénnyel?

– Nem loptam, nem építettem, embertársamat meg nem támadtam, miért lett volna?

Lenge szóhasználattal: ez az ábra. A nyakamat teszem rá, egyetlen törvényalkotónk se úgy gondolta, hogy szorongassuk meg azt, aki dolgozik és jobb lakást akar, és hagyjuk nyugodni, aki teng-leng csupán.

Szomszédokat járva tudtam meg, mennyire szerencsés ember vagyok. Korán mentem, amikor még mindegyik józan volt. Vártam volna csak egy órát, amíg az első üveg pálinka végigmegy bennük, majd nem számoltam volna annyit. Azt hallottam, a nő azelőtt ápolónő volt, de kiitta magát a szanatóriumból. A tanyai nép nagy befogadó hajlandóságát is úgy értelmezték a szomszédok, hogy nem törődnek velük. Ha nekik ez az élet a jó, csinálják ezt.

– Képzeld el, uram, amikor az egyik árokparton alszik az egyik, a másik a másikon. Fekszik az asszony, fölcsúszva a szoknya hasig, a bécsikapu tárva-nyitva, a lába között pedig ég a viharlámpa. Ünnepi kivilágítás. Gyerekük, ha lenne, világga futna szégyenletében.

Átugrathatjuk gondolatainkat a szikkadt közgazdaságtan mezejére is. Ez a két ember, így, ahogy van, hasznot hajt az államnak is, a tollasnak is, a ludat tépő asszonyoknak, a libatartást szervező szövetkezetnek, a baromfiföldolgozó vállalatnak és a külföldre szállító kereskedőnek is. Mindenki jól jár, legjobban a kocsmáros. Ennek a két embernek az érdekében nem kell dotálni a bútorigart, a textilipart, óvodát-bölcsődét-iskolát-napközit, erre rá se kell nézni addig, amíg a szesz teljesen tönkre nem veri. Ami pénz a kezük közé kerül, a létehető legrövidebb úton megy vissza a bankba. Más haszon is van

belőlük, és ez már szellemi kincsnek is nevezhető, ha a csúfondáros értékelést a végletekig akarjuk vinni. Az ápolónő tudja, milyen orvosságot kell belekeverni a ludak ételébe-italába, hogy meg ne dögöljenek. El lehet tanulni tőle. El is tanulják. Mivel egyre többen nevelnek libát, az exnövéрке haszna nagy körzetben kiszámíthatatlan.

Csak az Élet törvényét szegték meg.

Nehéz bozótba keveredtünk. Hogy igazodni tudjunk valamihez, ide másolom a most érvényben lévő építési rendeletet.

Az építésügyi és városfejlesztési miniszter 6/1975. ÉVM számú
rendelete

a tanyás területeken végezhető egyes építési munkákról.

A Minisztertanács felhatalmazása alapján a következőket rendelem:

1

(1.) A tartósan fennmaradó – az illetékes megyei tanács végrehajtó bizottsága által, az országos településhálózatfejlesztési- és területfelhasználási célkitűzések érvényrejuttatása érdekében az építésügyi és városfejlesztési miniszter egyetértésével meghatározott – tanyás területeken

a) a tulajdonos, illetőleg gyermeke a tanyát felújíthatja, korszerűsítheti, a rendeltetésszerű használathoz szükséges melléképületeket és melléképítményeket létesíthet, továbbá a lakóépületek alapterületét az állampolgárok által építhető lakások nagyságáról szóló jogszabályokban megállapított mértékig bővítheti, ha ezáltal önálló új lakás nem jön létre.

b) A mezőgazdasági műveléssel élethivatásszerűen foglalkozó tulajdonos a lebontásra kerülő elavult lakóépülete helyett, illetőleg ilyen foglalkozású gyermeke másik lakóépületet is építhet a tanyához tartozó földrészleten, ha nem esik lakástulajdonszerzési korlátozás alá, vagy az alól felmentést kapott.

2

A tartósan fenn nem maradó tanyás területeken a tanya tulajdonosa, illetőleg gyermeke a tanyát felújíthatja, korszerűsítheti, a rendeltetésszerű használathoz szükséges melléképületeket és melléképítményeket létesíthet, továbbá a lakóépület területét legfeljebb 25 m²-rel bővítheti, ha ezáltal önálló új lakás nem jön létre, és a lakóépület alapterülete az állampolgárok által építhető lakások nagyságáról szóló külön jogszabályokban megállapított mértékig nem haladja meg.

3

A tanyához tartozó földrészlet beépítése során az Országos Építésügyi Szabályzat város- és községrendezési előírásainak a IV. építési övezetre, az

elő-, oldal- és hátsókerterekre, továbbá a melléképületek és melléképítmények elhelyezésére vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni.

E rendelet a kihirdetés napján lép hatályba.

Bondor József s. k.
építésügyi és városfejlesztési
miniszter

A rendelet szinkrontolmácsolására nem vállalkozhatom, csak azt mondhatom el, én mit értek ki belőle. A tartósan fennmaradó tanyai körzetben a tulajdonos vagy gyereke fölújíthatja a tanyát, és bővítheti is, ha ezáltal új lakás nem jön létre. Ha ugyanezen a tartósan fennmaradó tanyai területen élethivatásszerűen foglalkozik mezőgazdasággal a tulajdonos, akkor itt – csakis itt! – ő vagy a gyermeke másikat is építhet a tanyához tartozó földön. Azon a területen, amelyet a megyei tanács végrehajtó bizottsága nem nyilvánított tartósan fennmaradónak, a tulajdonos vagy a gyereke szintén fölújíthatja és korszerűsítheti a tanyáját, még növelheti is 25 m²-rel, ha közben nem lépi túl a nagyságra megengedett határt, de újat nem építhet.

Áldani kellene ezt a rendeletet, nem bírálni, mert hatalmasat lép előre. Mindenütt enged korszerűsíteni, és az arra kijelölt körzetekben újat is enged építeni. Vissza kell azonban térnünk rá majd többször is, mert ezer ága van ennek is. Most csak azt rögzítsük, mi nyilvánítható tartósan fennmaradó tanyai területnek. Ahol négyzetkilométerenként legalább 40 tanya van, vagy a tanyacsoportban levő lakóházak száma legalább 80.

A mórahalmi tanácskozáson dr. Balogh Béla, a minisztérium főosztályvezetője is fölszólalt. Idézek tőle:

„... és hadd mondjam el, ha már itt vagyunk Csongrád megyében, hogy például Csongrád megye egyetlenegy ilyen tanyás körzet kijelölését nem kérte. Tehát nem kért semmiféle olyan építési lehetőséget, amit biztosított volna a tanyán élőknek. Bács megyében magam is több helyen jártam, végigjártam a környéket, és magunk mondtuk például, hogy itt jó volna ilyen körzetet kijelölni, s a tanács azt mondta, hogy neki más érdekből ez nem szükséges. Egyedül Szabolcs megye volt az, amelyik többet kért, mint ami a tervezői asztalon meghatározásra került, mint tanyás körzet. Tehát ez sem felületesen történt, hanem kint, a helyszínen.” (Magnetofonszalagról lejegyzett szöveg.)

Arról van tehát szó, hogy a Duna–Tisza közén megszámlálhatatlanul sok a tanya, és a gyümölcsstermesztésre alapozott gazdasági jóslások, sőt tudományos előrejelzések szerint is itt maradnak meg föltehetően legtovább a tanyabokrokba se szerveződött tanyák, de két megye végrehajtó bizottsága az elől is elzárkózott, amit a rendelet megengedne. Balogh Bélától tudom, a tartósan fönmaradás nem az idők végétlenjét jelenti, csak tiz-tizenöt éves előrelátást.

Ártatlan tudatlansággal senkit nem akarok megsérteni. Gyakorlott földmérőnek még a mellényzsebében is elférnek, olyan keveset értek az ő tudományához. Az iskolában azt tanultuk, az az egy négyzetkilométer, amelynek széle-hossza egy kilométer. Előveszek egy igen részletes tanyatérképet, illesztgetem rá a méretarányos kis négyzetemet, és számolgotam a tanyákat ott, ahol a legsűrűbben vannak. Nincs ki a negyven. Fordul az eszem kereke, eszembe jut, lehet egy négyzetkilométer az is, aminek a szélessége csak kétszáz méter, a hossza meg annyival nagyobb. Nagy föladat ez nekem, családom minden matematikus tagját előhívom, és csak utána ürgetem-forgatom az új mércémet. Ráteszem az egyik út menti tanyasorra: egészen más! Mire belelendülnék a nagy örömbe, eszembe jut a minisztériumi ember szava: ők is látták, hogy lehetne kijelölni ilyen körzetet, de a megyei illetékes másként látta. Nem én csavarom a szót, meg van az már csavarva. Ennek a rendeletnek tehát mögöttes tartománya is van. A más *szempont*. Történelmi tapasztalatom van rá, hogy más szempontok ellen pedig nem érdemes hadakozni. Legföljebb motyogni lehet.

Ülök a betonlakásomban, jobbról is, balról is, alul is, fölül is húsz-húsz centi választhat el bennünket a szomszédoktól. Sűrűn lakott terület a panelház. Megecsik, hogy az egyik szomszéd éjfél tájban a mi ajtónkon keresztül akar hazamenni. Addig piszkálja a zárat, amíg ki nem szólok neki, menjen egy emelettel följebb. Nincs harag belőle, jót nevetünk rajta. Ha mégis belém állna valami bolondéria, vagy nem olyan jámbor lélek lenne a szomszéd, előállhatnék-e én, hogy a sarki kocsmában egy körrel kevesebb sört adjanak neki? Nyilvánvalóan nem. Milyen jogon szólnék én bele az ő ügyeibe? Azt se mondják az én szomszédomnak a kocsmában, addig nem adnak neki, amíg a többi szomszéd is ott nem lesz. De tanyán csak akkor léphet előre valaki a maga boldogulása – vagy romlása – útján, ha legalább harminckilenc társa van ugyanazon a négyzetkilométeren? Átkozza meg őseit heted-

iziglen Tóth Jakab, miért nem szereztek harminckilenc szomszédot maguk mellé? Annyit se tudtak, hogy a harmincöt nem negyven?

Bűvös szám a negyvenes, régebbi rendeletekben is találkozni vele.

Van tehát egy szabály, amely kismillió ember állampolgári jogaiba szól bele. Ki lehetne számolni, hány körzetet kellett volna kijelölni, ahol szabad építkezni. Ha valaki előállt volna, hogy az ő törvényadta jogait megcsorbitották, mert nem jelölték ki körzetét tartósan fönnmaradó tanyai területnek, noha belefért volna a kikötések ellenére is, és addig járta volna a törvényszéket, amíg igazságot nem szolgáltatnak neki – na, ilyen emberről nem tudok. Miért nem támadtak özönével körzetkijelölési pörök? Miért nem harcolnak az emberek törvényadta joguknál fogva, érvényes rendeletre támaszkodva a maguk igazáért?

Azért, mert a tanyai ember tudja, hogy neki ebben nem lehet igazsága. Őt meg se kérdezték.

Nem hívta tehát pörbe Tóth Jakab és sok társa a megyei tanács végrehajtó bizottságát, amiért elfelejtette rájuk alkalmazni a rendeletet – viszont nem felejtette el megbüntetni őket. A tanyai ember meghúzódik, és csöndben épít. Ezért pedig büntetés jár. Ha megbüntetik, csöndben fizet.

Nagy bozótokról eddig úgy tudtam, madár lakik bennük. Ebben a bozótban nincsen egy se. Talán nem is bozót ez, hanem káosz a tanyák körül. Jó szándékkal körülkerítve.

BŰNÖS, FIZESS!

Egyik falu határában híre kelt, hogy portákat mérnek. Akinek a földjét a házhelyé nyilvánítás dicsősége fenyegette, megtudta, egy telek vásárlási joga őt illeti meg. Az ügy húzódik, ő nem várhat, kimér a saját területéből kétszáz négyszögölet, benézi az utca vonalát, hogy attól egy centire el ne térjen, figyelembe vesz előkertet és oldalkertet, lekoppintja a legszélső házat, és pontos mását fölépíti saját telkére. A hivatal ráér, ő azt nem sürgetheti, de neki a ház kell. Megelőzte saját korát, bűnhődnie kell. Határozatot kapott, bontsa le, de azonnal.

Ketten követték a példát, de több eszük volt. Előbb fölépült a házuk, és nem is büntették meg őket. Ők azzal terveztették meg, aki

a bontási rendeleteket szokta kiadni. Bolond ember, aki a saját tervét is lebontatja, nekik tehát a hajuk szála se görbült meg. Aki azt se tudja, kivel kell terveztetni, ha meg akarja sérteni a törvényt, megérdemli a sorsát.

(A vége az lett, hogy a törvénytelenül tervező osztályvezetőt elmozdították állásából, a háznak viszont megkegyelmeztek.)

A felújítás se olyan egyszerű, mint amilyennek látszik.

Emlékezetből írom le, ami most következik. Tanyai tanácskozást tartottak 1973 decemberében Szegeden, a megyei tanács dísztermében. Szívesen leírnám a nevét a gátsori asszonynak, aki derűre fakasztotta a komoly gyülekezetet annyira, hogy megtapsolták, de nem tudom.

Fölment a mikrofonhoz, és elkezdett belebeszélni papiros nélkül. Van ember, akinek azonnal nem lesz mondanivalója, ha otthon felejtí az olvasó szemüvegét, föltűnt tehát, hogy ez az asszony kapásból beszél. Odafordult az elnökséghez: szeretnek-e szép ruhába járni? Intettek, hogy igen. Azt mondta, ő is szeret. Hát a bundát vagy a bőrkabátot szeretik-e? Intettek megint, hogy azt is szeretik. A nagyon szép bundát is? Azt is. Megint mondta, hajszára így van vele ő is. Hát ahhoz mit szólnának, ha vadonatúj bundát csak úgy kapnának, ha hátul, ahol legjobban látszik, százesztendőös subának a darabja lenne bevarrva? Intett az elnökség, hogy nem lenne jó, ha így lenne. Minek elrontani azt, ami természetből fogva szép is lehet.

– Hát minket akkor miért kényszerítenek rá?

Senki nem értette, és mindenki abba hagyta a nevetést.

– Fölépítjük a házat, de csak úgy foghatunk hozzá, ha a régiből bennemarad egy darab fal. Akkor még fölújítás, különben nem az. Miért különb a törvény előtt az a ház, amelyikben régi fal is van? Egy folt vályog a téglá közepén. Nem tart semmit, időnap előtt úgyis tönkremegy. Tanyára a foltos bunda is jó?

Úgy emlékszem, ő mondta ki először, hog isszamenőleg megbüntetik, aki hajlékot épített magának. Olyan egészséges szókimondással szapulta az akkor főnnálló rendeletet, azért is megtapsolták.

Azért jutott eszembe, mert Gátsoron járunk most. Öregátokháza szomszédságában. Iskolájában tanított valamikor Sági János, : ostani tanácselnök. Mindenkit ismer, és segíteni akart. Ha tiltva is építenek az emberek, ráadásul összevissza, : or kínáljunk föl nekik rendezett lehetőséget. Kikérdeztem.

– A nóta akkor még az volt, hogy tizenöt éven belül megszűnik a tanyavilág. Mi azt mondtuk, biztosan nem igaz, csináljunk inkább tanyaközpontot, hátha előbbre jutunk. Hatvannyolcban vagy hatvan-kilencben talán, villanyt akkor még nem lehetett tanyára kivinni, de tanyaközpontba igen. Felsőbb helyről engedélyt kaptunk, hogy megcsináltassuk a kiosztási tervrajzokat Kissoron és Gátsoron is. Fizettünk is a tervekért harmincezer forintot. Egyszer csak tudomásra hozták, hogy nem lehet belőle semmi. Kijött valaki, és megkérdezte: egy falut akarnak maguk fejleszteni vagy hármat? Azonnal megértettem, volt tanyaközpont, nincs tanyaközpont.

Az emberek nehezebben léptek vissza, mint az engedély. Akinek az új házhely beleesett a területébe, tudta, ő lehet a vevő rá, el is kezdte hordani mindjárt az építőanyagot. Sok oldalról támadható az igyekezet, de tény, hogy egyszerre nem tud megvenni mindent, apránként hordja össze tehát a téglát, cserepet, sódert, ajtót, ablakot. Pénze sincs rá, és nem is kapja meg egyszerre. Mit kezdenének viszont a sok anyaggal, ha házat nem építhetnek? Eladni? Amíg megint fölrajkák a kocsira, és lerakják, romlik közben. Valahogy majd csak lesz, elkezdtek építeni.

Aztán jött egy rendelet, hogy tíz évre visszamenően össze kell írni az engedély nélkül épített házakat, és rendbírságot kell kiróni rájuk.

– Ki írta alá a rendbírságot?

– Én.

– Ki agitálta őket a tanyaközpontra?

– Én.

– Kinos helyzetben vagy.

– Éppen a büntetést akartam elkerülni, és ebből lett a büntetés.

Mindig úgy gondolkodtam, aki a maga erejéből akar előbbre jutni, azt segítenünk kell.

– Tíz év alatt nagyobb bűnök is elévülnek.

– Úgy látszik, ez a nagynál is nagyobb. Mentem megint házról házra, és mondtam, fiam, itt nem lehet építeni. Tudod, mit mondtak rá? Tanító bácsi, inkább azt kellene megbüntetni, aki nem épít. Aki azt várja, hogy kapjon. Kivetettünk összesen hatszázhatvanháromezer forint bírságot. Jött egy vizsgálat, az meg fölvetette, milyen törvényesség uralkodik itt, ha ennyi a fekete építkezés. Aki bizott a mondott szóba, az ráfizetett. Nem árokparton hallotta, hogy házhelyet mérnek, én mondtam neki, mert engedélyem volt rá.

- A macska lehet ilyen helyzetben, ha csizmaszárba húzzák.
- Van annak más ága is. Aki tudván tudta, hogy törvényt szeg meg, az megúsza. Állított két tanút, hogy nem tiz, hanem tizenkét évvel ezelőtt épített. Arra nem vonatkozott a bírság. Aki a visszavont ház helyre építette a házát, nem mondhatott mást, mert tanítójának ritkán hazudik a fölött ember.
- Gyűlésen nem vetették a szemedre?
- A legelsőn mindjárt.
- Mit mondtál?
- Nem jutott eszembe más, csak az, hogy megadtuk az Istennek, ami az Istené, és a császárnak, ami a császáré. Mellettem ült a képviselőnk, megrúgta a bokámat: ezt azért nem kellett volna mondani. Mindenesetre megértette mindenki.

Megyek házról házra Gátsoron.

- Maguk is engedély nélkül építkeztek?
- Mert nem adtak engedélyt.
- Kérték?
- Ha tudtuk, hogy nem adnak, minek kértünk volna?
- Mi az, hogy per-egyed?
- Házsám.
- Miért cifrázzák?
- Van egy tanya, mondjuk 825 a száma. Épült mellette kettő-három, új számot nem kaphatott, lett belőle 825/1, 825/2, 825/3.
- Kik lakják a perket?
- Leginkább a családok, de sokszor mások is.
- Pör nem lett a perből?
- Nem tudok róla. Megegyeztek.
- Eladni nem lehetett a földet házhelynek.
- Annyi esze van már az emberiségnek, hogy kitalálja, hogyan lehet, amit nem lehet.
- Hogyan lehet?
- Kishaszonbérbe vette, és kifizette az árát.
- Hamis a szerződés, hamis az okirat.
- A kutya is hamis, mégis jó.
- Büntetés?

– Az átokházi iskoláig legalább harmincnak. A Rácz Ferkónak is bontani kellett volna, de megmaradt az övé is.

– Mennyi a büntetés?

– Tizenötötől harmincezerig, fölváltva. 3

– Egyszerre fizetve?

– Van rá kedvezmény, törleszteni lehet. Az adóhoz van odatéve, avval fizetjük.

– Miért nem a faluban építettek?

– Azért, mert itt lehet hatszáz-nyolcszáz négyszögöl is, de még egy hold is, bent meg csak kétszázötvenet mérnek. Kicsi az a tanyai embernek, nem tud jószágot tartani rajta. A Katona Pali bácsi beköltözött, de ide hozza ki a disznait, és kijár hozzájuk mindennap.

– Messze van a világtól Gátsor.

– Villany van, daráló, szivattyú, fejögép, hűtőgép, mosógép, rádió, televízió, minden lehetséges. Ide jött a köves út is. Ha az államunk erőszakkal föl nem számolja, itt még száz év múlva is lesz tanya, ámbár nem szabad annyira előre látni. A városiak is veszik, mint a cukrot. Itt van az Egyetértés Szakszövetkezet, van neki kétszázhetven tagja. Az átokházi iskolától a halasteleki iskoláig lehet körülbelül hat kilométer, ezen a területen hatszáz lélek biztosan lakik. A zöme itt is akar maradni. Kétszázan eljárnak dolgozni, buszok hozzák-viszik a sok népet. Ha ők elszakadnak, akkor is marad négyszáz, az iskola mégis elmegy.

– Mi lesz az iskolával?

Eke István: – Kulturális célra használja majd a téesz.

Németh István: – Hajmapucolás meg ilyesmi.

– Ki csinálná a kulturális oldalát?

– Talán kapnánk segítséget a tanácstól, de az is lehet, hogy beszövi a pók az ajtaját.

– Azt hallottam, a tanító is tanyát vett.

– Pedig nemrég csinálták meg hatalmas pénzekért a szolgálati lakását. Annyi lett a lakbér itt is, mint Szegeden, a Széchenyi téren. Azt mondja, akkor inkább összerakja, és vesz magának.

– Mi lesz az összkomfortos szolgálati lakással?

– A szövetkezet főkönyvelője lakik benne.

– Kulturális pénzt öltek bele.

– Erre mi nem tudunk mondani semmit.

– A főkönyvelő miért nem vett magának?

– A kutya is húst venne a fogára, ha pénze volna.

Visszamentem a tanácselnökhöz.

– Mit gondolsz, van tekintélye a tanácsnak?

– Egyszer van, egyszer nincs. Megtépázta a tanya.

– A fölújításokat is engedély nélkül csinálták.

– Kezdj el végre gondolkodni az ő eszük szerint is. Érdeklődni, tervet csináltatni, várni, még mindig várni, és tartani attól, hogy abból se lesz semmi, mert soha nem lehet tudni, tanyaügyekben mikor merre fordul a szél. Többe kerül az egész, mint a büntetés. Inkább kifizetik ezt, és olyan lesz minden, amilyenre ők akarják. A bírság után nem kell tenniük egy lépést se, az házhoz jön.

– Legalább íteld el őket.

– Azon már túl vagyok. Minden arra jó, hogy én maradjak a moslékos vödör legfenekén. Megbírságotuk a Szögi Miskát háromezer forintra. Megföllebbezte, a megye elővette nagy szívet, és lecsökkentette ezeröttszázra. Minek erőlködjön a községi tanács? Az én bőrömről lesz nagylelkű a megye? Nekem előírja, és ő nem tartja be?

– Jól kibuggyant belőled.

– Gondolj csak bele az én helyzetembe. Tizenöt év alatt ezeröttszáz tanyát kellett volna megszüntetnünk. Ha ingyen adom a faluban a házat, és éppen olyan, mint a kinti, vagy annál is jobb, akkor se jön be. Agyrém volt, hogy megszűnik. Szorítottuk, ahogy csak tudtuk, hogy gyerünk befelé. Villany kéne? Gyere be! Nekem kellett kimondanom azt is, hogy nem kapsz villanyt. Fordult a szél, lehet villany. Hol van az már, aki tiltotta? Én viszont itt vagyok. Becsületre, tisztességre, egyenes beszédre tanítottam az iskolában az embereket, és rajtam veszik észre, hogy egyszer így beszélek, egyszer úgy. Kivezeték a major istállójába a villanyt, nekem kellett megtiltanom, hogy bekössék a mellette lévő tanyaiba is. Mert akkor konzerváljuk a tanyát. A baromnak jár, az embernek nem jár? Megtiltom, és közben papóloom, hogy mi emberséges társadalmat építünk.

– Meginogtál?

– Megint másképpen beszélsz. Nyitva tartom a fületem, hosszú idők folyamatát látom át, tehát nem inoghattam meg. Mindennap ragasztunk egy kis emberséget a tanyai változásokhoz is, előttem nyilvánvaló, hogy a humánus nem szenvedhet sokáig csorbát itt se, de gyere ide, cserélj velem legalább egy hónapra. Ha én eddig minden

tanyai rendeletet betartottam volna, minden héten egyszer megbolondultam volna.

- Miért nem lett Gátsor tartósan fönmaradó tanyai terület?
- Akárhogy nézed, a negyven tanyát most se adná ki.
- Én nem tanyát számolnék, hanem embert. Amelyikben hatan-heten laknak, miért ne számíthatna hatszor-hétszer annyit, mint az, amelyikben csak egy tengődik.

- Nem értesz te ehhez, mert a te fejedet még nem faragták kockára a rendeletek. Miért a tanya számít? Mert az van benne a rendeletben.

- Ha viszont nem lett tartósan fönmaradó terület, miért vitték ki a műutat?

- Csak ezt föl ne vesd valahol, mert letagadom, hogy ismerlek. Persze hogy ellentmondás van a kettő között. Az út olyan, mint a villany. Elismertük vele, hogy a tanya létezik, jussa van az életre. Most még törvénytelen a gyerek, de majd öt év múlva adoptáljuk.

- Nem jól mondod. A törvénytelen gyerekért senki nem fizet bírságot.

- Nem is lehet a tanyát semmihez se hasonlítani. A tanya az tanya, úgy, ahogy van. A műút mindenképpen kellett, mert megszűnt a kisvasút. Legalább olyan emberséges lépés volt, mint a villany, de már hiányzott a megelőző tortúra. Mondtam az előbb, aki a folyamatot látja, az örülni is tud.

- Most az egyszer vegyük elő a statisztikát.

- A nyolcvanas népszámlálás szerint a mi falunkban 5165 ember lakik. Belterületen 1500, a többi tanyán.

- És te, hivatalból, még mindig köteles vagy haragba lenni 3665-tel?

- Csak azt meg ne kérdezd, hogy érzem magam.

Még mindig Gátsor.

A szövetkezet irodájában Domonkos Lajosné adja kölcsön a telefont. Nem sikerül a hívás, őt kérdezgetem tehát.

- Itt született?

- Szegedről jöttünk 1979 augusztusában.

- Nagyon el lehetett keseredve, ha kijött. Pedig fiatal.

- A magunk akaratából jöttünk.

- Csak azt ne mondja, annyira szereti a tanyát, alig várta, hogy

jöhessen. Hogy kora gyermekségétől fogva mindig erre vágyott, de az átkos város nem engedte.

– Nem mondom. Összeházasodtunk, lakás nem volt. Anyós, albérlet, az én anyám – most legalább a magunkéban lakunk.

– Szegeden fölült a buszra ...

– Itt meg fölülök a biciklire.

– Az ember?

– Anyagbeszerző volt, most csirkét nevel a tanyán.

– Maga?

– Könyvelő vagyok.

– Bére?

– Annyi, mint bent volt.

– A tanya?

– Huszonötezerért vettük. Nádtetős volt, de már cserép van rajta. Már a fürdőszoba helye is megvan. Hidrofor lesz, barát fürja hozzá a kutat.

– Engedélyük van rá?

– Nincsen. Nem is tudtam, hogy kell.

– Terveik? Ha gyerek lesz?

– Mire iskolába megy, biztosan beköltözünk Szegedre.

– A férje tyúkjai tehát szegedi lakást tojnak?

– Majd mondom neki, hadd nevensen.

– Mekkorát?

– Tarjánba nem megyünk, a panelba mi már belefutadnánk. Építeni nem akarunk, mert tönkremegy, aki belevág, veszünk majd valamit.

– Magának tetszik a tanya?

– A férjemnek jobban.

– Nem fél?

– A *Kék fény* után Szegeden se mertem kimenni.

Kása István szövetkezeti elnök.

– Nem szégyelli magát? Ki mutasson példát, ha az elnök is megsérti a törvényt?

– Azért szégyelljem, mert dolgoztam, és kulturált körülmények között akartam élni?

– Nem gyerek maga már. Ismeri a rendeletet, miért nem tartotta be?

– Itt az apósom, elázott, vizes épületben lakott. Odaköltöztünk, jött a gyerek, miénk lett a konyha, apósomé a szoba. Kellett a jó lakás.

– Ne siessük el, vegyük sorra. Fölépítette a tanyát, megszegte a törvényt, és most mégis a faluban épít egy másikat. Miért nem oda épített azonnal? Fele költség.

– Azért, mert arra csak most van pénzem, lakni pedig akkor is kellett valahol. Kérdezhetek én is? Van gyereke?

– Kettő.

– Maga belevitte volna őket egy nedves-redves házba? Ringatta volna: aludj fiam, aludj, majd tíz év múlva lesz rendes lakásunk? Mindig azt halljuk, a társadalom mindent megtesz a gyerekekért. Én ne tegyek meg mindent? Várjam meg, amíg angolkóros lesz, vagy a nedves fal kiszívja belőle az életet? Hozzam vissza a tüdőbajt? Nekem is két gyerekem van, felelősséget érzek magamban, hogy egészséggel neveljem föl őket. Ezért szégyelljem magamat? Meggondolta maga, mit beszél?

– Az apóssal mi lesz?

– Jön velünk, be a faluba.

– És a tanya? Eladják?

– Én itt akarok dolgozni továbbra is a szövetkezetben, kijárok. Egy hold tartozik hozzá, megműveljük. Apósom nyugdíjas, ráér, ha akar, kinn is maradhat egy-egy napra.

– Jósoljon, legyen szíves.

– Ha Gábrriel arkangyal fújna meg a trombitát, hogy menjen mindenki befelé, én maradnék egyedül a szövetkezetben. Elnök és tagság egy személyben.

– Kijárnának az emberek busszal.

– Ide? Maga nem ismeri a tanyát. Ezt a tanyát, mert lehet, hogy máshol meg lehet ezt csinálni. Ha innen egyszer kimozdul, elmegy az iparba. Ott jobban fizetnek, kevesebb a munka, akkor is megél, ha csak két ujjal dolgozik. Gátsorra is hat busz jár ki naponta, a szövetkezet területéről százharminc ember jár el dolgozni. A mi gazdaságunkat elfújna a szél, egyszerűen lesöpörné a térképről, ha Gátsor megszűnne. Ha itt tanya nincsen, munkaerő sincsen a mezőgazdaságban. Nem babra megy a játék.

Kézről kézre adnak az emberek: menjek be ide is.

– Savanya Tamást keresem.

– Ne nagyon keresse, mert itt van. Ennél se különb, se hitványabb Savanyát nem talál. Mit akar?

– Jó szót.

– Vigyázzon, ráfizet. Mindig jó szót akartam én is, és mindig adó lett belőle.

– Kössünk békét: szóért szót, semmi mást.

– Akkor beljebb is mehetünk.

– A botját mennyiért adná el?

– Többet ér ez, mint az SZTK, mert erre lehet támaszkodni. De ne kívánja el tőlem, mert ami nekem nagyon jó, az magának lehet nagyon rossz is. Nem vagyunk egyformák.

– Virgonc a beszéde.

– Pedig nem iskolában tanultam. Egy évben hat napot jártam csak, mindjárt elvitték a tanítót a háborúba. Nem siették el a dolgot, hogy másikat küldjenek helyette. Mire megérkezett, megsántultam.

– Azt hallottam, belement a hideg vízbe, és úgy maradt.

– Kihívták az orvost, azt mondta, csonttébécé. Hej, de ráért akkor! Lovaskocsin jött ki, és nem sietett befelé. Jó, ha egy héten volt két betege. Nem a baj volt kevés, hanem a pénz. Megnézett, megkérdezte apámat: Savanya bácsi, hány gyereke van magának? Mondja az apám, összesen van nyolc. Ha ezt az egyet beviszi a kórházba, hét nem eszik kenyeret, de maga se. Olyan szentencia volt ez, föllebbezni nem lehetett ellene. Százkét korona lett volna egy napra a kórház, egy fias tehénért kétszázhusz koronát adtak. Két napra egy tehén. Annyi tehenünk nekünk nem volt, rájöttünk, a kórházat nem az én sánta lábamnak találták ki. Mire eltelt négy év, annyira meggyógyultam, hogy járni is tudtam, de csak bottal.

– Hány éves?

– Bottal ugyan, de átléptem a hetvenet.

– Akinek a lába jó, annak is arra való a nyugdíj, hogy nyugodjék. Most is dolgozott.

– Mondtam, én csak hat napot jártam iskolába, ezt az egyet elfelejtettem megtanulni. Mifelénk addig dolgozik az ember, amíg a munka el nem rúgja magától. Nyugodtam én eleget, amikor gyerek voltam.

– Megbűntették?

- De csak azért, mert dolgoztam.
- Másról beszél, Tamás bácsi. A házról van szó.
- Arról hát. Ha összetörött volna alattam a szék a sok üléstől, akkor senki meg nem büntetett volna. Még apám elkezdte építeni a házat, én meg befejeztem. Őt már nem büntethették meg, nyugodjék szépen, kiszabták énrám. Ne mondhassam, hogy semmit nem örököltem párom után.
- A faluban kellett volna.
- Ha mi arra vártunk volna, emberi hajlékunk nekünk soha nem lett volna.
- A bottal járót mindenki segíti.
- Öcsém, maga ehhez nem ért. A törvény csak a házat látja, az én jogomat nem. A törvénynek nincs is szeme. Azt mondja csak, itt van egy ház, engedély meg nincsen.
- Mennyi a büntetés?
- Tizenhatezer forint.
- És a maga pénze?
- Rokkantsági nyugdíjként kaptam akkor minden hónapban négyszázötven forintot.
- Abból nem lehet kifizetni tizenhatezret. Mennyit törlesztett?
- Gondoltam, megijesztem őket egy kicsit. Mondtam az elnöknek, ő is látta, mi készül itt, miért nem szólt?
- Abbahagyta volna?
- Egy világért se, de akkor még dolgoztam, jobban tudtam volna fizetni. Mondom az asszonynak, ezek nem ijedősek, fölajánlok nekik havi száz forintot. Senki nem mondta rá, hogy nem kell, csak azt, hogy kevés. Legalább kétszázötven kell, de baj akkor se lesz, ha többet fizetek.
- Bánja, hogy épített?
- Nem bánhatom, mert vénségemre mégiscsak eljuthattam odáig, hogy jó házban lakhatom. Lefényképeztek itt egy tanyát, könyvbe tették, hadd lássa, aki nézi, milyen elmaradott helyeken élnek az emberek. Engem ne mutogasson senki. Jött erre valaki, kérdezte: víz nem szokott itt lenni? Mondom neki, kétszer már be akart jönni eső után, de nem engedtem. Ha akkor megtámasztottam volna az államot az ásónyélhez, és hagytam volna, hogy összedöntse a házamat a víz, segítene volna az állam, mert az állam segíti az államot, hogy föl ne

kopjon, de engem megbüntetett, mert kiütöttem a jószívűségéből, és magam segitettem magamon.

- Aki a törvényt hozta, nem magára gondolt.
- De engem talált el.

Németh Pikó András.

- Mit jelent a Pikó?
- Nem tudom. Örököltem.
- A család?
- Van négy lányunk, nyolc unokánk, öt dédunokánk meg egy büntetésünk. Az is a családhoz tartozik.

- Mennyi?

- Huszonhétézer. Írtunk mi a televíziónak is, mégse engedték el. Minél többet dolgoztunk vele, annál többre büntettek. Volt egy gyűlés az iskolában. Szegedről is volt kinn valaki, mondom neki, ha fölbecsülte az én házamat kétszázhetvenezerre, adjon érte százötvenet, és övé a ház.

- András bácsi! Öreg ember minek épít?

- Rákényszerül. Ott volt az én házam az út másik felén. Láthatja, milyen kicsi vagyok én, de a mestergerendába én is beütöttem a fejemet, olyan alacsony volt. Ha apám meglenne még, talán ő se tudná megmondani, milyen régi volt az a ház. Ment bele mindig jobban a földbe. Hozták a villanyt, ott vezették a drótot fölötte. Azt mondták, bontsam le, mert útban van. Én meg azt mondtam, könnyebb egy karót arrébb vinni, mint egy házat, vezessék másfelé. Szó se lehet róla, annak itt a helye. Az én házamnak is itt a helye, és az volt itt hamarabb. Az minket nem érdekel! Jól van, lebontom, de akkor nekem másikat kell építenem. Őket az se érdekli. Az innenső föld is a mienk, átépítettük az útnak erre az oldalára. Kivetettük a vályogot, mester nem kellett hozzá, összefogott a család, fölraktuk. Már benne vagyunk, hivatnak a tanácsra: maguk engedély nélkül építettek. A villany se kért éntőlem engedélyt. Azt mondták, a kettőt ne keverjem össze, mert a villany is más meg a tanya is más. A villanynak muszáj jönni, mert az a tanyaért van, az én tanyámnak meg muszáj menni.

- Mennyit fizet?

- Semmit nem fizetek, mert levonják, mint a gyerektartást. Ketten

kapunk a feleséggel ezernyolcszázat, mindjárt lecsapnak belöle háromszázhatot.

– Azt is hallottam, aki nem tud fizetni, annak adnak szociális segélyt, és abból vonják le.

– Vonnak ezek mindenből, amiből csak lehet. Átmentek az olajosok a földemen, jól összetaposták. Nem fikciózott a vállalat, fölbecsülte a káromat, és megvette háromezerért. Ahogy nyújtotta a pénzt, a tanácsnak hosszabb a keze, elvette adósságba. Azt hiszem, attól félnek, elpatkol az öreg, és nem tudja kifizetni. Nem is kérték, elkobozták. Annyit változott a világ, hogy most nem a disznót viszik el, nem a marhát hajtják el, hanem levonják a pénzt, mielőtt disznó lenne belöle.

– Betegnek látszik.

– Meg vagyok mütve. Elfakadt az epém.

FOLT, BELÜLRŐL

Foltos bundát emlegetett a gátsori asszony a szegedi tanácskozáson, és a tanyáknál kötött ki. Azóta sok mindent kitaláltak az emberek. Bepucolás előtt kihívják az igazlátókat, hadd nézzék meg, benne van a falban a folt, tehát fölújítás ez, nem új épület. Amikor rábiccent a fejével az illetékes, és elmegy, kilöki a régi darabot, berakják új téglával a helyét, be is vakolják azonnal. Volt folt, nincs folt. Röntgenezze meg, aki akarja.

Ötletben ez a nép soha nem volt szegény, de ha főkönyvelői furfang is keveredik bele a malterba, vidámabb dolgok is születnek. Itt áll ez a tanya, nyeregtető, padlásszobás, és a legújabb divat szerint készül. Szeplő sincsen rajta, nemhogy folt lenne. A falak állnak, a tető is készen van teljesen. Elfekvő ácskapocs az udvaron, dugjuk be hamar a kilincs helyére, tessék, be lehet menni! Majd megmondjuk utólag a gazdának, és bocsánatot kérünk.

Belülről nézve egészen más. Félig leomlott régi tanya van az új falak között. Olyan, mintha az új bekapta volna a régit. Benne van a boglyakemence is, csak köstolásképpen vágta bele a csákányt. Láthatja a törvény, itt nem irtották ki a régit, méhébe fogadta az új. Most szedd össze magad, Paragrafus!

Megyek a tulajdonoshoz, a másik szövetkezet főkönyvelőjéhez.

– Fifika van benne.

– Nincsen abban semmi. Vettem egy tanyát, közel az irodához, hogy ne kelljen nyáron kijárnom Szegedről.

– De ez nem a régi tanya, asszonyom!

– Kértem fölüjírási engedélyt, elkezdtük a javítást, akkor derült ki, olyan régi ez már, egyik fala se bírná a tetőt. Megnagyobbítási engedélyt kértem, határozatot kaptam, hogy bontsam le. Kérem, én nem passzióból építék, énám a szövetkezetnek szüksége van. Ha én nem azzal fogyasztom el az erőmet, hogy utazgatok, inkább itt dolgozok, pihenten, abból haszna lesz a szövetkezet minden tagjának, de magának az államnak is.

– Ez a tanya tehát államérdekből sértette meg a törvényt?

– Megfellebbeztem a határozatot, átváltoztatták hatezer forint bírságra.

– A Pikó András huszonhétézer forintjához képest a megváltoztatott határozattal határozottan jól járt. Bizonyára egyetért velem abban, hogy az is érdeke ennek a szövetkezetnek, hogy a tagjai is jó házban lakjanak, és ne utazással fáraszzák magukat. Jobban gyarapszik a szövetkezet, ha nem apró adagokban eszi meg a penész az embereit a vizes lakásban, hanem megőrizhetik egészségüket. A nagy állattenyésztő telepeket is azért építették, mert úgy gondolták, az állatnak is jobb, ha jó helyen nevelkedik. Nagy pénzeket áldozott az állam ezekre a telepekre, az embereket pedig megbünteti, ha eltanulják, és maguknak is építenek.

– Hol él maga? A dolgozó embert és az állatot egy napon említeni se lehet.

– Ne bolygassuk most, melyik oldalról nézve nem szabad együtt említeni a kettőt. A lényeg: a tagok és a maga igyekezete között lényeges különbség nincsen.

– Ebben egyetértünk.

– Csak a büntetésben van különbség.

– Ezt ne nekem vesse föl. Rengeteg orvosnak van itt tanyája, azt miért nem kifogásolja?

– Félreértett, nem kifogásolok én semmit, csak elhoztam Gátsorról Kissorra Pikó András és Savanya Tamás házának a történetét. A csekkel együtt. Az orvosok tanyájára én azt mondom, aki meg tudja igazítani az ember szívében a billentyűt, és tanyán akar pihenni, hadd

pihenjen tanyán. Csöndet akar? Nyugalmat? Miért ne engednék? Nekem a maga tanyája sincs utamban. Ha tizennégy éves naponkénti buszozás után a nyarait itt tölti, miért fájna az nekem? Csak az bánt, hogy a többiek törekvéseit senki nem érti meg, pedig csupán arról van szó, hogy nem szociális otthont kértek maguknak, hanem házat építettek.

Párját kerestem Gátsornak. Olyan helyeket néztem meg, ahol akart lenni tanyaközpont, de nem lett. Mondhatnám halva született tanyaközpontnak is őket, de így a művi beavatkozás nem derül ki belőle. Elabortált tanyaközpontok? Magyar szó kellene ide. Vagy a körülmények fojtották meg őket, vagy a hivatali szándék.

Belső-Kígyóst messziről kerülöm először, mint gólya a fészket. Farkas Istvánék tanyáján hosszan beszélgettünk. Itt laknak az öregek, és itt lakik a fiú, Péter is, családotul. Péter befelé készül. Ha adna a közigazgatási határookra, akkor neki Majsára kellene mennie, de Csólyospáloson építkezik. Miért? Azért, mert onnan busszal akármikor be lehet menni Majsára. De miért jó busszal menni oda, ahová be is költözhetne? Azért, mert Csólyoson négyszáz négyszögöles portát mérnek, és csak negyvenezer forint az ára.

– Ha a földet akarja itthagyni, miért ragaszkodik a négyszáz négyszögölhöz?

– Azért, mert abból már meg lehet élni.

– Csekély igénnyel legföljebb.

– Főliával gondoltam.

– Máshol nem is dolgozna?

– Dehogynem. Ez a munka megvár otthon.

– Mi lesz az öregekkel?

– Maradnak még, segítenek bennünket, aztán bejönnek ők is.

– Akkor pedig nagy háznak muszáj lenni.

– Csak akkora lesz, amiben meghúzhatjuk magunkat.

Faramuci beszédnek gondolom, elkezdem piszkálni egy kicsit.

Mérgesen vágja rá:

– Az államnak építsek?

– Nem az állam akar beköltözni, hanem maga.

– Kellene, mi? Bele a sok pénzt, aztán szépen beállamosítják.

– Mit?

- A házat.
- Honnan veszi?
- Ide figyeljen, uram! Maga bejött a mi házunkba, én meg nem sérthetem, de maga se sértegeszen. Eszemenél vagyok, tudom, hogy mit beszélnek.
- Ezerszámra építenek, senkinek nem jut eszébe, hogy valaki is elveszi tőlük.
- Azt maga honnan tudja, hogy mi jut eszükbe?
- Igaza van, nem tudhatom, mert eddig senkitől meg nem kérdeztem. Nem is jutott eszembe, hogy kérdezni kéne, de higgye el, nem fenyeget ilyen veszély.
- Miért higgyek én magának?
- Minden széljárás azt akarja segíteni, épüljön minél több magánház.
- Na látja, most eltalálta. Most kimondta az igazságot. A széljárás segíti, de a szél meg is szokott fordulni.
- Miért fordulna?
- Az a szokása, hogy megfordul. Eddig még mindig megfordult. Adták a földet, mire lábraverődött volna a paraszt, jött a téesz, volt föld, nincs föld. Engedték a háztájit, aki komolyan vette és belefeküdt, annak a nyakára hozták a progresszív adót, és megkötötték vele kezét-lábát. Mindig eresztenek egy kicsit, és mindig bevágják az orrunk előtt az ajtót. Csalogatnak, bevágják. Megint csalogatnak, megint bevágják.
- Hány éves maga?
- Huszonöt.
- Korához képest nagyon elkeseredett.
- Apámék vergődését látom. Úgy élték le eddig az életüket, hogy hideg vízből meleg vízbe mártogatták mindig. Ha nem mozdult, taszigálták, ha nagyon mozdult, orrba verték. Legalább a saját apja példáján tanuljon az ember. Pár éve még az volt, hogy búzát vessünk, ne rozsot, aztán majd kötelezővé teszik, hogy rozs is legyen.
- Miért nem telepítettek őszibarackot?
- Mert agyonverték az árakkal.
- Mégis jól járt, aki ültetett.
- Lehet, hogy belevágok én is a ház körül.
- Jóság lesz?
- Jobb a kolbász, mint a krumpli, disznót mindenképpen tartunk, ha hagyják.

– Miért ne hagynák?
– Egy időben az is úgy volt, hogy abba kell hagyni, mert városiasodik a falu.

– Azóta már másként van.

– Így van. Egyszer lehet, egyszer nem.

– Maga hogyan csinálná?

– Abból indulnék ki, hogy az eleven embernek enni kell, amíg csak mozog. Aki enni ad neki, az nem lehet ellenség.

– Ellenség? Honnan veszi? Maga még nem is élt akkor, amikor ezt a szót vagdosták az emberek fejéhez. Mire megszületett, kiment a divatból.

– A paraszt mindig ellenség marad. Szorítsd meg a parasztot!

– Érti a szorítást, vagy csak gondolja?

– Érzem. Mindig az az erősebb, aki bent lakik, pedig kevesebbet dolgozik.

– Miben erősebb?

– Többre tartják.

– Melyik szektának a tagja maga?

– Egyiknek se.

– Péter, ajánlok valamit. Beszélgessünk tíz év múlva. Vagy várjuk meg a húszat?

– Hol leszünk mi húsz év múlva?

– Hol lennénk?

– Ott, ahol az van, aki egész nap a kocsmapultot támasztja. Minden ahhoz igazodik. Aki nem issza el, hanem gyarapodni akar, azt előbb-utóbb megnyúzzák.

– Nincs már ilyen adó.

– De volt. És lehet megint.

Azóta nagyobb gyönyörűséggel nézem a szép és nagy házakat a faluk szélén. Csöndben azt hiszem, a benne lakók aggodalma eloszlott már.

Menjünk tehát Belső-Kigyósra, tanyaközpontot nézni.

Megállni! Szőlőben legel a birka. Nagy szőlőben sok birka. Hol a pásztor, hogy nem veszi észre? Itt van, támaszkodik. Mehetünk tovább, nem érdemes megállni. Itt profilváltozás történt, átalakították a termelési szerkezetet. A szőlőt átszervezték birkalegelőnek.

Azt gondolom én, két dolog gubancolódott össze ezen a hatalmas táblán. Állami támogatást adtak a szőlőre, azért telepítették, most

viszont állami támogatást adnak a birkára. Egyik támogatás lelegeli a másikat. Legalább tizévnnyi állhatatosság kellene, hogy a szőlő kiadja, ami benne van. Lehet, hogy Farkas Péter minden téveszméje is a valóságban gyökerezik?

Annyi biztos, ahová a birka beteszi a lábát, ott szőlő nem terem.

Alig-alig tanyaközpont csak Kigyós. Se eleje, se vége, csak közepe van. Kocsma, bolt, templom, iskola és villany van benne. A sorrendet nem én állítottam föl, Horváth Lajosék házában hallottam. És mi nincs? Busz.

A házigazda hivatalosan fafűrészelő. Igaz, hogy kezdenek megtelepedni tanyán olyan iparok is, mint a fodrászat vagy a varrónőség, de a fafűrészelés még ritka. Nekünk azért jó, hogy itt van, mert most hozta vágatni a fáját Balogh Béla Csólyosról. Amikor végeztek – a ló állhat –, bejött beszélgetni. Innen költözött el egy faluhoz közelebb eső tanyába. Van tehát egy emberünk, aki mellette szól, mert itt épített, és egy másik, aki jobbat keresett magának. Érve mindegyiknek van.

Horváthné:

– Az a legjobb benne, hogy közel van a bolt. Amire nekünk szükségünk van, minden van benne.

Balogh:

– Még egy nyavalyás Kossuthot se lehet kapni benne. Negyven-nyolc-negyvenkilencben elkezdték már mondogatni, tanyaközpont lesz belőle, mégse lett. Gárgyánról is szó volt, az se lett. Pedig akkora ünnepséget rendeztek 1950. augusztus 20-án, nem győztük számolni az idegeneket. Tyúkhusleves volt, pörkölt meg kadarka. Nem tudta a sok idegen, milyen kapós a kadar, ahányan voltak, mindet úgy kellett fölrakni a kocsikra. Háromszor volt benne az újságban, hogy lesz út, de nem lett. Már a harmincas években az utat emlegették a képviselő-választáskor. Negyvenegyben fölszentelték a templomot, még jobban bíztunk benne, de az út megmaradt ígéretnek. Most már nem is ígérik. Ha ráér egyszer, látogasson meg. Csólyospálos, 919. Balogh Béla.

– Ne siessen annyira! Évszám a 919 vagy tanyaszám?

– Évszám is lehetne, mert én párttag vagyok, de most a tanyánk számát mondom.

– Itt lett párttag, vagy már beljebb?

– Itt, pedig itt nagyon konzervatív gondolkodású emberek vannak. Itt csak a szavazatszedő bizottság szavazott a kommunista pártra. A csajkarendszerrel ki lehetett volna zavarni az embereket a világból.

– Most elhiszik, hogy jobb lesz?

– Iparkodnak, de nem nagyon hisznek.

– Az előbb hallottam, valaki az államosítástól fél.

– Ez a hang nálunk is megvan. Nem örökölheti a gyerek a házat.

– Akkor ki örökölheti?

– Mit tudom én? Mondtam én is az asszonynak, ilyen körülmények között nem építek.

– Pedig maga nem konzervatív.

– Versem is jelent meg a *Délmagyar*-ban, Béla-napkor, április 23-án, 1950-ben. Be is hívtak a szerkesztőségbe. Azt hittem, valami baj van, de adtak érte tíz forintot.

– Maga miért nem épít?

– Kinek? A lányom Sopronban van. Nem is érdemes a mai fiataloknak nemhogy építeni, de lépni se érdemes értük. Egyik napon összeházasodnak, a másikon elválnak. Erre, kérem, nem lehet építkezni.

– Nem a lányának, magának.

– Nekem? Nem a ház izgat engem már, hanem a világpolitika.

– Melyik oldala?

– Hazajöttem én gyalog a háború után Franciaországból, azt nem lehet mondani, hogy olyan nagyon ijedős vagyok, de van két unokám. Elnézem őket, mi lesz itt, ha egyszer nem ébredünk föl semmire? Bekapcsolom a rádiót, csak kapkodom a fejemet: háború van itt is, háború van ott is. Katonai hatalom mindenfelé. Annyira meghibbant az emberiség, hogy csak a katonák tudják kormányozni? Vagy a katonák hibbantak meg? Ahol pedig háború nincsen, ott egymást robbantgatják föl az emberek.

Mai szóval szólva begyűrűzik minden a tanyára. Nem adható el a föld, még a házhely se, ebből arra következtetnek, hogy nem örökölheti a gyerek. Aki épít, az államnak épít. Helyi rémület. Begyűrűzik a háborús pusztulás gondolata is. Világméretű rémület.

Elment a lovas és a ló, beszélgethetünk tovább a Horváth családdal.

– Itt meg lehet élni a motoros fűrészből?

– Ami kézrevaló, mindent csinállok. Ez csak kiegészítő. Kőműves is vagyok, ha az kell. A szomszéd házat is én építettem.

– És a magáét?

– Azt nem mertem.

– Tehát nem jár be a busz, mert két kilométer hiányzik az útból.

Ha beteg valaki?

– Autót fogadunk mi is.

– Ára?

– Fűrészelünk érte, vagy megjavítjuk az olajkályhát.

– Kocsit nem vesznek?

– Négy gyerekkel?

– Sok a gond?

– Szépen élünk. Az egyik fiam kőműves, a másik most tanulja a kőművességet.

– Beleszerettek abba, amiben az apjuk csak kontár?

– Biztos kenyér van benne. Aki fordítani akar a sorsán, mindenki építkezik. Ki tanyán, ki a faluban.

– Az előbb arról beszéltünk, hogy mindenki fél.

– Akkor is épít.

Csányi János biológiából és földrajzból szerzett tanári oklevelet. Egyedül tanít a megálmódott tanyaközpont iskolájában. Egytől négyig, tizenöt gyereket.

– Külön tudomány az alsó tagozat. Te nem ezt tanultad?

– Alkalmazkodni kell a lehetőségekhez.

– Rossz nézni: gyönyörű iskola, és üres.

– Ha elkészül a majsai, ez teljesen megszűnik. Tudod, milyen állapotok vannak most a benti iskolában? Nézz meg egy filmet a fejlődő országokról, akkor el tudod képzelni. Beszippantódtak a gyerekek, olyan zsúfoltság van, megőrülni jobban lehet benne, mint tanítani.

– Milyen hatással van az iskola a tanyára?

– Ahogy megszűnt a felső tagozat, azonnal visszaesett az építési kedv. Az utat is kihúzták mindjárt a költségvetésből.

– Akkor hány gyerek volt?

– Hatvan-hetven.

Ami most következik, egy fejezettel később is jöhetne, mert népművelésről van szó, de belekeveredik az út is meg sok más is. Hadd maradjon itt.

Írókat hívtak szombatira. Soós János üzeni, ha lehet, menjek el én is. Ha ennyire belehabarodtam ebbe a vidékbe, hátha találok valamit.

– Álmokat kergetsz, János! Nem lesz ott senki.

– Te ebbe ne beszélj bele, mert nem értesz hozzá.

Hétre hirdették, nyolckor még nem kezdték. Kolbász, hurka, puha kenyér adódott elő Soósék kosarából, sándorfalvi citerások, egyétek. Kinézek, itt valami nem stimmel. Belépőjegyeket szednek az ajtóban. Ki hajlandó ma fizetni egy eleven íróért?

– Kezdjük?

– Kezdhetjük.

Számolok, százhuszan vannak. Irtózatos nagy csel lehet ebben. Ezt a sok embert megetették valamivel. Muzsikálnak egy kicsit a citerások, aztán föláll a tanyai népművelő Soós János, és köszöntőt mond:

Kedves vendégeink! Elérkeztünk ahhoz a naphoz, amikor a sándorfalvi citerások is eljöttek hozzánk. Csak a fiatalok, mert az öregebbje, úgy lehet, most éppen a belga királyi udvarban muzsikál. Nagy-nagy szeretettel köszöntjük a vendégeket ... József Attila-dijas írók Szegedről, és ...

– Állj meg, János! Ebben nem egyeztünk meg! Rád ragadt a leghitványabb protokollmánia?

Szívhatom a fogamat, mert tíz sátán nem tud úgy vigyorogni, mint Jani egymagában. Be is konferál, hogy az újságíró következik elsőnek.

– Mire?

– Az a te dolgod.

– Semmire nem készültem.

– Annál jobb!

Észreveszi a százhusz ember, hogy villámok ugrálnak közöttünk, fordul is hátra mind. Mondja is, ne legyenek szégyenlős, volt itt már más is, aki nem tudta, mit akar mondani, mégis beszélt. Elfutni már nem lehet, le a kabátot, fogom az irkámat, és kiállok az első sor elé.

– Most mi legyen?

– Beszélgessünk.

– Miről?

– Az mindegy, csak jó hangosan, mert hátul nem hallani.

– Kérdezni jobban tudnék.

– Tessék kérdezni.

– Honnan jött, aki legmesszebből jött?

– Zákányszékről.

– Hol van ide Zákányszék? Miért jött?
– El szoktunk jönni.
– Nappal is megvan harminc kilométer.
– Annyi van, de akkor is el szoktunk jönni.
– A helybelieket kérdezem: mi lesz Kigyóssal?
– Ha nem lesz köves út, szüntessék meg. Mire kiérnek a gyerekek a buszhoz, kezük-lábuk lefagy.

– Ki tudná megszüntetni?
– Senki. Amíg mi itt azt mondjuk, hogy tanya lesz, az Atyaúrsten se tudja megszüntetni.

Pisszentgetnek, hogy jobban válogassa meg a szavait.

– Amíg nekünk megéri, addig lesz. Mert addig az államnak is jó.

– Most megéri?

– Nagyon!

Az első sorban egy asszony szabályosan fölszólal. Legyek szíves, intézkedjem, mert a szomszéd megmérgezte a kutat – Kigyós 55 –, és gombostűt etetett a kutyával.

– Szomszédok, férjenek már össze!

– Azt nem lehet.

Valamit tenni kell, írom föl a füzetbe. Integetnek többen is, ne foglalkozzam vele, mert soha nem szabadulok meg tőle. Ez az asszony ilyen.

– És a méreg?

– Rosszak a kutak.

– Vannak, akik sajnálják a tanyaiakat. Távól élnek a világtól.

– Igaza is van annak, aki sajnálja. Senki annyit nem dolgozik, mint a tanyai.

– Meddig bírja?

– Azt csak a boldog Isten tudja.

– Ki hajtja?

– Az, hogy most lehet, de nem biztos, hogy holnap is lehet. A szomszéd is hajtja.

– Hogyan?

– Autót vett a szomszéd? Vegyek én is. Új házat épített? Építsek én is. Bútora van? Vegyünk mi is, de sokkal különbet. Nézzük a televíziót, meglátunk benne valamit? Hajtsunk rá mi is, legyen nekünk is. Még egy hizót, még többet!

– Mennyi van a háznál?

– Nyolc-tíz a legkevesebb, de van hely, ahol huszonöt hizik egyszerre.

De nagy bolond voltam én, hogy nem futottam el. Most lenne jó abbahagyni, mert ha belegabalyodunk a disznóhizlalásba, soha ki nem mászunk belőle.

– Huszonöt disznóban jó pénz van.

– A tápot is számítsa!

– Etenessék kukoricával. Akkor is meghízott a disznó, amikot táptakarmány még Amerikában se volt.

– Az a baj, hogy rászokott a tápra, mint mi a kávéra. Még ki se nyitjuk a szemünket, már főzzük a feketét.

– Láttam a szőlőt, birka terem benne.

– Az a baj, hogy mi is látjuk.

– Hány éves?

– Én?

– Nem, a szőlő.

– Tíznél nincs több. Legföljebb tizenöt.

– Miért adták a birkának?

– Ne feszegessük ezt. Nem stimmel, és kész. Munka van benne, sok pénz és sok reménység.

– Múveletlen föld van? Parlag.

– Hajjaj!

– Miért?

– Ígérték, hogy lesz bekötő út, de nem lett meg. Négy éve üres az iskola, elszívják belőlünk a fiatal erőt. Pedig dolgoz ember a kigyósi nép, az adót fizeti, miért nem érdemli meg, hogy két és fél kilométeres útja legyen.

– Nem tudom.

– Kérdeztünk mi mást is, de olyan ember, aki tudhatná, nem jön ide. Tud maga számolni?

– Ketten jobban tudunk. Kezdje maga.

– Hányan lehetünk itt?

– Amikor megszámláltam, százhuszan voltunk.

– Szorozza meg tizzel.

– Ezerkétszáz.

– Inkább több.

– Pontosan annyi.

– Arra mondom, hogy ezerkétszáz disznó biztosan van, de inkább

több, ami innen bekerül az államba. Azt mondja meg, mennyiért épít a téesz egy új hizlaldát?

– Nem tudom.

– De azt tudja, hogy a hizlaldához út is jár.

– Ezt tudom.

– Ha ez a százhusz ember, aki itt van, nem érdemli meg a két és fél kilométeres pántlikautat, akkor legalább az ezerkétszáz disznóra lennének tekintettel. Legalább annyi jussunk legyen, mint máshol a disznónak. Vagy már a disznók között sincsen egyenlőség? A tanyai disznónak nem jár?

– Ha összeakadok valakivel, megkérem, jöjjön ki, és feleljen ő.

– Tudja maga, mi a baj? Az, hogy a borunk se kell már senkinek. Mert ha legalább inni kijönnének a fejések, és ugrálna a kocsi az ülepük alatt, rögtön tudnák, hol kell javítani.

Közbekiált valaki, a borról juthatott eszébe:

– Nem ez a baj, emberek, hanem az, hogy a kocsmá hamar bezár. Látszik az arcán, amíg nyitva volt, minden percet kihasznált.

– Orvos?

– Hetente egyszer.

– Viz?

– Ásott kutak vannak.

Megint fölszólal az asszony:

– Megmérgezte a szomszéd.

Megint intenek, ne hallgassak rá. Megköszönöm a figyelmet, helyet cserélünk az íróval. Kérdezik is mindjárt, szép, fiatal lányok:

– Sokat ír?

– Szakmányban, muszájból nem lehet írni.

– Mikor határozta el, hogy író lesz?

– Az ilyesmit nem nagyon lehet elhatározni.

– Miket szokott írni?

Mire válaszolna rá, föláll valaki középtájon. Eddig szavát se lehetett hallani.

– Kedves kigyósi elvtársak! Erről a disznóhizlalásról szeretnék beszélni. Ha ez így megy tovább, akkor üres marad az ól is, a csávás vödör is, de még a hentesbolt is, ezt ne felejtsetek el. Úgy be van ez már programozva, mindent kitalálnak, csak kevesebbet lehessen fizetni. Száztizenöt kiló a határ, ha három kilóval több, minden kiló után levonnak kettőötvenet. Patikamérlegen nem lehet disznót hizlalni.

Húzzák lefelé, irodalomról van már szó, nem disznóhizlalásról. Különbösen se azért jöttünk, hogy falugyűlést tartsunk, hanem azért, hogy citerát hallgassunk. Leültében mondja még:

– Pedig itt kell szóvá tenni, ha azt akarjuk, hogy tanyaközpont legyen Kigyós.

– Nem lesz abból semmi.

– Pedig a saját karját vágja le az állam, ha a tanyai népet befelé szorítja.

Szegény Béla, nem tudott visszakanyarodni az írószághoz. Elköszönt, megtapsolták, leült. Sajnálom, ezt az estét én rontottam el, hacsak nem a Soós János. Ő azt mondja, nincs itt elrontva semmi, messze még az éjféli.

TANYÁK A SIRALOMHÁZBAN

Még mindig Kigyóson vagyunk, csak a tervezett és elvetett tanyaközponttól másfél kilométerrel kijebb.

Vannak élő és fejlődő tanyák. Olyanok is vannak, amelyek még élnek, de visszafelé lépegetnek. Amit elhagytak, mint fecske a fészket, az már nem is tanya, csak vályog és tető. Olyan, mint az ember, ha kiszáll belőle az élet. Csak váz, és hamar romlik.

Vannak siralomházban tengődő tanyák is. Az ítélet beteljesülését várják. Szánni való, aki ilyenben lakik.

Ohat István őseit a Hortobágy mellől kergethette ide valamikor a szegénység. Ő is megmaradt szegénynek öregségére is. Legnagyobb kincseként azt a szilánkot szedi elő, amit a térdében hozott haza a Don mellől. Azért örül neki, mert ha csak egy kicsivel is följebb megy a szilánk, Ohat István óhatatlanul ott maradt volna.

– Ha legalább arannyal lőtték volna, most gazdag ember lennék.

Kitüntetések is kapott a háborúban. A kacatos dobozból dobja ki az asztalra, szóbeli kísérettel: ette volna meg a fene mindet.

– Rangja?

– Őrvezető voltam.

– Iskolája?

– Iskolám nincsen, csak osztályom, abból is csak kettő.

- Kora?
- Hetvenéves én már nem leszek. Most vagyok hetvenhárom.
- Mikor ment legjobban a sora?
- Amikor meghalt az apám, harmincötben. Egyedül maradtam anyámmal, nem parancsolt senki.
- Fogynak a tanyák.
- Tizenhat volt ezen a soron, most csak négyben vannak. Jött az állami gazdaság, bekerített bennünket erdővel.
- Földje?
- Kilenc és fél hold volt itt, három egy kicsit odébb. Mondták, adnak helyette Majsza alatt ugyanannyit. Mondtam nekik, az elvtársak elfelejtettek valamit. Mit? Azt, hogy én itt lakom, nem Majsza alatt. Ennyi erővel levághatnák az egyik lábamat, és adhatnának helyette öt kiló húst. Mit kezdenék vele? Akkor is, ha annyit nyomna éppen a lábam is. Száz hentes nem tudná megtéríteni nekem. A földet se. Érti?
- Azt hiszem, igen.
- Megmaradt egy hold szőlő meg a háztáji.
- Öregségre ez is elég.
- Maga prédikátor volt azelőtt? Én most vagyok öreg, de akkor nem voltam, amikor az erdőt a nyakamra hozták. Ilyen észjárással nyugodjon bele a vőlegény is, ha elcsapják a kezéről a menyasszonyt, mert hetvenhárom éves korában úgyse tud majd kezdeni vele semmit? A templomban is azt mondták, csak egy kis idő a siralomvölgy, aztán rendbe jön minden. Ide akar visszamenni a szocializmus is? Nem baj, hogy Ohat Istvánnak elúszott a földje, úgy is rövid az élet, hosszú a sír, majd megoldódik minden magától.
- Nem voltam prédikátor.
- Nem is akartam megsérteni vele.
- (Nem mindenki ismeri a mai mezőgazdaság részletes rajzát. Föltűnhet, hogy annyiszor beszélünk a földről, mintha az országnak ezt a részét elkerülte volna a téesszervezés. A szakszövetkezetek családi művelésű földjéről van szó legtöbbször.)
- Nagyon rossz homok lehetett, ha nyárfaerdőt tettek bele.
- Hogy milyen volt, azt én tudom, de azt is, hogy most milyen.
- Milyen?
- Úgy megszorul itt a levegő, ha meleg van, hogy azt csak kibírni lehet, de nehezen. Akármire fordulok, csak erdő, erdő meg erdő. Egy kilátás van csak, a magas ég felé. Szent Péter felé.

Világlátott ember könnyen megérti magát akárkivel. Az olaszoktól vett fanyűvő gépet a gazdaság, de az olyan okos szerkezet volt, ollóba vette a fát, legallyazta, hátára vette, és amikor tizenkettő-tizenhárom volt rajta, egy rakásra letette. Odament Pista bácsi az olaszokhoz, beszélgetni.

– Mit?

– Megkérdeztem: taljanszki? Azt mondja: da, taljanszki. Én meg mondtam: nahát.

– Nem kérdezte, kak gyélo, tovaris?

– Nem jutott eszembe, de a talján nem is lehet tovaris.

– Pista bácsi, maga még mindig a Donnál van. Az olasz nem mondja azt se, hogy da, meg azt se, hogy taljanszki.

– A fene se tudja már, hogyan mondta, de megértettük egymást. Tehetek én róla, ha nem úgy mondta?

– Miből élnek?

– A két kezünk után, munkából.

– Mennyi pénzből?

– Na, ha maga ezt össze tudja számolni, magának adom a kisebbik Horthy-fityegőt. Tavaly eladtunk huszonnyolc mázsa ötven kiló szőlőt, kaptunk érte tizenhatezer forintot. Leadtunk három hizót, kilencezerért. Tojás is van húsz tyúk után, számolhatunk ötszáz forintot. Bárányt is adtunk el, már lükös volt, kétezer-hétszázért. A gyapjuért adtak ezerkettőszázat. Most húzza alá, és adja össze!

– Tehén?

– Évek óta nincsen, mert nem adnak legelőt.

– Huszonkilencezer-négyszáz. Egyhónapi átlagos bevételük eszerint kétezer-négyszázötven.

– Nem igaz, mert jön hozzá minden hónapban ezeregyszázötvennyolc.

– Javítunk, háromezer-hatszáznyolc. Elosztjuk kettővel, mert ketten élnek belőle.

– Ketten is dolgozunk érte.

– Fejenként jut ezernyolcszáz. Meg lehet élni belőle, csöndesen.

– Rosszul számolt, nem vette észre?

– Átnézem még egyszer.

– Ne nézze, mert nem ott van a hiba. A velem egykorúak tizenhárom éve már nyugdíjból élnek. Nekem még mindig dolgoznom kell, hogy a nyugdíj dupláját megkeressem.

– Várjunk, mert rossz úton járunk. És a kiadások? A szőlőre? Például a vegyszer.

– Nem tudom, hogy mennyi. Kéthetenként permetezek, tizenöt-ször-tizenhatszor biztosan.

– A disznó is eszik valamit.

– Az eszi meg a nyugdíjat.

– Nem értem.

– Ami pénzt én kapok, mindért takarmányt veszek, megeszti tehát a disznó. A lónak váltottunk egy kis területet, ezer forint az ára. Ha akarja, levonhatja, de az idén átváltottuk trágyára. A tavalyiban még benne hagyhatja. Lóadó, ebadó, kilencszázhetven. Írjon be a permetre ezer forintot, mert annyi biztosan elfogy.

Szorzok, osztok és kivonok. Ha a disznó hasznát teljes összeggel beírtam, akkor a havi jövedelemből a nyugdíjat törölnöm kell, mert az azonnal elmegy, és csak később jön vissza. A kétezer-négyszáznyolcvanból levonunk kétszáznegyvenhetet, mert elosztottuk tizenkettővel a lólegelőt, lóadót és permetet, a maradékot megfelezzük, mert ketten élnek belőle, és kijön, hogy fejenként ezeregyszázötven forintból élnek. Úgy, hogy dolgoznak. Napi bérük harminckét forint és húsz fillér. Egyhússzal több, mint a sokat szidott napidíj.

– Most jön ránk a jó világ. A feleségem betölti a hatvanötödik évét, neki is jár majd a házastársi pótlék. Majd ha eltelik három év, talán több is lesz.

– Boltra is számoljunk valamit.

– Sóra, paprikára nem sok kell. Kenyeret számolhat, de csak egy személyre, mert a feleségem magának még mindig süti. Egyszerre kettőt, meg egy kis cipót az unokáknak. Két hétre elég neki.

– Ohat néni, magára mit költ?

– Harisnyát, kendőt meg orvosságot. Mást nemigen.

– Valami kis haszna az erdőnek is lehet.

– Vanni van, de maga azt nem tudja kiszámítani. Tíz méternél közelebb nem lett volna szabad ültetni a fákat a szőlőhöz, de új mérnökök voltak, ők se tudták, behozták három méterre. A fának a gyökere bemegy a szőlő alá legalább tizenöt méterre. Ha jobbról is leszámolok tizenötöt, balról is meg a végéről is, akkora marad csak, mint a tenyerem, ahonnan a nyárfa nem szivja el az erőt. Ha szőlőt akarok, etessem az erdőt is. Ez az összes hasznunk belőle, meg az a

sok istenverte pocok, aki bejön az erdőből. Ha megrakjuk a görét, több az egér benne, mint a kukorica.

– Macska, kutya?

– Megundorodtak tőle, és nem is győznék. Körülárkolom a görét, megriasztom a pockot, beleugrik az árokba, de ki nem tud mászni belőle, mert ahogy kapaszkodik kifelé, a homok mindig beomlik. Fogom a vaslapátot, és agyonverem őket.

– Más ezt a módszert szabadalmaztatná.

– Élelmes ember kell az ilyesmihez, de aki élelmes, az már mind elment.

– Megkérdezhetem, hogy vannak?

– Éltek még az anyósom, amikor jött a nagy gép szántani. Rengett tőle a ház. Ritt szegény, hogy mi lesz velünk. Én nem bánom, lesz, ahogy lesz, ott egye meg a fene. A gyerekek úgyse jönnek vissza, nekünk pedig semmi se számít.

– Mi lesz itt, ha kiszedik az erdőt?

– Nyakig lesznek benne a pácban. Állítólag szőlőt akarnak a nyárfa helyére, de ahhoz kellene az a sok ember, akit a nyárfa üldözött el innen.

Én azt mondom, bekerítették a tanyát, és lehetetlenné tették vele. A másik ember a másik oldalát nézi, és azt mondja, ime, itt a bizonyíték, hogy útban van a tanya. Azt vegyük észre, mennyivel egyszerűbb lenne erdőt telepíteni tanya nélkül! Régebbi hasznának sokszorosát hozza a homok, ha nyárfa van benne. Egy nekifutásra el lehetett volna egyengetni a halmot a sömlyéssel, de nem lehetett mégse, mert ott volt a méltóságos tanya, és nem engedte. Vessen magára, aki ott maradt, amikor el is lehetett volna.

Ha ketten két véleményen vagyunk, hívni kell egy harmadikat. Legilletékesebb az, aki benne lakik a tanyában. Mindegyiket kérdezem, de nem szólnak semmit. Akit szorított az erdő, az elment, és nyilván boldogul, azért nem jön vissza, aki viszont itt maradt, megszokta az erdőt éppen úgy, ahogy a betegséget is megszokja előbb-utóbb. Ha viszont a legilletékesebb nem szól semmit, nyugodtan mondhatjuk, nincs is itt semmi baj. Hivatalos helyen úgy mondják, nem érkezett egyetlen jelzés sem. Jó is volna, ha ebbe bele lehetne nyugodni.

Eszembe jut Pali, gimnáziumi osztálytársam. Mindig focizott, és sokszor megrúgták. Egyszer eltalálták úgy az orrát, hogy csontja törött. Ferdén forrt össze, majdnem kilógott az ábrázatából. Megint focizott, megint megrúgták az orrát, de a másik oldalról. Most is eltörött, egy kicsivel lejjebb, és megint összeforrt. Visszaállt az arca közepére, mint a nagy mutató óraütéskor, de maradt benne egy S-kanyar. Kérdeztük, melyikre haragszik jobban? Arra, aki először törte el, vagy arra, aki otrombán helyreigazította. Nem is törődött vele. Ha holtig kitart, nem lesz baj.

Ha valaki azt a következtetést vonná le ebből, hogy nyugodtan rugdalhatjuk az embereket, eltördelhetjük az orrsövényüket is legalább kétszer, az, ugye, hibbant volna. Pedig ezt is meg lehet szokni. Aki az én tanyajárásomat bizonyoságnak akarja fölhozni arra, hogy be lehet keríteni az embereket házastól, úgymint megszokják, és nem szólnak semmit a (rosszul fölfogott) állami érdek ellen, az gondoljon Palira.

Ha a harmadik ember nem válaszol, keresek egy negyediket. Fogom magam, bemegyek az állami gazdaság mostani telepvezetőjéhez.

– Az erdővel nekünk különösebb gondunk nincsen. Kis ráfordítással, nagy állami támogatással telepítette a gazdaság. Majdnem ingyen. Vizállásos terület volt, nézze meg most! Csatorna és nyárfa együtt: nincs vizállás. Ja, akinek a földjét körülveszi, az rosszul jár, mert valóban elszívja a talajerőt. A jegenyenyár gyökere elmegy még a csurgón kívül legalább nyolc-tíz méterre. Ezek fiatalabbak még, de elhiszem, a szőlő megsínyli.

– Kérdezhetek valamit? Maga is dunántúli. Szereti a tanyát?

– Belecsöppentem. Szeretem.

– Lakna is ott?

– Félig-meddig most is ott lakom, mert a gazdaság kerületi központja tanyán van.

– Ha belőle kellene megélnie?

– Nem gondolkoztam még rajta, de azt hiszem, merném vállalni.

– Romantikus maga?

– Számító gazdasági ember vagyok.

– Ha bekerítenék a tanyáját nyárfaerdővel?

– Akkor nagyon mérges lennék.

– Belegondolt már, milyen rossz lehet annak, akit a gazdaság bekerített?

– Érdekel a tanya, mert mifelénk nincsen. Ha időm engedi, sokba benézek, az elhagyottba is, de azon még nem gondolkodtam, hogy jószerével a napot is elveszük előlük. Vannak gyümölcsösök, kajszi-val körülvevett tanyaik is, és nagyüzemi szőlőtáblák közé beékelődve is sokat találhat.

– Kérem, most szakértőként mondjon véleményt.

– Borzalmas tud lenni a kiszolgáltatottság.

– Vigyázzon, maga most a gazdaságot képviseli!

– Engedje meg nekem, hogy az emberségemet képviseljem.

– A gazdaságnak akkor is érdeke fűződik a bekerítéshez, ha kiszolgáltatottság marad a másik oldalon.

– Most nagyon nem egy véleményen vagyunk. A gazdaságnak nem ez az érdeke.

– Mi másért csinálta volna?

– Mi isszuk meg a levét, hogy elődeink nem gondolták végig.

– Úgy érti, hogy leült valaki sakkozni, és nem tudta a következő lépést?

– Mondhatjuk úgy is. Nekünk már munkaerőgondjaink vannak.

– Nem lehet gond. Hoznak máshonnan.

– Ne sértődjön meg, ha azt mondom, nem elég tájékozott.

– Eddig mindenhol ezt mondták.

– Igaz, ha nincs munkaerő, hozzuk a cigányokat.

– Na látja, ez is egy megoldás.

– Nem megoldás! Azok mennek most nyugdíjba a gazdaságból, akik örökölték, és vérükben megőrizték a becsületességet. Menjen el, legyen szíves, Péter Szabó Dávidhoz. Ne is beszéljen vele, csak nézzen rá, és mondja meg, hány banda cigány tudja őt helyettesíteni. Nagyon kérem, véletlenül se fogja rám, hogy nem látom át a vándorló cigányélet megszelidítésére tett állami intézkedések kimondhatatlanul nagy horderejét, de gondoljuk végig!

– Van az is annyira fontos, mint a futóhomok megkötése volt.

– Egyetértünk, de nézzük meg a következő lépést is a sakktáblán, hogy a maga kifejezésével éljek. Ha sikerül letelepítenünk a cigányságot, és rászokik az állandó, rendszeres munkára, akkor nekünk még ilyen munkaerőnk se lesz. Erre tehát nem lehet gazdaságot, perspektívát építeni. Igaz, ez még az utána következő lépés lesz, de mi már most is sakkban vagyunk. Most van szükségünk megbízható munkaerőre, és most sincsen.

– Ezek szerint maga alatt vágta a fát a gazdaság, amikor bekerítette a tanyákat, és várta, hogyan néptelenednek el?

– Nem ilyen egyszerű a dolog. A fiatal nemcsak azért megy el, mert elszívja előle a levegőt a nyárfa, hanem azért, mert a fiatal menni akar. A dunántúli is, a fővárosi is menni akar. Ennek a kornak az atmoszférájában benne van a mindenáron elmenni diktátuma. A földdel nem szeret foglalkozni a tanyai fiatal, tehát elmegy. De ha valaki egy kicsit is törődik vele, van, aki marad. Tizenhat tagos KISZ-szervezetünk van, látom, szinte mindenre kapható, mert unatkozik. Mindent meg lehet csinálni velük, ha látják az emberen, hogy jót akar.

– Megint egy rázós téma. Évekkel ezelőtt azt hangoztatták, ne adjunk villanyt a tanyaára, mert konzerváljuk vele. Maga most azt mondja, ha egyáltalán szóba állunk a tanyaival, szívesebben marad. Az adjonistennel is konzerválunk?

– Aki mindenáron mindenkit be akar terelni a faluba, lehet, hogy így látja. Ne adjunk emberséget neki idekint, akkor könnyebben bemegy, mert ki lesz éhezve rá. Remélem, ekkora ökörségre nem kér választ éntőlem.

– Új házak vannak a központ mellett.

– Aki belevágott, közműves telket kapott hozzá. Nem talál egyet se, aki megbánta volna, de aki most akar építeni, inkább vesz egy tanyát, és fölújítja.

– Vagy bemegy a városba.

– Ha bemegy, nem egyedül megy, és ennek megint egész láncolat a következménye. Gondolt egyet a gazdaság, megszüntette a kerületekben a gépjavitó műhelyeket, és létrehozott Halason egy nagy javítótelepet. Minden józan számítás azt mutatta, sokkal kifizetődőbb lesz így, nem kell annyi tartalék alkatrész, specializálódhatnak a szerelők, elsorolni is nehéz lenne a hasznát, tehát a gondolat világos és józan volt. Egyszer csak kezdett kiderülni, hogy elszámították magukat.

– Ilyen egyszerű gazdasági számítás nem lehet eltéveszteni.

– Lehet, ha az embert mint tényezőt kihagyjuk belőle. Az élet megint lépett egyet a sakktáblán, amit nem kalkuláltak be előre a játékba. Bementek a szerelők, de jó szerelőre minden halasi üzemnek szüksége van, szívogatta tehát onnan, ahonnan tudta. Te a mezőgazdaságból jöttél? Gyere az iparba! Tanyáról jöttél? Nálunk többet keresel. Mentek is. Aki egyszer megmozdul, könnyebben lépi a másodikat is.

– Nagy méreg lehet.

– És csak az első szeme a láncnak. Bement a szerelő, természetesen a felesége is vele ment, aki azelőtt szintén az állami gazdaságban dolgozott. Mentek a gyerekek is, akik néhány év múlva nálunk álltak volna munkába. Tudja számolni? Após-anyós is elment, meg a másik após-anyós is, hogy ne legyenek olyan messzire a családtól. Aki munkaerővel akar számolni, annak ezt látnia kellett volna. Ezért mondom én, nem tudják elődeink, milyen örökséget hagytak ránk, és mi se tudjuk még, hogyan birkózunk meg vele. Egy biztos: termelni kell.

– Személyes dolgot szeretnék kérdezni. Maga fiatal, talán érzékenyebb, mint az én korosztályom. Hányadrendűnek érzi magát, amióta tanyán lakik?

– A kérdést jól értem, de nem jól hangzik. Én nem érzem alábbvalónak magamat, de érzem, hogy sokan kisebbnek néznek.

– Mondana példát?

– Hányat mondjak? Nem sokkal azután, hogy ide kerültem, szólnak a központból, hogy megyei elvtársak jönnek hozzánk éjszakára, szállításról gondoskodjak. Nevet nem mondtak, gondoltam, ha ennyi is elég, nagy baj nem lehet. Szóltam a karbantartónak, fejezze be az egyik szoba rendbe rakását, amilyen gyorsan csak tudja, néhány üveg bort hagytam Baba néninél, egy darabig vártam, aztán hazamentem. Öreg este van már, amikor jönnek értem: gyorsan, mert rettentő nagy baj van. Micsoda? Tökrészeg az egyik vendég, és engem követel. Mi vagyok én? Kijózanító állomás? Gondoltam, mégis jobb lesz, ha átmegegyek. Elém tántorog a legrészegebb, kérdezem, mit óhajt. Azonnal megmagyarázta, úgy látja ő, én még nem tudom, mi a rend. Ha ő itt van, a helyi vezetőnek kutyakötelessége itt lenni. Tudja, mire gondoltam én akkor? Ha föllobogóztam volna a házat, és fehér ruhás szűz lányok liliommal várták volna, akkor lettem volna én beleváló jó vezető. Egész este az volt a legnagyobb gondja, tudják-e az itteniek, hogy ő kicsoda. Mondtam neki, eddig én se nagyon tudtam, de megtudtam. Egy kicsit már a többiek is jobban tudják. Örült neki. Megmagyarázta, milyen fontos, hogy kapcsolatot tartson az ember még az alsóbb szervek vezetőivel is. Politikailag nagyon fontos.

– Maga részegét látott, és józanul következtetett.

– Elhibáztam valamit. Be kellett volna öltöznünk libériába, és hajlongani előtte. Egy életre boldoggá tettük volna, és én igazi vezető

lettem volna a szemében. Még alsóbb szinten is. Kell még felelnem a kérdésére, hogy hányadrendű vagyok?

– Igen.

– Megalázva éreztem magamat. Ha nekem valaki azt mondta volna az iskolában, hogy lesznek följobbvalók, akik akkor érzik jól magukat, ha én alázatosan hódolok, abban a pillanatban abbahagytam volna a tanulást.

– Most mit tett?

– Mondtam az egyiknek, országos nagy szerv vezetőjének, az Isten szerelmére, ne üljön a volán mögé, mert katasztrófa lesz belőle. Rá se ránts, öcskös, csak tapintani tudjam a kocsit, baj nem lesz. És a rendőr? Attól se gazolj be, van nekem olyan papírom, hanyatt vágja magát tőle a rendőr.

– Részeg beszéd volt.

– Az a gyanúm, ő tudja jobban mégis, meddig lehet elmenni. Őszintén mondom, én szégyelltem magamat.

– Mit akartak egyáltalán?

– Egy kis kikapcsolódást. Ápolni a személyes kapcsolatokat.

– Nem érdemes ebből messzemenő következtetéseket levonnia.

– Nagyon kérem, engem ne akarjon maga megtéríteni!

A MÉREG

Ha azt mondom, nem szívesen fogad tanyája udvarán Ottlik Lajos, akkor keveset mondok. Ellenszenvvel fogad. Szóval nem mondja, hogy menjek a fenébe, mert nem is szól hozzám. Ha abból is megélnék, hogy megsértődöm, sarkon fordulnék és elmennék. Titkárnöi előszobákban ezt is megtanulja az ember. Csakhogy ezt az embert én eddig soha nem láttam, ártani akkor se tudtam volna neki, ha természetem lenne. Nem megyek el, mert nekem tudnom kell, mi van a bokorban. Megszólal végre:

– Van maguknál egy fiatal újságíró?

– Van.

– Akkor mondja meg neki... (Nem merem leírni az üzenetét.)

– Mit vétett?

- Ország-világ előtt lecsökkentett.
- Nem lehet igaz. Nem úgy ismerem.
- Akire maga gondol, járhatott a Sipos-malomnál?
- Járhatott.
- Ha én is ott voltam, találkozhattunk egymással?
- Könnyen adódhat.
- Akkor helyben vagyunk. Tud maga olvasni?
- Amikor ide indultam, még tudtam. Azóta nem próbáltam.
- Kihozom az újságot, most kipróbálhatja.

Eget-földet összerontó nagy sértésre gondoltam. Kicsike bekezdés szól Ottlik Lajosról.

- Legebézte a lovamat.
- Erre nincs bocsánat?
- Amíg a földön fölül vagyok, nincsen.
- Még mit vétett?
- Nem látja? Az van benne, hogy dugom az üveget a kosár fenekére, nehogy azt adjam az asszonynak véletlenül az élesztő helyett.

- Vicc van ebben, Lajos bácsi!

- Ne csináljon énbelőlem bohócot! Olyan még nem volt, hogy az élesztőt a borral összetévesztettem volna. Mondja meg a kedves barátjának, hogy azt az üveget én éppen az asszonynak hoztam, kár lett volna eldugni előle. Én nem ihatok, de az ő betegségének jót tesz. Azért kell engem kiújságotni, hogy bort merek hozni a feleségemnek?

Kérdezzem most is, kisebbnek érzi-e magát csak azért, mert tanyai? Más ember nevetne rajta, és eldobná az újságot a fenébe, vagy azért őrizné meg, mert különben szép, színes riport. Két tévedés volt benne: a ló az ló, és nem gebe, a bort pedig az élesztővel nem lehet összetéveszteni.

- Lajos bácsi, kössünk alkut. Megmondom, elnézte a gebét, maga pedig a mezőhegyesi ménest küldi neki minden alkatrészével együtt.

- Szóról szóra ezt üzenem neki. Gyerünk beljebb, ennyi erővel le is ülhetünk.

Kár volt ilyen hamar kibékülnünk, mert mostantól kezdve egyetlen rossz szót nem hajlandó szólni. Itt minden úgy van jól, ahogy van. Szőlővel ültette körül a tanyát az állami gazdaság.

- Csak úgy terem a szőlő, ha elültetik.

- Útban lehet magának.
- Nekem ugyan nincs.
- Jár a helikopter.
- Szeretem is nézni.
- Szórja a permetet.
- Ha az van neki kiadva. Olyan finomat szór, mint a köd.
- Maga pedig itt van alatta.
- Elférek.
- Rácsik a permet.
- Az ugyan nem! Olyan szabályozója van annak, csak megnyomja a gombot a pilóta, és eláll.
- Késve nyomja meg.
- Nem késik. Legföljebb a szél behozza.
- Tudja, milyen erős méreggel permeteznek?
- Ne ijesztgessen maga engemet.
- Van olyan, amiből egy szippantás is sok.
- Jelentéktelen.
- Nem fél a méregtől?
- Van énbennem elég méreg.
- Milyen?
- Tudja, mennyi nyugdíjat kapok?
- Nem tudom.
- De akarja tudni?
- Akarom.
- Olvassa el!
- Hétszázötvennyolc forint.
- Tudja, miért?
- Azért, mert megöregedett.
- De miért csak ennyi?
- Azért, mert későn lépett be a téeszbe.
- Ez is igaz. De hetvenéves voltam, amikor fizetni kezdték. Mit gondol, mit csináltam én egész életemben? Kubikosként bejártam Erdélyt, Pesttől a Balatonig építettem az utat. Öregségére mit tehet az ember, hazajön, és belép a téeszbe.
- Rosszul járt vele?
- Ha az ember mindig tudná, hogy leesik, leülne előtte. Ha tudtam volna, hogy nem adnak majd rendes nyugdíjat, az állami gazdaságba léptem volna be, nem a szövetkezetbe.

- Miért nem reklamál?
- Mert azt mondták, nem jár. Az ipari nekem nem jár.
- Ha igaz, amit mond, akkor lehet kérvényezni.
- Én aztán nem!
- Miért?
- Pénzt kérni? Ha fölfordulok, akkor se.
- Ne legyen olyan szégyenlős. Magát ott senki nem ismeri, nem is mondhatja, ejnye, ez az Ottlik mit akar.

A telepvezetőnek hivatalosan semmi köze nincsen hozzá, hacsak annyi nem, hogy mindig figyelmezteti előre, ha fölülről is jön a mérég, de megígéri, hogy a belső mérget segít eloltani. Vigye be a munkakönyvet az irodára, összeülnek, akik legjobban értenek hozzá, és meg is írják a folyamodványt, ha érdemesnek látszik.

Lajos bácsi örül és hálálkodik. Azt mondja, az ilyen munkáért prémium jár. Pénzt akart adni.

Eltelt legalább fél év, megint találkoztam a kerület gazdasági vezetőjével. Kiderült, mégse ment be nyugdíszaporítás ügyében. Miért? Ki tudja? Pénzt kérni az államtól?

SZIKÁNCS

Hódmezővásárhelynek akkora a határa, egy egész járás elférne rajta. Tanyával van tele. Legalább annyiszor fölvetődött itt is, mint máshol: mi legyen a tanyákkal? Amikor még erősen fújták azt a hivatalos nótát, hogy a tanyát pedig meg kell szüntetni, mert korszerűtlen és székelyell-nivaló, akkor volt megyeszékhely Vásárhely. Az egész megyei apparátushoz ezek a tanyák voltak legközelebb, miattuk vakaródzott legjobban. Itt a sok festő, legtöbbje a tanyához is kötődik. Nem múlt el őszi tárlat, hogy szemükre ne vetették volna, miért főstének gémeskutakat, amikor már hidroglóbusz is van, karamokat, réveteg öregembereket és rozszant tanyákat, amikor ez a város erősen iparosodik. Jobb szószólókra talán soha nem találtak a tanyák, beszédes követeik a képek lettek, és kitartóan sóhajtották az elhagyatottság panaszát. Meg-

megvette őket az a hivatal is, amelyik mindenáron meg akarta szüntetni ezt a világot, sőt a falára is kiakasztotta, mert bizonyítani akarta, hogy pártolja a művészetet. Galériák falán is polgárjogot nyert a tanya, amikor legjobban kongatták fölötte a léleklarangot. Nagy téma ez, jó lenne belevágni egyszer.

Köztes állapotnak öt tanyaközpontot jelöltek ki Vásárhelyen: Bati-dát, Kútvölgyet, Ráróst, Erzsébetet és Szikáncsot. Szikáncs lett a legerősebb. Életerős lett. Ha elkezdené valaki falunak mondani, talán senki nem tiltakozna ellene.

Barátság hozott ide legtöbbször. Kerülgettem minden oldaláról. Ezer ága lehet, ha egymás mellé álltak a házak ott, ahol a sort azelőtt nem ismerték. Ennek a központnak kellett volna fölszippantania a környék tanyáit. Szép központ lett, de a tanyak is megmaradtak mellette. Az élet fityiszt mutatott az elképzelésnek.

Belecsöppentem a nyugdíjasok találkozójába 1980. augusztus 30-án. Tartottam tőle, nem jó helyre jövök. A mostani derékhad törekvései jobban érdekelnének, de hagytam rábeszélni magamat. Nem vehetek föl olyan arisztokratikus tempót, hogy ami éppen van, azt kihagyom, mert otthon egészen másként gondoltam. Beültem az ebédlőbe, hallgatónak.

Beütött a takarékoság itt is. Azelőtt a Béke-szálló nagytermében volt mindig az ebéd. Akkor még minden öreg hozhatott egy-egy kisértőt is magával, de az ilyen jótékonykodás előtt lehúzták a rolót. Sokan nem is jöttek el. Nem sértődésből talán, hanem azért, mert aki igazán öreg, ekkora munkába nem mer belevágni egyedül. Eljönni hazulról? Akármilyen érheti. Vagy azért nem jött el, mert egyedül kellett volna hagynia élete öreg párját. Egy tányér pörköltért. Így is tele van az ebédlő.

– Hogy vagy?

– Haladunk a korrallal.

Ilyenféle köszönések jönnek elő. Ha csak a kézfogásokat figyelném, és az arcokat nézném, akkor is azt kellene mondanom, nagy jótétemény az öregek napja. Lelki táplálék.

– Te még megvagy?

– Eszeget a fene, de ennyi még maradt belőlem.

– Te még megvagy?

– Mátá meg még biztosan meg.

Mennyi tartás, és mennyi föloldódás! Ők azok, akik még megvannak

az alapítók közül. Ma még biztosan megvannak. Ők azok, akik első nekifutásra alapítók se akartak lenni, mint ahogy megöregedni se akartak. Kitérni egyik elöl se lehetett, ezt hozta a kor. A két teher közül az egyik jóra változott, jó szövetkezetben pedig érdemes alapítói státusban birkapörköltet enni. A másik teher? Jó fülű doktor egyetlen sóhajtásra az egész nemzedék minden nyavalyáját meghallgathatná. Ebben a korban az a legnagyobb baj, hogy minden porcikájáról tudja az ember, hol van. Némelyikről csak azt, hol volt.

Pedig ezek az emberek még mindig megtermelik, amit elfogyasztanak, sőt többet is. Móra korában úgy fogalmazták volna, hogy ez a korosztály még mindig nemzetfönntartó elem. Úgy kellett kiszabni a találkozó óráit, hogy el tudja végezni mindenki otthon a reggeli munkáját, és estére hajló délután már otthon lehessen, nehogy szétszedje a disznó az ólat.

„A szociális bizottság nevében sok szeretettel köszöntöm munkában megfáradt öregjeinket. Kedves elvtársak! Elmúlt egy év, és ismét összejöttünk, hogy találkozzunk egymással. Mindenekelőtt emlékezünk azokra, akik nem lehetnek közöttünk. Egyperces néma fölállással adózzunk emléküknél.”

Nehéz perc lehet. Hány gondolhatta, hogy jövőre talán már érette is állnak egy percet!

„Kemény év van mögöttünk, most is az időjárás függvénye a mezőgazdaság. Baj nincsen azonban így se, mert a nyugdíjasok megteremtették az alapokat, megalapozták a szövetkezet jó hírnevét.”

Öt-hat perces csak a beszéd, nem röpköd el a szó az emberek feje fölött, és nem is csavarodik megemészthetetlen csomóba.

„Következő napirendi pont: a határszemle.”

Busszal viszik az embereket, nézzék meg, mivé javult a gazdaság. Kiürül az ebédlő, alig marad benne valaki. Az asszonyok is mennek. Filmezni kéne megint az arcokat: ünnepélyes várakozás röpköd rajtuk.

A bennmaradókhöz csatlakoztam. Addig beszélgethetünk, amíg a többiek visszajönnek. Visznek is mindjárt a legöregebb veteránhoz.

– Meséljek, fiam? A bolsevik eszméket tanultam én Oroszországban...

Gombnyomásra mondja az életét.

– Sokszor elmondta már?

– Ajjajaj! De azért szívesen mondom. Testvér a testvér ellen harcolt, az volt a forradalom. Csapájev hadosztályába kerültem egyenest.

– Szikáncsról beszéljünk.

– Arról is lehet. Amiről akarod.

Átfordultam Virágh Mihályhoz. Az első lakók közül való, 1950 őszén költözött be. Tanyával együtt kapta a juttatott földet, negyvenkilencben megalakult a téesz, a tanyának jövője nincs, kapott az alkalmon, bejött inkább.

– Két téeszt kellett gyártani akkor. Az egyikben a kisparasztok voltak, a másikban az agrárproletárok. Utoljára látja, sima lett minden. A Nincstelen Termelőszövetkezetben csak biciklije volt az elnöknek. Ha elromlott, vagy sár lett, gyalog ment. Akkor legalább szét tudott nézni.

– Minek indult Szikáncs?

– Amikor a karót leütötték, azt mondták, falu lesz. Térképet is mutattak, templom itt, tanácsháza ott, iskola amott. Meg is lett, csak a templom kimaradt belőle. Falu se lett, mert az önálló közigazgatás is kimaradt, de mi azért falunak mondjuk. A fiatalság majd gondolt egyet, és várossá alakítja.

– Ki épített?

– Két típus volt. Az egyik tizenhétézerbe került, a kétszobás, az egyszobásat olcsóbban adták, tizenötezer-háromszázért. Egy mintára készült mind, maszek brigád csinálta, le is csukták, aki legjobban benne volt.

– Mit vétett?

– Akkor se nagyon tudtuk, ennyi idő után meg pláne nem. Körme közé ragadhatott a malter.

– Sorsoltak vagy választottak?

– Mindenki maga dönthette el, hogy kétablakosat kér vagy egyest. Olyan lett neki, amilyent akart.

– Miből készültek a házak?

– Leginkább vályogból. Volt, aki a tanyáját bontotta le, az beletette az építőanyagot. A mienkben egy sor téglá, egy sor vályog van. A kis falak téglából.

– Törlesztés?

– Tizenöt évre szólt a kötvény. Aki hamarabb fizetett, kedvezményt kapott.

– Számított, hogy ki lesz a szomszéd?

– Nemigen nézte akkor azt senki. Ez is szegény, az is szegény, mit válogattunk volna benne? Volt egy nagycsaládos özvegyasszony, nem tudott törleszteni, átvették tőle.

– Vele mi lett?

– Kinn maradt a tanyán, üres is volt a ház, azért vették át. Akkor csak az volt a fontos, hogy az alapja meglegyen a falunak, most már formálódik is. Átalakítják a házakat, fürdőszobát tesznek bele. Olyanok lesznek, mint a városiak.

– Villany?

– Ötvenkettőben azt is hozták. Házanként ezerkétszázat kértek érte.

– Az állomás?

– Még a Ferenc Jóska idejében ide jött a vasút. Rosszindulat lehetett benne, mert ingoványos terület volt ez mindig. Gondolták, ha itt a vasút, legyen itt a falu is. A tanácsháza körül most is összeszalad a víz, ha esik.

Azt mondja valaki, jobban meg kell ezt érteni, mert nem olyan egyszerű. Körülárkolták a falut, hogy elvezessék a vizet róla. Szépen is csinálták, szó nem érheti, csak éppen befelé hányták a földet. Biztosan azért, hogy annyival is föltöltsék, de az lett belőle, hogy onnan nem tudott miatta elfolyni a víz, ahonnan legjobban kellett volna.

– Nem szóltak?

– Mindjárt szóltunk, de azt mondta a mérnök, nem ért maga ehhez, tatám.

– És?

– Rámondtam, kubikos voltam én, hogyne értenék. De nem is kell túl nagy ész ahhoz, hogy a víz útjába ne rakjunk semmit, ha el akarjuk vezetni.

– Erre a mérnök?

– Ja, maga kubikos? Akkor vegye tudomásul, más világ van most. Ehhez a kubikosész kevés. Feleformán elfuserált lett az egész. Menjen végig a főutcán, ha megázott. Esőben nem dolgoznak a traktorok, gyalog viszont a traktorosok nem tudnak járni, traktorral mennek inni. Úgy fölvágnák az utat, ha valaki beleesne, kiabálhatna segítségért.

– Iskola?

– Ötvenkettőben.

– Tanácsháza?

– Az is akkor, de az iskolát tavaly bővítették.

Tehették volna a falut az út másik oldalára is, mert az nem volt ingoványos. Virágh Mihály legyint rá egyet, és megmondja, ki mit csináljon az öreganyjával.

– Lehetett volna, de nem lehetett, mert a másik oldal az állami gazdaságé volt, onnan földet elvenni nem lehetett. A Kis Ferkó elkobzott földje pedig ezen az oldalon volt, mint kulákbirtok. Ferkó volt a hibás, miért nem a túlsó oldalon jussolt. Hiába volt a másik oldalon a kocsmá is meg a bolt is, akkor is az erősebb kutya győz. Ott voltam a gyűlésen, kimondták, az állami föld nem csáki szalmája, abból elvenni egy centit se lehet.

– Mi van a Kis Ferencsel?

– Ott van a háza az utca végén. Keresztben áll a Felszabadulás útján. Ha tovább akarják vinni az utcát, ki kell kerülni.

– Viszik tovább?

– Tudja a fene. Azóta már három terv is készült a falu fejlesztésére. Az az érdekes, hogy ilyen kicsi faluban se tudták egyenesre rajzolni az utcákat, pedig a vonalzót már föltalálták akkor. Egyik itt törik meg, a másik ott. Könnyebb volt azt mondani, nem ért maga ehhez, tatám.

– Posta?

– Az is ötvenkettőben.

– Ahány család bejött, annyi tanya elfogyott?

– Nem is volt föltétel, hogy bontsa le, aki itt vesz magának újat. Inkább csak mostanában kezdenek megszűnni.

– Járda?

– Téglából rakták először, de félig égetett téglák voltak, egykettőre tönkrementek. Ne hánytorgassuk azért föl azt se, mert nagyon-nagyon jó volt. Addig se kellett sárba járni. Bitument tettek rá később, egészen jó kis járda lett belőle. De ha maga éssen van, ilyeneket le ne irkáljon.

– Milyeneket inkább?

– Azt, hogy leperkálták a termést.

– Mivel pörkölték le?

– Permeteznek repülővel, és az állomásról is befújja a szél a műtrágyát a kertekbe.

– Legalább ingyen van.

– Az igaz, de sok. Akármit teszünk a kertbe, elpusztul.

– Kérjenek kártérítést.

– Pénzt tudnának csak adni, de nekünk a munka is számít. Pénzből van annyi, amennyi vénségünkre kell, de a kis gyümölcs, a zöldség,

a krumpli nagyon hiányzik. Arra is gondoltunk már, ha a növénynek árt, árthat az nekünk is.

– Forduljanak a növényvédő állomáshoz, és kérjék, rendszabályozza meg, aki a kárt okozza.

– Maga még nagyon fiatal, ha hisz az ilyesmiben.

– Hogyne hinnék! Van környezetvédelmi törvényünk. Ne legyenek szívbajosak, vágjanak bele.

– Majd meglátjuk. Beszéljünk másról.

– Volt itt egy gyümölcsös, Németh László is irt róla.

– Nem emlékszem rá.

– A gyümölcsösre?

– A Németh Lászlóra. Almás az volt itt, negyven hold. Gyönyörű fák, rettenetesen szépen termettek. Az állami gazdaság rátette a kezét, és kihuzigálta.

– A szép fákat?

– Akkor már nem voltak szépek. Nem volt, aki értett volna hozzájuk, tönkrement mind. Gondoltak egyet, nem vergődnek almával, neki a lánctalpast. Állítólag azt mondta az igazgató, most kukorica kell az országnak, nem alma, de én ezt nem hallottam. A Bem téveszt is kiszedték, tévé elé is ráncigálták érte az elnököt, de attól egy fa se ment vissza a helyére. A Bodor Molnár Imre szilvása is itt volt, fele almás, fele szilvás. Lehet, hogy arról írt a maga embere. De sok jó pálinka lejött onnan!

– Avval mi lett?

– Annyi volt benne a gaz, nem termett semmit. Amit kinjában mégis adott, berakták a góréba és megfagyott.

– Almát, góréba?

– Nem esett ki belőle! Én azt tapasztaltam, a magasabb tudású emberek nem szeretik a fákat. Pedig úgy kellene szeretni, talán még jobban is, mint az asszonyt. Faszegények vagyunk, borzasztó állapotban van még most is az Alföld. Eresztik rá a repülőket, tönkremegy, kivágnák. Milyen szépséges szép lenne pedig a mai mezőgazdaságban a fa. A régi paraszt, ha tehette, a földjét is, házat is körülvette vele. Dicsekedett is: az a fás tanya a mienk. Most? Az a kopasz tanya a mienk. Nézzen szét Szegváron, Tataházán, szilvafa, meggyfa az utcán, amerre csak néz. Megfizetnénk mi is, csak hoznák, és a műtrágyát ne fújatná rá a széllel. Nyárfákat ültettünk, ránöttek a villanyra, jött a vihar, szaggatta a vezetéket, ki kellett vágni. A DÁV azt mondta,

nyesni kell a fákat. Az a sok öreg hogyan menjen föl a nyárfára, metszeni? Pedig de szép utcákat lehetne itt csinálni! A szőlő olyan szép a kerítésen belül, hogy minden reggel köszönni kell neki, az utca meg semmilyen.

Visszajöttek a határnézők, az elnök szól most hozzájuk. Röviden, szépen. Ez az elnök okos ember, muszáj majd beszélnem vele.

Azt mondja az öregeknek, látták a határt, és ez többet ér, mint száz beszéd. Vegyék elszámolásnak is. Megmutatták, mire használták az örökséget. A belvíz még most is gond, folyik a talajrendezés, de sok pénz kellene még hozzá. Százmillió ment el csatornákra, földutakra, kémiai talajjavításra, de volt esztendő, amikor harmincmillió értékét ölt ki a belvíz. Igen jól termett a búza, ötvenöt mázsát, de több is lehetett volna, ha minden munkát jól végeznek.

Kicsúszott a száján a „volumen” szó. Azonnal kiigazította.

Fogy a munkaerő, jobban, mint ahogy gépesíteni tudnak. Huszonhat kilométer a Vörös Csillag határának az átmérője, de annyira eljutottak már, hogy a kinn dolgozóknak is tudnak meleg ebédet adni.

Kicsúszott a száján az „étkeztetést biztosítunk” is, de ezt is kiigazította.

Minden dolgozót kivisznek munkakezdesre és vissza is szállítják valamennyit. Nagy költség, mert drágul az olaj, de eddig még győzték.

Fölszólalt az öreg forradalmár. Hosszan beszélt, de nehezen lehetett érteni, mert föltámadt a zaj. Pedig lelkesen beszélt: „Amikor Lenin elvtárs Moszkvában tartott előadást, azt mondta – a fiatalokra mutat –, ezeké lesz a jövő. Ti is úgy neveljétek föl a fiatalokat, ahogy ti nevelve voltatok.”

Aki mellettem ül, azt mondja, mindig beszél az öreg, de nincsen annak már semmi értelme.

Addig járok az elnök Vajnai Ernő után, amíg időt nem szakít egy kis beszélgetésre. Azért esik meg nehezen, mert az öregek is beszélni akarnak vele, vagy legalább elvárják, hogy kézfogásra náluk is megálljon. Nem is sürgetem, csak integetek neki, hogy el ne tűnjön valahová. Amikor végzett, hívott az irodába. Beszélgethetünk.

– Szikáncs tanyaközpont, a szövetséget központja viszont azon is kívül van. Tanyainak érzi magát?

– Városi vagyok, Vásárhelyen lakom.

– Amikor én tanítottam, boldog-boldogtalan a bejáró pedagógust szidta. Jó az, ha egy tanyai téesznek városi elnöke van?

– Nem hiszem, hogy bármelyikünknek is kára származna belőle.

– A városi más szemmel nézi a világot.

– Nagy a határ, akárhol lakom is, be kell járnom az egészet. Teljesen mindegy, honnan indulok el reggel, csak az a fontos, hogy mindig ott legyek, ahol leginkább lennem kell. Találkozunk egyszer korán reggel, és maradjon velem estig, amíg haza nem érek. Ha utána még észébe jut a kérdés, nagyon szívesen válaszolok rá.

– Megfogott. Mellénk se állt oda senki, hogy megnézzé, mit teszünk a faluért a tanítás mellett is, noha a legnagyobb cselekedetünk maga a tanítás volt. Azt kérdezem inkább, mennyire lát előre Szikáncs jövőjébe?

– Amennyire erőnk engedi.

– Nem értem.

– Szikáncs azért előzte meg a többi tanyaközpontot, mert erős gazdaságra támaszkodik. Úgy fejlődik, ahogy a szövetkezet erősödik.

– Szikáncs támaszkodik a téeszre? Nem a téesz Szikáncsra?

– Most maga fogott meg engem. Csak akkor fejlődhetünk, ha a falu is fejlődik.

– Különben nem lesz munkaerő?

– Nem olyan egyszerű ez, mint a kétszerkettő. Ha hiányzik tíz traktoros, nem mondhatom, hogy hozok tízet valahonnan, vagy kiképezek tízet, és minden traktor szánt. Aki itt akar dolgozni, annak más szempontjai is vannak. Legyen jó lakása! Olyan, amilyen a városban lehetne, különben bemegy oda. Ha gyereke van, legyen óvoda is, mert ebben az országban minden gyereknek kell az óvoda. Ha óvodánk van, óvónő is kell bele. Postás, orvos, ápolónő, tanár, tanító – de ne tizedrangú legyen az se. Ennek mindnek lakás kell, amiért érdemes ide jönnie. És legyen olyan Szikáncs, hogy mind jól érezze magát benne, különben nem tud rendesen dolgozni.

– Messzire megyünk, azt hiszem.

– Teljesen a lényegnél vagyunk. Olyan alapvető szempontok ezek, aki nem veszi észre őket, az vak. Ha én jó téeszt akarok, erre mindre gondolnom kell, de nemcsak nekem, hanem mindenkinek, aki velem együtt akarja a jót. Olyan környezetet kell teremtenünk, ahol mindenki jól érezheti magát, aki rendesen dolgozik.

– Jó az elmélet, de egy téeszben hol vannak ehhez a lehetőségek?

– Kezdetben az volt, hogy meg kell szüntetni a tanyákat, létre kell hoznunk a tanyaközpontokat. Bátran gondolhatta akárki, ha csak egy arasszal lesz jobb a központ, mint a tanya, akkor már nyertünk. Most? Nekünk már azt kell mondanunk, legyen jobb Szikáncson, mint benn a városban, különben nem maradnak itt.

– Álom, álom, édes álom! Különb, mint a város? Telhetetlen vágyakkal nem érdemes előhozakodni.

– Fordulóban van a széljárás, ne felejtse el. A város akkorára nőtt, hogy ártalmi is kezdenek látszani. Már most is sokan szeretnének kertes házat, nyugodt környezetben. Akkor se tud ilyet adni a város, ha beleszakad az erőlködésbe, mert honnan venné? Aki ilyet akar, jöjjön Szikáncsra! Mi építettük föl az iskolát, hogy minden gyerek délelőtt tanulhasson, és napközibe is járhasson. A város iskolái zsúfoltak, itt tehát nyertünk.

– Víz, villany, gáz?

– Közműves utcánk van eladó.

– A téesznek?

– Olyan házhelyeket árulunk most, egy teljes utcát, ahol a víz és a villany már megvan.

– Honnan vették rá a pénzt?

– Van benne egy kis fifika is, de előre kell néznünk, ha előre akarunk menni. Jött a vízügyi igazgatóság, gátórházat akar építeni, adjunk hozzá helyet. Adunk, hogyne adnánk, mert a gátórból nekünk is hasznunk van. Itt jó lesz? Akkor hozzuk ki a villanyt is, a vizet is, mert anélkül nem megy el gátórnek se senki. Vezethetnénk a majorból is, mert az valamivel közelebb van, de azzal csak a vízügy járna jól, mi nem. Tegyük a gátór házat az új utca tengelyébe, hozzuk a vizet és a villanyt a faluból, és azonnal lesz az új utcában is, mert azon vezetjük keresztül.

– A gátórnek ilyen vékony cső is elég, mint az ujjam, az egész utcának viszont kevés.

– Minket bíztak meg, hogy vezessük ki a vizet. El is vállaltuk, de kikötöttük, csak akkor csináljuk meg, ha vastag lesz a cső. Ha így nem jó, csináltassák mással.

– Ha jól meggondoljuk, ez már zsarolás.

– Ha még jobban meggondoljuk, akkor viszont nem az.

– Kényszerhelyzetben egyszerűen diktálnak.

– Ő is nyer vele.

- Nem hiszem.

- Azért nem hiszi, mert nem gondolta végig. A gátőr jól jár, ha nem kint kukorékol, távol a falutól, hanem ott lakik, ahol a többi ember. Igaz, az utca legvégén van a háza, de van szomszédja, ahová átmehet a gyereke játszani, és ő is átmehet beszélgetni. Ha elindul a boltba, nem kell gumicsizmában térdig sarat taposnia, hiszen betonjárdán sétálhat majd, vagy aszfaltúton autózhat. Nem biztos, hogy a csöndes barátok rokona a gátőr, és kimondottan a magányt keresi. Nem zsaroltuk tehát a vízügyet, hanem összeegyeztettük érdekeinket.

- A házhelyeknél nyilván kikötik, csak azok kaphatják, akik a szövetkezetben dolgoznak.

- Ekkora számárságot nem szabad elkövetni! Értse meg, nekünk nem téeszkolóniára van szükségünk, ahonnan kézzel-lábbal menekül mindenki, hanem olyan falura, amelyben a téesztag is jól érzi magát.

- Gátsoron föltették a kérdést a tanácselnöknek: egy falut akar-e fejleszteni vagy hármat. Vásárhely miért nem mondja, elég baja van a várossal is, Szikáncsra nem tud áldozni egy fillért se?

- Azért nem mondja, mert számol. Segítünk is neki a számolásban.

- Megint fifikával?

- Józan realitással. Van egy fogalom minden fejlesztési számvetésben, az infrastruktúra. Ha a városban nyitnak új utcákat, a járulék – a bolt, az iskola, az óvoda, a bölcsőde, víz, villany, gáz – sokkal többbe kerül, mint itt.

- Azt akarja mondani, ez a téesz csupa jót tesz? Miután megfejte a vízügyet, bebizonyítja neki, hogy jót tett vele? Megfeji a várost is, és kiszámítja neki, hogy ő jár jobban?

- Ne hitetlenkedjen állandóan, hanem számoljon utána. Ha egyetlen hibát talál, azonnal kiigazítjuk.

- Batida? Erzsébet? Hozzájuk is köze van a Vörös Csillagnak, mégis lemaradnak. Pedig ott is szeretnének az emberek jó helyen lakni.

- Nem akarjuk elsorvasztani a másik kettőt se. Van is előrelépés, de nem tudjuk elérni például azt, hogy állami óvoda legyen Batidán. Tudja maga, mennyit kellett harcolnunk azért, hogy az üres tanácsházat adják át téeszóvoda céljaira? Mégis lett óvoda.

- Igazi?

- Gyerekmegőrző inkább. Nekünk az a fontos, hogy ne legyen kénytelen otthon maradni a szülő, ha dolgozni szeretne.

- A képesített óvónő se kerülne többbe.

- Az államnak kellene mondania, simuljunk egymáshoz egy kicsit.
- Mi lesz tehát Batidával?
- Közel van a városhoz, hétvégi kerteket mérünk. Be kell látnunk, az egészséges városi embernek kell a kinti világ.
- A téesz tehát jól fölfogott érdekeire hivatkozva segíti a tanyát. Máshol viszont azt hallani, el kell sorvasztani, mert útját állja a nagyüzemeknek.
- A tanyának gyökere van, ezt soha nem szabad elfelejtenünk, és erősen kapaszkodik vele. Amelyik megszűnt, azt se a jelszó fújta el. Az pedig egyáltalán nem igaz, hogy a mi nagyüzemünk segíti.
- Sorozatban mondta rá a példákat.
- Ha emberileg nézem, most is azt mondom, minél előbb szűnjön meg a tanya. Erősebben mondom, mint a harminc évvel ezelőttiek mondták. El nem tudja képzelni, milyen lehetetlen helyzetbe kerültek ezen a vidéken a tanyaiaik. Ha esik az eső, nyakig ér a sár.
- Azelőtt is így volt.
- Csakhogy azelőtt ló is volt a legtöbb tanyában. Ha beteg lett valaki, befogták a lovat, és sárban is elmentek az orvoshoz. Ló most nincsen, az autó pedig nem tud sarat járni. Mi történik most a beteggel?
- Valóban: mi történik vele? Ki meri mondani?
- Nem. Ritkúlnak a tanyaik, a szomszédba se tud átmenni, hogy segítséget kérjen. Fölborult az önellátás rendje is, sokkal jobban rá van utalva a városra, és sokkal nehezebben éri el.
- Emberileg néztük. Nézzük meg elnökileg is.
- Az lenne a legjobb, ha egybeesne a kettő, de nem esik egybe. A téesznek az a jó, ha nem kell külön buszokkal visszavinni minden nap az embereket oda, ahol azelőtt laktak.
- Ember, álljon meg! A képlet úgy szól, hogy a nagyüzem és a tanya nem fér össze, maga pedig azt mondja, ráfizet a téesz, ha nincsen tanya?
- Ráfizetünk, ha nincsen munkaerőnk. Én nem a tanyát védem, a tanyaközpontot pártolom inkább.
- Ráróst, Batidát, Erzsébetet?
- Azt mondom, nem elég kimondanunk, hogy ez tanyaközpont, hanem fejlesztenünk kell napról napra, különben saját gravitációja lehúzza. Szigorú érdekünk, hogy a mai ember várható holnapi igényeit is figyelembe vegyük, különben még ma tönkremegy a gazdaság.

– Jártam már erdővel és szőlővel bekerített tanyában. Bábólnának hosszú a keze, Szikáncsra is elér, és kukoricával keríti be. Alig lehet kinyitni a tanya ablakát, mert ott a kukorica.

– Voltam egyben, amikor éppen ott dolgozott a kombájn. Örvendezett az asszony: de jó, hogy levágták, legalább kilátunk tavaszig. Még a levegő is más.

– Hallottam egyszer a tévében, hogy belekeveredett egy gyerek valahol a kukoricásba, és úgy eltévedt benne, nem tudom, hányadik napon találták meg.

– Sajnos, nálunk is előfordult már. Kicsi volt, hároméves. Az volt a szerencsénk, nem öbölygött benne, ment egyenest. Sűrű a kukorica, éles a levele, nehéz is átmenni egyik sorból a másikba. El se tudjuk képzelni, milyen rémületeket élt át szegény, hányszor esett el, hányszor kelt föl, mennyit kiabált és mennyi ideig már kiabálni se tudott, amíg kivergődött a tábla túlsó szélére. Leült vagy lerogyott? Sirt. Akik éppen arra jártak, rátaláltak.

– Rágondolni is rossz, ha délután megy be, és ott éri az este.

– Nem lehet tagadni, a nagyüzem sokszor elképesztő helyzetek elé állítja a tanyaiakat.

– Segíteni kellene a beköltözést.

– Öreg generáció lakik kint, nincs már ereje újba belevágni.

– Öreg embernek ritkán van hároméves fia.

– Jó, van fiatal is, de nálunk a többség öreg.

– Tíz évvel ezelőtt is öreg volt?

– Ezt én nem mondtam.

– Akkor se segítette senki. Könnyű azt mondani, hogy nem tehetünk semmit, de kevesen mondják, hogy tehetünk volna. Szorítottuk a tanyát, ahol csak értük, a nagy szólamnak ez a része jutott csak el hozzájuk. Az, hogy segítenünk kell őket, erőt adni a változáshoz, talán el se hangzott.

– Azt hiszem, magának most igaza van.

– Ugorjunk vissza a közműves portákhoz. Mennyiért adják?

– Aki a szövetkezetben dolgozik, annak ingyen. Nem tudom még, hány évre kötünk szerződést az illetőkkel, föltehetően tízre.

– Eddig a szövetkezeté volt az a föld, ahol az új utca nyílik?

– Nem. Megvesszük az egész utcát.

– Lehet ennek pénzügyi akadálya is.

– Van is. Teljes áron megvesszük az OTP-től, és úgy adjuk tovább. Jogilag is átkozottul nehéz, és sok pénz kell hozzá.

– Segítség után kellene nézniök. A makai út másik oldalán ott van az állami gazdaság, Szikáncs egyik része neki dolgozik. Ha gondok vannak a munkaerővel, neki is lesznek. Az óvodánál mondta az előbb, jó lenne összesimulni az állammal. Legalább az állami gazdasággal miért nem simulnak össze?

– Mondhatom, nagyon jó a kapcsolatunk egymással, de erre a kérdésre nem tudok felelni. A tanyák fölszámolására kétfélmillió-négyszáz-ezer forintot kapott az állami gazdaság. Megfizette a munkaerőt, hogy elhagyja a munkaterületet.

– Ha összefogtak volna az új utcában, vagy netán két utcát nyitnak?

– Neki is jobb lett volna, nekünk is, és talán az embereknek is. Hamarabb megtalálta volna Szikáncs a maga formáját.

Hirtelen el kellett mennie az öregek napjáról Sándor bácsinak. Ekkora szerencse nem éri minden esztendőben, valósággal rohant. Jött a pótkocsis traktor, és vagy most viszi el a trágyát az udvarból, vagy talán soha. Isten veled, öregek napja!

Kicsi kell a boldogsághoz. Most egy szekér trágya is elég, ha kifelé megy. Ezt az örömet meg kell nézнем közelebről is.

Már a második pótkocsit rakják. A traktoros eszméletlenül sokat beszél, könnyű kitalálni, fekete fuvarról van szó. Szombat délután van, „elemelte” a járgányt. Hivatalosan büntetést érdemelne, de jót tesz vele, csak meg ne büntessék! Minden udvarban tartanak jószágot, disznót, libát, pulykát, nyulat, ha a trágya ott marad, ez az újsütetű kis falucska mindenestül beleragad. Elég baja van a műtrágyával, legalább a valóditól szabadítsuk meg.

Az állami gazdaságé a traktor, kétszeres a törvénysértés, mert a nyugdíjas télesztágot segíti. Mire ez az írás napvilágra jön, talán elévül a kettős büntetés. Azért se félek leírni, mert ahogy elnézem a traktorost, árkon-bokron túl lesz már akkor.

Nem tudom, mi van velem, de evvel a száját megállás nélkül jártató traktorossal nem tudok szót váltani, pedig a leleménye megérné, hogy kikérdezzem. Sokat pislog, mindig gesztikulál, és állandóan bizonygatja, hogy nála jobb ember még nem ült traktor nyergében. Ha ő nem

lenne, a világ se úgy forogna, ahogyan forog. Inkább a házigazdával volna jó szót értenem.

– Hová viszik?

– A vasút mellé.

– Megtrágyázzák a vasutat?

– Úgy is lehet mondani.

– Szegeden húsz forint mázsája. Fuvar nélkül, rakodás nélkül.

– Itt nem kell senkinek, pedig van legalább száz mázsa.

– Százszor húsz az kétezer. Van szövetkezet, amelyik szalmát ad cserébe.

– Nekünk az is jó lenne, de itt azt se adnak.

– Ekkora birtoknak igen sok trágyára lenne szüksége.

– Műtrágyára, leginkább.

– A kettő együtt sokkal jobb.

– Biztosan így van, de nem egészen. Műtrágyához van szóró, szervestrágyához nincsen.

– Van, ahol robbantják, úgy terítik szét.

– Ki győzi patronnal? De ha szóró lenne, akkor se vinnék el. Nem fér hozzá a markoló. Ki az a bolond, aki villával fölrakja?

– Most éppen hármat látok, de egy se bolond.

– Mert nekünk útban van.

– Ha ez a traktor nem a vasút mellé vinné, hanem a termőföldre, akkor nem raknák föl?

– Szíves-örömet.

– Hát akkor?

– A téesz másként számol. Mi lassan tudjuk megrakni, neki viszont az a jó, ha gyorsan járnak a traktorok. Ráfizetne akkor is, ha ingyen kapná a trágyát.

Elég is ennyi ahhoz, hogy megértsük, kívülről nézve minden másként látszik. A trágya kell a mezőgazdaságnak, mint embernek a kenyér. Egyszerű számítás elég, hogy belássuk, ne vegyük a műtrágyát fölösleges mennyiségben drága pénzen, ha ingyen van a másik, de ez a trágya csak akkor kerülhetne ki a termőföldre, ha Besenyiék álarcot húznának a fejükre, és megátalkodott terroristaként éjnek évadján kivinnék oda. A nyomukat pedig beszórnák erős paprikával, hogy nyomozó kutya se szimatolhassa ki, honnan hozták. Ha hamar szét is szórnák, akkor talán nem szednék össze velük. Én gondolok csak

ilyen bolondságokat, ők nem érnek rá, mert hányják a trágyát. Indulna az utolsó rakomány, kérdezi a gazda, mivel tartozik.

– Amennyit magának megér, tatám! Már ne haragudjon, hogy tatámnak szólítom, de nekem ez a szokásom.

– Árat mondjon inkább.

– Amennyit magának megér.

Nagy harapófogó két pofája közé került most szegény öreg. Ha keveset ad, leég a bőr a képeről, ha sokat, magát tartja később bolondnak. Egy kicsit zötyköli a fejét, ingatja, talán végiggondolja, hogy sokat adni nem érdemes, mert illegálisan jött a traktor, keveset adni viszont éppen ezért nem szabad, hiszen a kockázatot is meg kell fizetni. Benyúl a bukszába, és kivesz belőle egy lila ötszázast. Hamar eltűnik a másik zsebben, látni lehet, el van találva a masiniszta gusztusa. Két forduló, háromszáz méterre, éppen ennyire jön ki a szombat délután. Nem egészen, mert ráadás is kell.

– Egy kis szőlő is jólesne a kis családomnak.

Ugrik az öreg, hogyne ugrana. Még el is szégyelli magát, hogy nem jutott eszébe. Aki a kis családját szereti, rossz ember nem lehet.

Elindul a menet, becsukódik a kapu.

– Elhiheti, Dezsőkém, nagy kő esett le a szivemről.

– Elég bűdös kő, akárhonnan nézzük is. És drága. Két forduló, kétszáz mázsa, négyezer forint lenne, erre maga fizet. Gondolom, a rakodók se ingyen jöttek. Ott is ötszáz forint a tarifa?

– Hagyja a fenébe, az a fontos, hogy nincs itt.

Amikor hazafelé jövünk, látom, ott van még a pótkocsi a vasút mellett, traktorral együtt, csak a traktoros nincs ott. Nyitva a kocsmá, száz méterre esik innen. Azt hiszem, a kocsmáros tudná egyedül megmondani, mennyit is ér két rakomány kétéves trágya.

Így lön vége az öregek napjának. Megszegve a törvényt és a tisztességet, boldoggá tettek egy családot.

KETTŐS LÉTRÁK

Hagynám már a bekerített tanyákat, mert nyomasztó a gazdasági érdekbe burkolt kilátástalanságuk, és attól is tartok, amit írogatok, foganatja úgyse lesz. Ezt azért még le kell írnom.

Tudom a dátumot is, 1969 augusztusában botlottam bele Kistelek és Csengele között a feketehalmi kettős létrákba. Őszibarackja volt ott akkor az állami gazdaságnak körülbelül száz hektáron. Vadaktól és kóbor emberektől egyaránt védeni kell a drága pénzen telepített gyümölcsöst, minden évben termő értékével együtt, körülvették tehát drótkerítéssel. Ha mindenütt így védenék a fákat, nagy jót cselekednének. Csakhogy ahol tanya is van, semmi nem ennyire egyszerű. Tíz tanya is van belül, bekerítették mind a tízet.

A gazdaságnak érdeke, hogy gépeivel ki-be járhasson, hagyott tehát három nagy kaput, és megengedte, hogy azon járjanak a tanyaiak is. Ha most is számolnánk, azt mondanám, méltányosan nagylelkű a gazdaság, hiszen egyetlen nagy kapura mindössze 3,333333 család jut. Ekkora forgalmat egy kapunak bírnia kell. Egy városi tízemeletesben egyetlen kiskapura hatvan család esik. Ne szóljon tehát a tanyai egy szót se, a kapuval való ellátottsága igen jó. Pedig szól, mert az út ott megy el a tanya előtt, de ha ki akar lépni rá, fél kilométert kell kerülnie. Kérvényben folyamodtak az illetékesekhez, hadd vág hassanak kicsi kaput a kerítésen. Bezárnák maguk mögött mindig, nem lenne belőle semmi baj. Folyamodhattak, hasznuk nem lett belőle.

Találékony a tanyai elme, elővett négy akácdorongot, összeütött belőle két létrát. Az egyiket kívülről, a másikat belülről támasztotta neki a kerítésnek, aztán fölül is, középen is összekötötte hevederrel. Ne szaladjon egyik előre, a másik hátra, ha rálép valaki, és a kerítésre se támaszkodjon rá a tákolmány. A két létrából így lett egybeszerkesztett kettős létra. Elkezdte az egyik, jaj de jó, mondta rá a másik, és ő is összeütött egyet. A harmadik is. Négy fok fölfelé, négy fok lefelé, közben átlépve a tüskés drótot is, sokkal egyszerűbb, mint kerülni fél kilométert. Amikor rájuk akadtam, betöltötték már tizedik életévüket a létrák, de jól bírták magukat.

Megáll az ember az ész csodálatos szüleménye előtt, és elkezd gondolkodni. Ha barackot akarnék lopni, létrán átmászva is lopnék,

az ajtótlan világnak tehát vagyonsvédelmi haszna nincsen. Vannak viszont öregek is, betegek is a tanyákban. Kerülni nehéz nekik, létrára mászni is az. Télen ólmos eső is szokott esni, csúszós a létra foka, az se tesz jót az embernek.

Aki eddig eljut gondolatban, menjen is be, mert a dolgokat nem kitalálni kell, hanem megtapasztalni. Átmászok. Varga Jánosékat találom belül.

– Egyszer se esett le a létráról?

– Én még nem, de a feleségem már leesett.

Azért a feleség, mert ő szokott cipekedni. Elindult a panaszok áradata, amelynek az a lényege, hogy a 20. század második felében mégse lehetne így elzárni embereket. Sorolták, ki a beteg, ki az idős, ki készül szülni, ki cipeli nagy hasában nyolchónapos gyereket létrán föl és létrán le. Lefényképeztem Varga Jánost. Olyan ügyesen mászott, még a biciklit is át tudta lódítani a másik oldalra.

Közöltem a képet az újságban, rövidke írással. Indulat vezette a tollat, de nem azt írtam, hogy tessék azonnal megszüntetni ezt az áldatlan állapotot – soha nem dirigáltam még senkinek –, csak azt ajánlottam a kérvényeket elutasító embereknek, csináljanak maguknak egyet-egyét ök is a kiskertbe, hiszen szabadalom nem védi a találmányt, és csak akkor másszanak át rajta, ha jobb dolguk nincsen. Ha tíz évig a látványát el tudják viselni, hagyják meg továbbra is, de ha megunnák, akkor ezeket is bontsák le, és tegyenek helyettük kiskaput.

Kezdő voltam a szakmában, és hívő. Azt gondoltam, lehet akkora súlya a szónak, hogy tíz családon is tud segíteni. Nem tudott. Előállt inkább az úthenger, és megnyomorgatta Varga Jánost: hogy mer ő újságíróval engedély nélkül a kerítés tetején szóba állni? Kinek van itt joga nyilatkozni?

Ezt is csak jóval később tudtam meg. Elmúlt az esztendő, sehonnan semmi választ nem kaptam. A következő évben megint láttam, létrák vannak, ajtók nincsenek. Átmásztam megint, és lényeges változást tapasztaltam: küldtek a fenébe. Azok, akik betegek, és azok is, akik nyolchónapos terhüket cipelik át nagy hassal a létrán. Köszönik szépen, nekik a tavalyi segítség is elég volt, boldogítsak most másokat.

Öt hónappal később megkértem a MEDOSZ megyei vezetőjét, segítsen. Hivatalosan is ügy lett a létrákból. Határidőt szabtak, és megígérték, tizenöt nap múlva(!) ellenőrizni fogják. Jegyzőkönyvvel igazolták is, hogy ellenőrizték. Február 14-én azt írták a jegyzőkönyv-

be, hogy Volford Andrásék már nem a létrán közlekednek. Öregek ők már az ilyesmire, nehéz nekik fölfelé törekedni, inkább aluljárót építettek. Átbújnak a kerítés alatt. Nem tudom, a pesti aluljárók mikor kezdtek készülni, de gyanítom, nagyon nem maradhatott le a tanyai változat se. A különbség persze igen nagy. Ebben nem állva járnak az emberek, hanem hason csúsznak. Kötözni való bolond vagyok, hogy nem vettem észre. Mert nekem csak a létrán jár az eszem! Tari Ferenc, Donka István és Varga János tanyájából azonban még mindig létrán másznak, ezt írta a jegyzőkönyv. Házról házra jártak a szakszervezetiek, és alaposan kikérdeztek mindenkit. Hallották, egyszer egy kislány fejfelé lefelé esett le a létra tetejéről. Nagy volt az öröm a családban, mert homokra esett. Esetett volna a létra fokára is vagy a kerítés vasára.

Ennek a jegyzőkönyvnek már lett foganatja. Jól letolták a gazdaság kerületvezetőjét, hogy merte hivatalos személyként aláírni a gazdaság érdekeit súlyosan sértő jegyzőkönyvet. Vincze József, a szakszervezet munkavédelmi felügyelője megoldásként ezt ajánlotta: ha lezárta a gazdaság a területet, mert érdekei így kívánták, építsen a lakóknak máshova házat. Ha ezt nem teheti, vagy nem akarja megtenni, nyitasson kiskapukat, de ne a lakók költségén, és lehetőleg hamar.

Ebből se lett semmi. Maradtak a létrák, és megmaradt az aluljáró is. Múlt az idő, annyira már nem voltam kezdő a szakmában, hogy rá ne dupláztam volna még egy cikkel. Semmit nem értem el vele. Megint elmentem segítséget kérni. A rádió szegedi krónikása volt akkor Vass István Zoltán, megkértem, sóhajtsa bele az éterbe a tanyaiak panaszát. Elhangzott a sóhaj, már-már köhögés is volt benne. Csodálatos találmány a rádió! Két órán belül már válaszolt is az illetékes: sajtópört indít. Hogy lehet kikezdeni egy tisztességes gazdaságot ország-világ előtt?

Nem tudtam lépésről lépésre követni a fejleményeket, de a sajtópört elmaradt, a létrák eltűntek, és kerítésbe illő kis kapuk készültek. Egyik létrára se írták rá: élt tizenkét évet.

ÁRVÍZ UTÁN

Körös-körül a Körös körül leirhatatlan pusztítást lát, aki most jár arra, és a lábadozó élet jeleit. A folyó úgy meglapul a meder fenekén, vádolni se lehetne, hogy kinn járt, emberek ezreit riogatta, hadakat mozgósított és hajlékokból sárkupacokat csinált. Bár élénk hozta akkor a televízió a pusztulás képeit, és az erőfeszítését is, annyi baj van a világban, egyik szorítja a másikat. Kezdjük felejteni, akik messze estünk tőle.

Erőfeszítés most is van, az élet kezdi visszaszerezni kötelességeit. Egyik-másik magasabban fekvő táblán már megszántották a földet, hadd szellőzzön jobban, a másikon még csak most húz árkot keresztbe-hosszába a hernyótalpas, és víz fut a nyomában. A harmadikon tüzeket gyújtanak. Lángok legelik le szeptember végén azt, amit nyáron learatni nem lehetett. Víz után tűz.

Aszály képét idézi a *Toldi* sora: „Nincs egy árva fűszál a tors közt kelőben.” Most látom, víz után sincsen. Fák, füvek, bokrok, kukoricák, cirkok, napraforgók állva fulladtak meg, és zörgősre száradtak.

A szentesi halászok ismerik ezt a szót: fafandzsa. A vízben álló fa szőrös-hajszálgyökeres derekát jelenti, ahová ivni járnak a halak. Doboztól a tarhosi körtöltésig szakállas fák szegélyezik az utakat és a tanyákat. Embermagasságban csik mindenütt, vízmértéket lehetne hitelesíteni hozzá. Kerítésen-kútágason is ott a jel: a víz itt volt 1980 nyarán.

Méhkaptár van az egyik árokparton. Az ár hozta, oldalára billentette, és itt hagyta. Árva méhek járnak bele. Messzire szállhatnak szegények, mert ameddig a szem ellát, szálával se találhatnak virágot.

Milyenek a tanyák? Földre ereszkedett a tetejük, sárból döngölt faluk elomlott a vízben. Nem a szoba ment a padlásra, amaz rogyant ide. Szekrény tartja a szelement. Az ereszről bika orrába való karika lóg le, és biciklibelső. Aki odatette, azt mondhatta, jó lesz még valamire. Ebben a tanyában nem hizlalnak több bikát, és nem ragasztanak több bicikligumit. Ahol a Körös kinn járt, talán egybe se. Itt pedig Körös volt az egész világ.

A kotlóstyúk borítója is fönnakadt valamin, és itt maradt. De szépen tudott vesszőből kötni, aki itt lakott! Az ágyak dunyhástól, az asztalok tányérostól a földbe vannak temetve. A székek is, a tűzhelyek is. Nincs

az a tollas cigány, aki pénzt adna ezekért a dunyhákért, de talán olyan se, aki elvinné, ha ő kapja is a pénzt. Nincsen ablak, ahol be lehetne nézni, föl kell mászni a tetőre. A törött cserepek közül is csak a megszáradt iszap látszik. Nézem a tetőt. Aki a határban aludni szokott, arcára húzta mindig a kalapot. Kalap alatt alusznak az elbomlott tanyák.

Barta János az első ember, akit a romok között találunk. Még csak körülnézni jött, lehet-e majd tenni valamit. Apjáié volt a tanya. Még nem mert bemászni a tető alá. Az ajtó megindult kifelé, lódultában félúton megállt.

– Kisegítő gátőr voltam, amikor jött a víz. Ott tanultam meg, hogyan lehet állva aludni, ha tovább nem bírja az ember. Én csak azt mondom, amíg Tarhos a földön lesz, áldhatja az Istent, hogy megmenekült. Dolgozott itt minden férfi végkimerülésig. Nincsen magának olyan fantáziája, hogy ezt el tudja képzelni.

Fodré János is föltekinteni jött csak, mi maradt a mama tanyájából. Ő mondja, amikor megtudták, hogy nincs ménekvés, helikopter szállt a víz előtt, a tanácselnök és a rendőr minden tanyába bement, nem maradt-e ott valaki.

– A mama?

– Benn van minálunk. Sikerült bevinni még. A disznókat a munkásörök segítették kocsira rakni. Nem maradt más, csak egypár tyúk, amelyik elröpült a riadalomban. A másik tanyából már kétélttüvel vitték el az állatokat.

Az egyik néhai udvarban elázott könyvek és málló újságok vannak csomóban. A víz leszedte az emulziót a családi fényképekről, az se nagyon látszik, férfi vagy nő arcának mását őrizték. Jótállási jegyet találok az egyik kupacban, a csepeli bicikligyár állította ki 1961. január 14-én. Mellette is van egy olvasható írás: „Zálogolási jegyzőkönyv. Fodor Gáborné, 1965. XI. 25...” Ennyi maradt. Nincs jótállás többet, és nem zálogol itt már senki semmit. De a bicikli megvan, azon érkezik a gazda.

– Jött értem az unokám este, elvitt busszal. Azt gondoltuk, ha tényleg baj lesz, reggel majd jövünk, és pakolunk. Itt van ez az óra, este tízkor állt meg a kaszli tetején. Akkor érte el a víz.

Egy hét múlva megint végigjártam az utat. Kezd föltámadni a természet, zsendül a fű, és nagyobbak a tüzek, mert szárad az avar. Földre ereszkedett háztetőn adogatja a cserepet a hetvenhét éves

István István a vésztoi embernek. A konyhaszekrény hason fekszik alatta.

– Hol lakik, Pista bácsi?

– Vizesfán. Igen jó helyen. Üveggang, villany, kövesút mellett, rettenetesen jó hely.

– Ára?

– Harmincezerért megkaptuk.

– Menteni mit tudtak?

– Hajóval vittünk el egyet-mást, a vejem segített. Olyan nyugodt vidék volt ez, el nem akartuk hinni, hogy baj lehet. Mindent elvitt a víz, csak a rókát nem, ette volna meg a fenc. Ami tyúk kint maradt, azt mind megfogta. Hová menne a tyúk a vízben? Kapaszkodik a fába, fölkecmereg a tetőre, a róka viszont oda úszik, ahol tyúkot lát.

– Segély?

– Kettő és fél ezret kaptunk, de talán adnak még valamit a jövő héten. Az a szerencsénk, hogy volt egy kis megtakarított pénzünk. A biztosítással van itt a legtöbb embernek baja. Fizettük hónapról hónapra, de kitörölhetjük a kötvénnyel az alfelünket, mert árvízre nem jó. Ott babrálnak ki mivelünk, ahol csak akarnak. Ha nem jó, miért nem mondták meg előre, hogy azon csak szenteltvizet vesznek, amit mi fizetünk, és eléneklik a tanya fölött a circumdedéruntot?

Akaratlanul is folytatom magamban: gemitus mortis dolores inferni. Tanyát temetünk.

A zsolozsma itt már nem segít, és az se, ha az eszünket jártatjuk. Olyat mond a masiniszta, ha én vezetném a kocsit, biztosan rálépnék a fékre:

– Sokaknak jól jött ez az árvíz.

– Ne beszéljen örültséget!

– Nem hiszi el? Hol él maga, ha nem veszi észre, mi van a tanyák körül?

– Mi van?

– Most legalább beszorítottak mindenkit a faluba. Ünnepelesen kijelentheti akárki, ezen a vidéken örökre megoldottuk a tanyaproblémát.

– Átkozottul cinikus beszéd.

– Nem az a lényeg, hogy cinikus vagy nem, hanem az a lényeg, hogy igaz vagy nem.

– Nem igaz! Nem lehet igaz. Végigmehetne az országon, lejárhatná a lábát térdig, egy embert se találna, aki az árvízért felelős lenne.

– Maga kérdezőgatos ember, kérdezze meg a gátort.

– Forduljon vissza, legyen szives.

Azt kérdeztem meg, aki szedte a cserepet István Pista bácsi kezéből.

– Jött a víz, vagy beeresztették?

– Jött. De csak azért jött, mert nem eresztették be.

– Komoly dolgokban ne vicceljünk!

– Vicceljen magával a hóhér, nincs nekem kedvem viccelni. Ha beengedték volna följebb a szükség tárolóba, nem jött volna ki máshol.

– Tudja vagy gondolja?

– A víz nagy úr, sejteni lehet csak, nem tudni.

– Én úgy tudom, beengedték a tárolóba.

– Be ám, de csak akkor, amikor itt már kilöttyent.

– Megálljon, ennek még utánanézek.

– Isten áldja! De ne felejtse el, hogy meghalt az államtitkár.

– Csak nem azt akarja mondani, hogy ő a felelős?

– Élőről se mondanék rosszat, nem arról, aki szerencsétlenül járt, de mindent rá lehet fogni.

Voltam én már víz mellett, amikor kongatták a harangot. Amikor Szegedet akarta elnyelni a Tisza 1970-ben, támadt annyi rémhír, talán avval rekesztették el az útját. Nem indulok nyomozni ez után se, inkább a magam baján rágódom. Miért hiheti valaki, hogy lehet ember ebben az országban, aki árvíznek is képes lenne örülni, csak a tanyák tűnjének el?

Dugóhúzóként fürja beljebb magát a sok rossz gondolat. Öregek ezek a tanyák, halálra ítélték saját magukat. Sárból rakták mindet, látni lehet, még alapjuk se volt. Alá se talpalták téglával. De az egyik gondolat nem arra való, hogy függönyt húzzon a másik elé. Nem javították meg? Sárból vert öreg házat javítani? Kinek? Nekünk kitart ez is – ezt mondhatta minden öreg. Akkor viszont miért nem csinálták addig, amíg nem voltak öregek? Mert nem lehetett. Ha harminc éven át megtiltunk valamit, ne csodáljuk, ha visszaüt. Nem engedték, hogy a maga crejéből, a maga pénzén magának való hajlékká alakítsa át valaki a történelem és a család örökségeként neki rendelt tanyát, nyúljunk be akkor az állam zsebébe, adjunk kölcsönt és segélyt a szerencsétlenek talpraállításához. Természetesen adunk, mert emberi kötelességünk. De a szerencsétlenséget megelőzni volna jobb.

Bogáncs a fejben. Kullancs ez már inkább, mert mindig beljebb szívja magát, és hízik a maga szemtelenségében. Se lát, se hall, csak gömbölyödik. Annyit emlegetjük a tanyai élet konzerválásának a veszélyét, ki se lehet mondani. Épül egy út? Jó, jó, sőt nagyon jó, de konzerváljuk vele a tanyát. Ne adj Isten, bolt nyílik valahol – Kissoron is, Siposmalomnál is nyílt egy nagyon oda való boltocska –, megint előjön: jó, de meg kellett volna fontolnunk, nem konzerváljuk-e vele a tanyát. Villany ment az iskolába? Bevezetik a tanyába, és a legjobb konzerválóerő az áram lesz. A széjjelmállott tanyák között az jut az eszembe, legjobban a tilalom konzervál. Nem engedtünk építeni, tehát megmaradt a régi. A mozdulatlan, merevedett állapot kész konzerv. Ezeket a tanyákat végelgyöngülésig őrizte a rendelet, és elvitte a víz.

Szedjük ki a kullancsot! Ha annyit emlegetem, hogy két egyforma tanya nincsen, mint ahogy két ujjam se egyforma, tehát egyetlen törvénnyel nem kormányozható valamennyi, akkor világos, hogy ugyanazzal konzerválni se lehet mindet. Mondogattam az előbb már, hogy az élet törvénye átüti a papiros paragrafusát, ahogy a zsenge fű is fölgyüri az aszfaltot is; ezekből a tanyákból kifutott az életerő, azért dőltek össze. Itt nem váltottak át kertészkedésre. Gyümölcs sincsen, csak egypár szilvafa, egy dió, két körte a legnagyobb ház körül is, és otellóból lugas az eresz alatt. Lehet, hogy a mostani állattartási buzgalmak visszahozhatták volna beléjük az élet leheletét, de nem biztos. Nem hiszem, hogy ezek a tanyák megerősödtek volna, ha a víz nem is viszi el őket. Többnyire valóban öregek lakták ezt a vidéket.

Sok feje van ennek a kullancsnak. Ha egyiket kihúzom, akkor is meglakja a koponyámat. Mutató az elmélet a zsenge fűről meg az aszfaltról, illetve az öregedés természetes következményéről, ha csak ezekről a tanyákról beszélünk. Elősorolhatnák azonban olyanokat is, ahol egynapi járőföldre élő víz nincsen, és árvíz utoljára akkor volt, amikor a homokot a Duna lerakta. Tavaly még teljes gőzzel tiltottuk az öreg épület lábraállítását, idén pedig segítséget adunk hozzá. Belvíz jött, és fölzártatta. Aki lakta, tudta, hogy belvíz szokott lenni, azért akart másikat építeni. Szó se lehet róla!

Tarhoson, a tanácsnál Fábrián Mihály is azt mondja, senki nem hitte el, hogy ezen a vidéken baj lehet. Úgy megerősítették a gátakat a hetvenes árvíz után, mindenhol kitörhet, de itt nem. Amikor futott be a gátőr, a Kovalovszky Pista, hogy meneküljön a falu, mert kirobbant

a Körös, azt mondták neki a tanácsnál: ne hülyéskedj, Pista! Veszély esetén mi különben is fogadók vagyunk, nem kitelepülök.

– Hamar észrevettük, nem viccel a Pista. Ami lehetetlen, árvíz idején az is lehetséges. Az a nagy szerencsénk, hogy a Fekete-Körös áradt csak. Ha vele tart a Fehér is, akkor Sarkad, Vésztő, Doboz, Tarhos le lenne törülve a térképről.

– A falu megmenekült, de a tanyái?

– Harminckét tanya dőlt össze a mi határunkban, de csak tizenkilencben laktak. Hogy velük mi lett? Sokan bementek Békésre. Onnan vált ki a falu 1955-ben, tehát hazamentek. Tizenöt lakás építésére folyik az előkészítés, hárman pedig tanyát vettek a tanya helyett. Öregek már, nem vágnak bele újba.

– Biztosítás?

– Négynek volt csak árvízre is érvényes kötvénye, most történik az elbírálás. Egyedül ők kaphatnak a nagy bajban teljes kártérítést.

– Segélyek?

– Értésítettek bennünket, hogy a SZOT jelentős összeget ad a megyének. Fölterjesztettük azok nevét, akik rászorulnak.

Itt van már a tanácselnök is, Herpai Sándor, föltehetjük a kérdést: bejött a Körös, vagy beeresztették?

– Nekünk az a bajunk, hogy nem eresztették be. Ha előtte kirobbantották volna a két tározó gátját, megúsztuk volna.

– Miért nem robbantották?

– Ezt mi nem tudjuk, csak sejtjük. Előtte való nap még a közérőt is leparancsolták a gátról. A rádió is bemondta, húsz centit apadt a Körös, mindenki azt hitte, megszabadultunk.

– Nem értek ám mindent. Azt mondja, nem robbantották ki a töltést a véstárolóknál, a gátőr viszont azt mondta, kirobbant a Körös. Mi az, hogy kirobbant?

– Azt jelenti, hogy két perccel előtte még akárki megesküdött volna, hogy a gát jó és tökéletes. Szétvágódott, mintha robbantották volna.

– Mitől vágódott szét?

– A tetthelyen a régi Körös medrét keresztezte a gát. Betöltötték a medret, rárakták a gátat, ugyanolyan alaposan megdolgozva, mint akárhol. Mióta aludt a régi Körös? Nem tudnám megmondani. Most fölért. Ahogy a víz elkezdte áztatni, visszakövetelte a régi medrét. Földobta a gátat egy pillanat alatt, és jött, mint az őrült. Állítólag még rőzsekötegek is voltak a töltés alatt.

– Mégis hitványul csinálták valamikor?

– Nem ismerem a vizes szabványokat. A fölületes munkát kimondani se merném, mert minden más példa azt mutatja, jól megcsinálták az alföldi folyók gátjait. Emberi szándék és emberi mulasztás nélküli természeti katasztrófa történt.

– És a rözse?

– Ha benne volt, biztosan jó szándékkal tették bele. Gondolom, az iszapban nem járhattak a kubikosok talicskával, rözseutat csinálhattak maguknak. Annyi biztos, a vízügyesek biztosra vették, hogy a gát megvéd bennünket. A falut körülvevő kisebb gátat, amit még a gróf építtetett a múlt század végén, le is akarták bontani. Mondtuk is a mérnöknek, aki legjobban erősködött pár évvel ezelőtt, most mit szól hozzá? Azt felelte, nekünk lett igazunk.

Megköszönjük a beszélgetést, megyünk tovább. Rosszerdőre menet olyan tanyát látunk, amelyik áll. Belement a víz, és ki is jött belőle. Ha kiszárad, lakni lehet megint. Csömpölyeges ház vázát is látom. Nem tudom, itt mi a neve, a csömpölyeg Szeged környékéről való szó. Lécből, vesszőből, napraforgószárból csinálták meg a ház halszálkás vázát, és kívül-belül betapasztották sárral. Ha jött a víz, fölmentek a padlásra. Mindig kimosta a sarat alóluk, de éppen sárból hagyta itt a legtöbbet. Betapasztották megint, élhettek benne tovább. Csekély igények a maguk módján védekeztek. Könyvekből tudom mindezt, a valóságban most látok ilyet először, de csak messziről. Nagy még a sár, nem lehet közelebb menni hozzá.

Hivatalosan engedélyezett tanyaközpont volt eddig Rosszerdő. Van benne igen régi házak is, és újak is. Rosszul mondom, az igen régiek addig voltak csak, amíg a víz ide nem jött. Olyan lesz a vályog, ha átázik, mint vízben a szappan. Hiába tennénk egymásra kettőt, szétesészna. Egyszerűen kicsúsztak a falak a tető alól. Ahogy falvainkban látni lehet, melyik utca mikor épült, mert vannak sátortetős, nyeregteretős utcák, egyablakos, kétablakos és redőnyös házak, itt is ki lehet találni, hogy Rosszerdő jó házai a hetvenes évek közepéig épülhettek. Állnak a küptetős házak, ablakredőnyük közepén a vízzel : itt járt a Körös. Még néptelen ez a majdnem falu is. Ahogy én a hivatalos észjárást ismerem, ide se engednek majd újat építeni.

Ha térképre nézünk, látjuk, közel vagyunk Szalontárhoz. Akkor jut eszünkbe, amikor Toldi családjával akadunk össze. Juci néni asszonyneve Toldi Lászlóné. Háza csak volt szegénynek.

Ágnes asszony rendithetetlen igyekezete szorult bele, büntudat nélkül. Amaz a lepedőjét akarta mindenáron tisztára mosni, ez a házat fölépíteni. Ballada kellene ide. Egyszer volt háza sarából már kibányásztá bútorát. „Gyönyörű bútorom volt nekem, terítőim, szép függönyeim mind el vannak rohadva.” Pördül egyet, súlyos szövetű ágyszerítőt vesz elő abból a romhalmazból, ahonnét teremtett lény rajta kívül értéket előhozni nem tudna. Talán brokát lehet. „Látják, kedveim, milyen szép volt? Vigyáztam én mindenre, nem olyan asszony voltam, aki nem vigyázott volna arra, ami van. Két gyereket neveltem föl, jaj, csak meg ne mondják nekik, hogy itt találtak, mert szégyenlik magukat akkor. Egyedül neveltem, mert az uram elhagyott bennünket, meg kellett nekünk becsülni mindent.” Megint fordul, fekete ruhát vesz elő, magához illeszti a kupac tetején, mintha próbálná, hogyan állna, ha fölvenné. Romok tetején, talpig gyászban. „Ruhám is van nekem, látják, azt se herdáltam el. Hűsz éve vettem, két tehén ára van benne.” Sarkig hasadt el a gumicsizma szára, madzaggal kötötte össze, ne leffenjen összevissza, amikor lép benne. Az is lehet, hogy valamelyik selejtezési rosszindulat hasította bicskával, hogy használni ne lehessen.

A hajdani kerítés szélénél néhány téglára tette föl a sparherd platniját. Tüzet rak alá, kis székre ereszkedik, és kavargatja szótlan magánya eledelét.

– Este?

– Itt a biciklim, megyek az unokatestvéremhez.

– Új ház?

– Írattam egyet Békésen, nem tudom, megkapom-e.

Ott, ahol az istálló fala találkozott a házéval, fészket rak magának Juci néni. Azért jut eszembe a fészek, mert sárból készül, meg azért is, mert állítólag a madarak is saját méreteikhez alakítják a belső világot. Ez is csak akkora, hogy Juci néni belefér.

– Legalább legyen valami, ahol meghúzhatom magamat, ha bejön a hideg.

Térden fölül ér már a fal. Igen egyszerűen csinálódik. Terít egy sor sarat, belenyomkodik az összetörött tetőcserép darabjait lapjára fordítva, és megint betakarja sárral. Kicsi ajtaja alig lesz nagyobb, mint fecske fészken a kijárat. Az ablak helye még nem látszik.

Kimondjam, ne mondjam? Dolgozik az életösztön. Akkor is, ha

nem lenne szabad. Fél is Juci néni. Ha hivatalos helyen megtudják, elzsuppolják innen.

– Mire jó ez, ha íratott házat?

– Nem tudni, lesz-e belőle valami, lakni pedig nekem is muszáj valahol.

Túlélte a veszedelmet. Épít, mert élni akar. Olyat épít, amilyent tud. Mert a jelentkezését ugyan elfogadták, de nem tudta senki megmondani neki, számíthat-e rá igazándiból. Egy ilyen ígélet kimondására egy árvíz nem elég.

Mániákus Juci néni. Nem bélyegként akarom rásütni, mert azon kapom magam, mániákus kezdek lenni én is. Az jut eszembe megint, olyan az élet, mint a Körös. Egyszer-egyszer megkeresi a régi medrét. Vizes mérnöktől hallottam egyszer, valamelyik ókori bölcsünket idézte. Az a lényege, hogy a vizek járása kiszámíthatatlanabb, mint a csillagoké. Így is áll a hasonlat a Körösre is és az életre is.

Elmúlik egy év, amatőr filmesek fesztiválján látom újra Juci nénit. Megkapta a házat, amit íratott. Nagyon örülök neki, és művészeti szempontok nélkül kezdem el dicsérni a filmet. Juci néni mégis panaszkodik. Erre mondhatná akárki, hát ezeknek az Isten jó szándéka se volna elég? Mit akarhat még? Olyan új háza van, amilyen eddig soha nem volt neki, és biztosan nem is lett volna, ha most meg nem kapja. Azt mondogatja a filmen, ami pénzhez hozzájuthat, azt fizetnie kell a törlesztésre. Az a baj, hogy azt a kintit nem engedik fölépíteni. Ahogy pereg a film, úgy adogatom alá a magam kérdéseit. Minek kellene neki még egy, ha az újat se győzi kifizetni? Válaszol nekem, aki a sötétben nem értem az ő világos panaszát. Azért, mert ha mindent befizet a házra, élni akkor is kell valamiből. A fecskéfészek-ház előtt mondja, itt legalább megtermelhette, ami a konyhára kellett.

Az emberi élet a vizek járásánál is bonyolultabb.

HALESZ

Ez meg micsoda név? Megyünk Haleszba. Lehet, hogy népek vándorló áradása hagyta ránk, és kunhalom alatt nyugszik a vidék keresztapja, a mai észjárás azonban másként tudja. Majd ha lesz, akkor lesz, ez

a Halesz. Egyszer lesz, máskor nem lesz. Olyan, mint a ~~...~~, a Neszúrjhegy, az Átokháza: nevében a sorsa. Ami itt terem, bizonytalan, mint a kutya vacsorája. Csakhogy most az a sorsa Halesznek, hogy nem lesz több sorsa. Halesz nem lesz, Halesz csak volt. Lett belőle Kossuth dülő.

Most gyönyörűség végignézni rajta. Százegy hektár, sima, mint az asztal. Valamikor akkora kupacokat hordott ide homokból a szél, maga is kénytelen volt kikerülni őket. Elgyalulták mindet, csak egyet hagytak meg, tanúnak. Sátortetős ház nem látszana ki alóla, akkora. Kerülgeti egy traktor, eltűnik mögötte, még a füstje se ér föl a tetejére. Hangját is elnyeli a homok. Azt mondják az itteni népek, ez a domb a csekélyek közül való. Elhordták volna ezt is, de a térképeszek azt kiáltották, álljon meg a menet. Két lécből hitehagyott keresztfát ütöttek rá, tájékozódási pont lett belőle. Nyolc család még mindig innen tájékozódik: ha ez itt van, akkor az én házam ott volt.

Mostani nagyapák valamelyik öregapja hasította ki ezt a területet Göbolyjárás tenyeréből. Tegyük bele szőlőt, ha lesz, lesz. Lett.

Boldog Kálmán nagyapja még juhász volt a baromjáráson. Fél perc alatt visszafordul az emlékezet hozzá.

– Volt az én nagynénémnek harminc hold homokja, gyereke meg egy se. Öregapámnak meg ezzel szemben öt családja volt, annak meg földje volt csak annyi, amennyit a forgószél rajta hagyott. Azt mondta a nagynéni, vénségire nem tud mit kezdeni a földdel, úgy igazságos tehát, ahová gyereket adott az Isten, legyen ott a föld is. Rávágta Öregapám, nem ad érte egy sánta birkát se. Juhásznak minek a föld? Vett három pipát, odaadta a három fiának: ameddig engem láttok, ne dolgozzatok, csak pipálgatok! A belevaló dohányt meghozza a birka, attól ti ne féljete. Milyen a gyerek? Nem hallgat az apjára, elkezdi szántani a járást.

– Mit tettek bele?

– Kadarkát, kövidinkát.

– Most szántották föl, mit találtak benne?

– Kadarkát, kövidinkát.

– Mit rak bele a téesz?

– Saszlát, kövidinkát. Ebben a tartományban az a legjobb.

Azért örül Boldog Kálmán, mert kiszedték ugyan az ő fáit is, de meghagyták a házat. A többinek se fa, se ház.

Reggeltől estig tudna beszélni a fáiról, amelyek csak voltak, de már

nincsenek. Itatni jön éppen Kocsis Márton. Trágyát hord a százegy hektárra, szőlő alá. Amíg a lovak isznak, belibben a tanyába. Ő is iszik, de fröccsöt.

– Mit csinál a kocsis, ha elakad a szekér?

– Káromkodik akkorát, hogy a csillagos ég is rogyadozik lefelé.

– Ha a maga fáit szedték volna ki?

– Száz lóra nem tudnék akkorát káromkodni.

– Láta a Kálmán fáit?

– Olyanok voltak, fösteni se lehetett volna szebbet. Aki kitalálta, hogy ki kell húzatni őket, azt én odakötöttem volna egyhez, de jó szorosan.

– Szép szőlő lesz a helyén. Lesz hozzá szőlőkombájn, és terem föléje helikopter. Szép, nagyüzemi szőlő! Százszor szebb lesz, mert százegy hektár.

– Az mind csak lesz, ha lesz, ez meg viszont volt.

– Meglátja, csurog a must, folyik a bor.

– Ha lesz!

– Miért ne lenne? Maga hordja a trágyát, hatszáz mázsát minden hektárra, és azután jön a műtrágya. Ilyen kövér ez a föld még nem volt.

– A vak is azt mondaná erre, majd meglátjuk. Na, egészségére.

– Itt volt, amikor szedték ki a fákat?

– Itt.

– Láta Kálmánt?

– Úgy sírt, mint a szopós malac.

Minden fára maga kötötte a kötelet Boldog Kálmán. Ahogy a traktoros mondta, úgy csinálta. Rácsavarta, beakasztotta, a traktor nem is nyögött hozzá. De ha sajnálta, ha meg is siratta, miért ment oda? A bekerített tanyák népe is ültette a nyárfát, a szőlőt, a gyümölcsfát, veti a kukoricát, pedig tudja, hogy magát keríti be vele. Ahol olajkukorikkal vették körül a tanyákat, elmentek olajosnak akkor is, ha tudták, hogy az olajmező is megeszi a tanyákat. Még csöndes ellenállás sincs. Miből vannak ezek az emberek?

– Miért ment oda, Kálmán?

– Gondoltam, bent maradni úgyse tudnék, ne teljen hiába az idő, inkább segítek nekik. Ha ők azt a bizalmat kapták, hogy húzni kell kifelé, én eléjük nem állhatok. Legalább az én fáimért ne másnak fizessenek.

Megkérdeztem a feleségét is, hogyan viselte el Kálman a megrázó kódtatást.

– Sirt a szerencsétlen. Ököllet törülgette a szemét.

Lassan azért kiderül, nem magától ment ki kötelet kötözni. Jött a kihúzásvezető, mondta neki: Kálmán, ha ráérnél, gyere akkor. Erre nem mondhatta, hogy nem megy. Annak mondaná, aki szépen kéri? Arra öntse ki a mérgét, aki nem is tehet róla? Neki az a parancs, hogy ki kell húzni. Veszett volna össze a traktorossal? Az se vétett, még egy rossz szót se szólt. Ha az jött volna ide, aki kitalálta, annak biztosan megmondta volna, hogy nincsen igazság a földön, mert soha nem is volt, a szegény embernek pedig legfőképpen nem volt igaza. Annak azt is szemébe mondta volna, hogy nagy hősök vagytok, amikor rombolni kell, de amikor fordítottam a fák alá, nem jöttetek segíteni. Esküdzik, ezt biztosan megmondta volna.

Dehogyan mondta volna!

– Azért is kimentem, hátha megtudnék valamit. Összebújhatunk mi, mint a birkák, de abból nem lehet semmi haszon. Ellenben ha közénk megyek, kitudhatom tőlük, mit lehet megmarasztalni.

Ment tehát Kálmán a saját fák közé fanyüvőnek. Azt se vette égi jelnek, hogy az egyik ráesett, és úgy kupán vágta, fordult vele egyet a világ. Úgy szedték össze, hogy nem volt észnél. Harmadnap is jöttek érdeklődni, mi van vele. Ment a hír úttalan utakon, hogy saját fája ütötte le a lábáról. Isten nem ver bottal, csak gyümölcsfával.

– A legelsőre emlékszik?

– Tisztán. Szól a masiniszta, na, kössünk rá. Jézus, segíts, rákötöttem. Ne firtassuk, mert nem lehet azt elmondani, hogyan kötöttem rá.

Mordult a traktor, megfeszült a köté, elordította magát Kálmán:

– Megálljunk, emberek!

Csak néztek a többiek.

– Még várjatok egy kicsit. Magyar emberben, ha bántja valami, van egy szokás: igyunk meg egy fröccsöt. Ha öröme van, akkor is: igyunk meg egy fröccsöt. Bántódások voltak, igen erősek, de csak igyunk meg egy fröccsöt, mielőtt elkezdenénk.

– Megitták az áldomást?

– Megültük a fák torát, amikor még lábon voltak. Hej, de meghagytam volna őket! Sokszor úgy vagyok velem, még most is várom, hátha föltámadnak.

Professzor Pista a Nagy Professzor kormányosa. Lánctalpas böhmő gép a Professzor, de Pistát se vinné el a szél, olyan jó hűsban van. Kiment a kocsis, ő jött be helyette fröccsöt inni. A barázdában alszik a szesztalalom, a fröccs meg itt van, fogja és megissza.

– Maga a fák hóhéra?

– Ha jobb nevet nem találtak rám, nekem az is jó.

– Sajnálta őket?

– Egy árva szemet se. Engem ezért fizetnek. Nem sokat, mert az ilyen munkán nincs forint, csak órabér van.

– A tanyákat is maga húzatta el?

– Azokat is. A tanyák hóhéra is én vagyok.

– Hogyan kell elhúzni egy tanyát?

– Olyan egyszerű az, uram, meg ne sértsem vele, mintha magának lekennék egy pofont. Vagy maga nekem. A tanyának nincsen gyökere. Annyi se, mint egy csenevész almafának. Na, Isten éltesse, nem is olyan rossz bor ez. Az lenne csak a veszedelem, ha a tanyának is gyökere volna.

– Szerszám?

– Csak egy drótkötél. Ennyi az egész.

– Mégiscsak hóhér, ha kötéllal dolgozik. Hová köti?

– A fához.

– Az akasztófához?

– Jó humora van magának. Az eperfához.

– Vissza az egész! Most nem fát húzatunk ki, hanem tanyát.

– Maga tudja jobban, vagy én? Ott a nagy eperfa minden udvaron, rákötöttem a drótot, meghúzatom, és kész.

– Rajta van tehát a fa a kötélen...

– Fordítva. A kötel van a fán. Most még nem húzatom, hanem megkerülöm a tanyát. Jön utánam a drót, de a vége meg van kötve az eperfához. Érti már? Körülérek, fogja a kötel a falat, kicsivel följobb a földtől, most húzd meg, Professzor! Mire hátranézek, tanya nincsen, csak por van akkora, mint az atom után. Ennyiből áll az egész.

– Elötte be se néztünk?

– Nyugodjon meg, én benéztem. Senki sincsen bent. Egészségére!

Menne a fröccs után, de most is órabérben dolgozik, könnyű marasztalni. Kiszedte a fákat, összedöntötte a tanyákat, most szántogatja a földet olyan mélyen, ennyire lent eke vasa még nem járt.

– Nehéz?

- Birja a Nagy Professzor.
- Baj semmi?
- Van. Baj mindig van. A gyökerek.
- Mik?
- Első szóra sose érti? Mondom, a gyökerekkel mindig baj van. Ahol én szántok, csak a gyökerekkel van baj.
- Értem. A fák gyökerével, és nem az emberi gyökerekkel.
- Az embernek nincs gyökere.
- Van, Pista, van, de nem látszik. Szántsunk tovább.
- Ha telibe találok, nekimegy az eke, elvágja, meg se nyikkan, de ha nem találja el elsőre, akkor elkezdődik a kálvária.
- Kinek a kálváriája? A magáé vagy a gyökereké?
- Megyek, csak megyek, sima minden, egyszer csak se szó, se beszéd, mint a pille, röpül ki az eke. Nyolcvan centi föld fogja, de kiugrik. Tolathatok vissza, megint neki, megint kiveti. Ej, de gyönyörű játék! Így kinlódok tegnap is, jön az elnök. Százszor előjöhetne napjában, de nem jön, csak akkor, amikor táncot jár az eke. Előveszi a colostokot, és dugja a borozdába. Rám fordul: hát ez mi? Ott a gyökér, azt nézzel! Bányász vagyok én, vagy traktoros? Ha egy gyökér azt mondja a gépnek, hogy ugorjunk, akkor ugrik. Nem én ültettem be a gyökeret ugratónak!
- A ház földje?
- Puha, mint a vaj. Mintha ott se lenne. A színéről látszik legfőképpen, hogy itt volt valami, de az se sokáig.
- Ūst, tele pénzzel?
- Mindig lesem, hátha megtalálom. Léteziketlen, hogy ekkora földben ne legyen valami. Ha pedig benne van, Professzor azt kihámozza belőle. Mindig elgondolom, most jön a nagy fazék, csupa arannyal. Hátranézek egyszer, ott van! Süti a nap, csillog. Hej, a Krisztusát, most légy észnél, Pista! Meg ne lássák. Ugrok le, futok hátra, lapulok, mint a nyúl, aztán rúgok bele akkorát, a lábam majdnem beletörik.
- Mi volt?
- Gyökér. Az is csak gyökér. Pudvás volt, azért csillogott. Ennél nagyobb szerencsém nekem még nem volt. Nincsen itt semmi, csak a gyökér.
- Összerogyott a ház, mi lesz a vályoggal? A szőlő nem szereti.

– Szőlőnek nem jó, de útnak a legjobb. Kihordták a billencsek, a Professzor pedig bedobta a testét, és beletiporta az útba.

Hány ember sóhaján járnak most a trágyát hordó szekerek?

Síró Vencel háza is fölvette már a néhai nevet. Megkegyelmeztek neki, nem a traktor húzta el, markoló általi halálra változtatták az ítéletet. Nem egyszerre omlott össze, falatonként harapdálta a gép a falát. Ahogy a hernyó rágja a falevelet.

Mennek reggel az ítélet végrehajtói, cihelődnek, reggeliznek. Oda-farol a billencs a markolóhoz, majdnem hozzádörgölődzik, mint egyik kutya a másikhöz, ha rájön a tavaszi csuklás. Na, essünk neki!

– Álljunk meg, emberek! Nézzünk be!

– Tegnap már benéztünk. Ha esze volt, az egér is elfutott belőle.

– Menjünk be mégis!

Öreg ember – ázott veréb – kucorodik a sarokban, és sír. Semmije nincs itt már, a földön igazított fészket magának maradék szalmából. Fázik, remeg, kék-zöld a szája.

– Hát maga?

– Ez még az enyém.

– Csak volt! Lebontjuk, Vencel bátyám.

– Ha ez a dolgok, csak bontsátok.

– Magát elszállítottuk, szép háza van, minek jött vissza? Ágyban alhatott volna.

– A ti dolgok a bontás, az enyém meg az, hogy hol alszom. Nyolcméteres lécek vannak a pallaton, oda legyen az eszetek.

Új tanyája csak neki új, különben öregebb, mint a század. Maga választotta, cserébe a sajátjáért.

– Első este, mire ágyba jutott, gondolom, fáradt volt. Nagyot aludt?

– Az ideg nem engedett.

Öt perce sincs, hogy egymás mellett ülünk, úgy buzog elő belőle mégis a panasz, mintha ötven éve ismernénk egymást. Nehéz volt az ő élete, evilági életében mindig nehéz. Sok házban lakott, mindig a máséban. Öregségére vett egy tanyát, megkoplalta, a gyomrán vette meg az árát. Azt mondta, innen nem megy el, csak akkor, ha viszik. Vitték is, de még élt. Mire az első szabad lélegzetet vette volna – így mondta –, kiöntötték, mint az ürgét. Most kezdje előlről az életet? Sajog a derék, ropog a csont, rogyadozik, botladozik, de azért csak kezdje. Egy élete van neki is, muszáj kezdenie.

– Jó nagy ez a tanya.

- A másikat látta volna! Tizennégy méteres főépület, előtte gang.
- Ez hosszabb.
- De gang nincsen. Ott kilenc méter hosszú istálló volt, piros cseréppel. Olyan kocsiszin, akibe két gumis kocsi belefért.
- Van jószág az istállóhoz?
- Szegény embernek mije van?
- Gumis kocsi? Kettő?
- Egy sincs.

Nem kérdeztem meg, minek siratja akkor a nagy istállót, és miért fáj, hogy hiányzik a dupla szín. Azt se, minek a nagy tanya, ha egyedül van benne. Ha minden órában egy ajtót nyit meg, besötétedik, mire a végére ér. Úgy cseréltek, ha az nagy volt, nagy legyen ez is. Ezt is gondolhatnám, de nem erről van szó elsősorban. Gyökere van a tanyának, erős gyökere. Elhúzatni azért könnyű, mert nem a földbe, hanem az emberbe eresztette a gyökerét.

- Ott a sötétben is megtaláltam mindent, itt világosan is csak tapogatok.

- Ha nem tudott aludni éjjel, mit csinált?
- A szememet lehunyni se tudtam, de hogy mi történt, azt elmondani nem lehet. Pokolbul jött ördögöt is láttam. Beszéltem is vele, mert nem hagyott békén. Honnan a fészkes nyavalyából bújt elő, azt én nem tudom, de itt volt. A föld meg potyogott rám egész éjjel, fölülről. Amíg meg nem virradt, mindig bontották a fejem fölül a tetőt, és kézzel hányták rám a földet.

Amit a tetejetlen rossz házban várt egész éjjel, riadó álmában mindenestül rászakadt.

- Kiszüreteltek engem a magamébul. Kikutyáztak. Hová menjek panaszra? Nem tehet mást a szegény ember, az a legjobb, ha hallgat. Megállít a piacon valaki, kérdezi, mi van velem. Mi lenne? Jobban jártam, mint a többiek. Én jártam a legeslegjobban. Addig mondogattam nekik, magam is elhittem. Itt a nagy ház, nagy portával, mi bajom lehetne? Egy hete már, hogy teljesen meg vagyok nyugodva. Ha nem nyugszol bele, megesz az ideg. Azóta egyfolytában beteg vagyok, de ebbe is bele kell nyugodni, mert evvel jár az élet.

- Nyugdíj?
- Nem leszek én nyugdíjas soha.
- Hogyne lenne. A técsz után.
- Nem vagyok tag. De nem az a lényeg, hogy tag vagyok vagy nem

vagyok tag, hanem az, hogy azt a szekeret taszítottam én is, mint a többi. Mindig szegény voltam, öt családot fölneveltem.

– Hová lettek a gyerekek?

– Elmentek.

– A téészből miért maradt ki?

– Amikor bejött az agitáció, az én gyomromnak a kétharmadát már kivették az orvosok. Álljak oda közük, hogy itt vagyok, dolgozni nem tudok, de szeresetek azért, és tartsatok el, mert én is szeretlek benneteket? Lettem volna téesz koldusa?

– Miből él?

– Volt ezer négyszögölem, centire pontosan adtak helyette ezret. Csakhogy ott nekem százötven termő fám volt. Olyan őszibarack, visszanevetett az emberre. Fa itt is van, egész kis erdő, de se az akácfa, se az eperfa nem terem barackot. Ebből élj meg, Vencel!

– A hordócsináló adna pénzt az eperfáért, az akácot viszont megvennék cölöpnék.

– Pénzt érne ez mind, ha adnám. Adnám is, ha bírnám. Aki megvenné, nem szedi ki, én meg nem bírok vele.

– Felesben?

– Senki. A fát még csak-csak kivágnám, amíg agyon nem nyom valamelyik, de ott a gyökér, azt hogyan vegyem ki?

– Én elhívnám a lánctalpast.

– Nem jön az ide.

– Befoglaltam volna az egyezségbe. Ha ott ki tudta szedni a fákat, itt se nehezebb.

– Nem éri meg neki. Messze van a tanya, ennyi fáért nem csörömpöl ide.

Ahogy bírja, maga szedegeti ki a fákat. Két keze csupa seb. Be kellene kötni, de ha beköti, dolgozni nem tud. Rakosgatja a régi ház gerendáit is, onnan ide, innen oda.

– Ezekből?

– Gangot csinállok.

Ez is egy gyökér. Ha az elsőben volt, legyen gang itt is. Belenézek a kútba: csak nem ebből iszik?

– Ha a kutya belenyalna, az is megveszne tőle. Lehetett ennek jó vize is, de nagyon régen merhették. Ki akartam pucolni, itt ez a rakás autógumi, mind benne volt. Ki lehetett az a gyöngö eszű, aki kútba dobálta? Örökre tönkretette benne a vizet. Kiszedtem mindet, a vizet

is kimertem, de a sarat nem tudtam kikaparni. Ahhoz én már öreg vagyok, meg nem is egy embernek való. Öreg ember ne menjen a kútba.

– Honnan iszik?

– Ott följebb, a bokroktól nem látszik, van egy szomszéd. Öreg az is, nyolcvan körül van, meg az asszony is annyi lehet. Elgyámolítják egymást. Oda járok vizért.

– Más ismerős?

– Senki. Otthon se jártam a szomszédba, itt annyit se. Két öreglegény tanyája volt átal velem, ők néha átjöttek. Ha a kutya ugatott, az öregebb mindjárt jött.

– Készülök hozzájuk is.

– Mondja meg nekik, jöjjenek el, nézzék meg, milyen jó helyen lakom. Mások is megnézték ezt a tanyát választáskor, de nem kellett nekik, pedig ez a legjobb. Sok fa van benne, én jártam a legjobban.

Legény Antal nagy edényben gyúrja a tésztát. Az edény nagy, a tészta kicsi. Két öregnek való, ebédre. Meglátszik az edény forgásán is, nagy a tésztagyúró tapasztalat. Célzok is rá, elneveti magát:

– Mindig a kisebbre marad a főzés.

– Mi lesz az ebéd?

– Krumplis galuska. Most az van soron.

Aki látta már agglegény házat, meg magára maradt özvegyét is, tudja, igen nagy a különbség. Az egyik mindig takarítja, a másik mindig hagyja. Ide akármikor eljöhetnének legénynézőbe a kényes menyecskék is. Söprű, lapát, mind a helyén, olyan a ház, mint a patika.

– Jobb itt?

– Farral álltunk mi a cseréhez, de nagyon. Meg is fenyegettek bennünket, hogy kidobálnak, ha el nem megyünk. Lassabban, emberek, lassabban! Ha van rá engedélyük, akkor megtehetik, de ha nincsen, akkor nem. Mit képzelnék ezek? Rákiabálnak a magamfajta szegény emberre, és azt hiszik, megijedek? Láttam én, hogy nagyon meg vannak szorulva, mert a mi házunk mögött volt a legmagasabb hegy. Mit kezdjenek a semlyéssel, ha hegy nincsen? Mivel töltsék föl? Egyik nap elmentek, a másikon megint jöttek. Mondom nekik, ha muszáj, muszáj, az ellen apelláta nincsen, de tavaszig egy lépést se teszek. Öreg bátyámmal nekimenni a télnek? Azt mondja az illető,

őneki ilyeneket én ne beszéljek. Miért ne beszéljek? Az a világ elmúlt, hogy meg ne mondhasa a magáét az ember. A törvényt én nem rontom azzal, ha mondom. A télnek neki nem verhetnek, az biztos. Megint azt mondja, kidobáltat mindenestől. Csak lassabban! Ha van rá rendelet! Ha nincsen, akkor én maradok, és ha én maradok, a bátyám is itt marad, meg a domb is. Na, atyafi, most mutassa meg a kidobálós rendeletet! Azt mondja, majd lesz az is. Fahitű ember ellen mindig lesz rendelet.

– Mégse várta meg a tavaszt.

– Legjobban attól félttem, hogy hideg lesz a tél. Ha akkor jön rájuk a kergetési baj, amikor legjobban hordja a havat, akkor én mit csinállok?

– A költözködés?

– Megajánlották, hogy segítenek, de nem lett belőle semmi. Mentem a szomszédokhoz: adtok-e fogatot? Adtak.

– Az utolsó este?

– Megyek haza, mondom a Ferinek, törje ki őket a nyavalya, ha el kell menni, akkor el kell menni, ezen mi változtatni nem tudunk.

– Vacsora?

– Talán semmi.

– Alvás?

– Mindig az járt az eszemben, holnap pakolunk.

Minden régi szomszéd úgy tudja, utolsó este Legényék elővették a fonatos üveget, és sok bort megittak. Összeborult a két öreg, és sírt, amíg sírni tudott. Láttá őket valaki? Tudják, hogy így volt. Hiába kérdezem most is, hogyan hagyták el a házat, a kisebbik öreg nem szól rá semmit. Azt ellenben pontosan tudja ő is, mi történt a szomszédal.

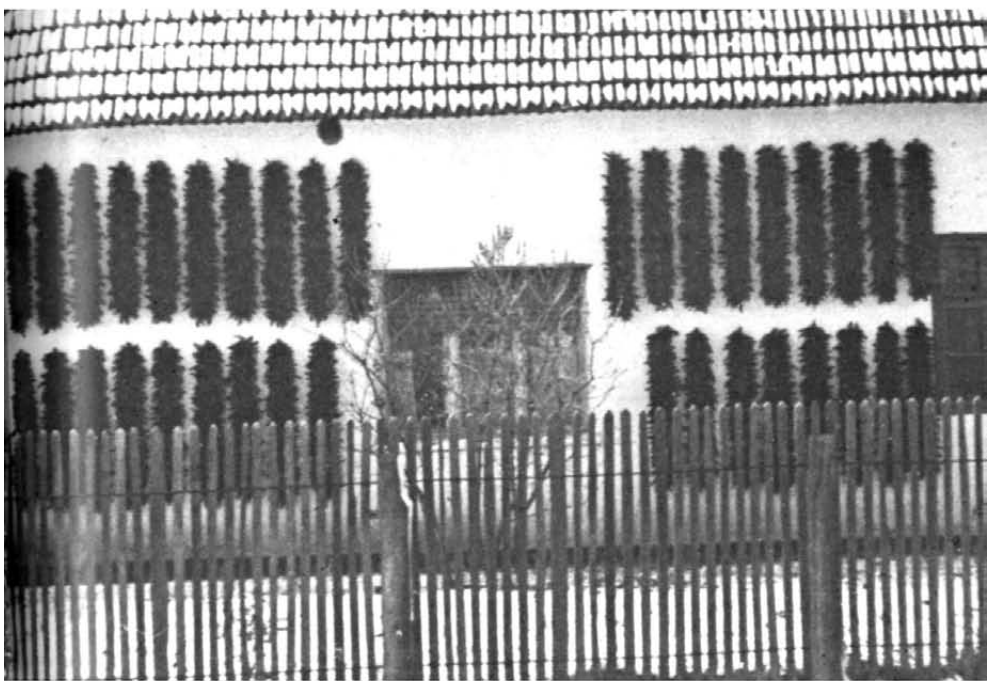
– A Vencel? Úgy megsajnáltam, mint az ágról szakadt madarat. Meglett ember hogyan tud annyira sírni? Találkoztam vele csütörtökön a piacon, azt mondta, jól van, megszokta. Mindent meg lehet szokni, csak az akasztást nem.

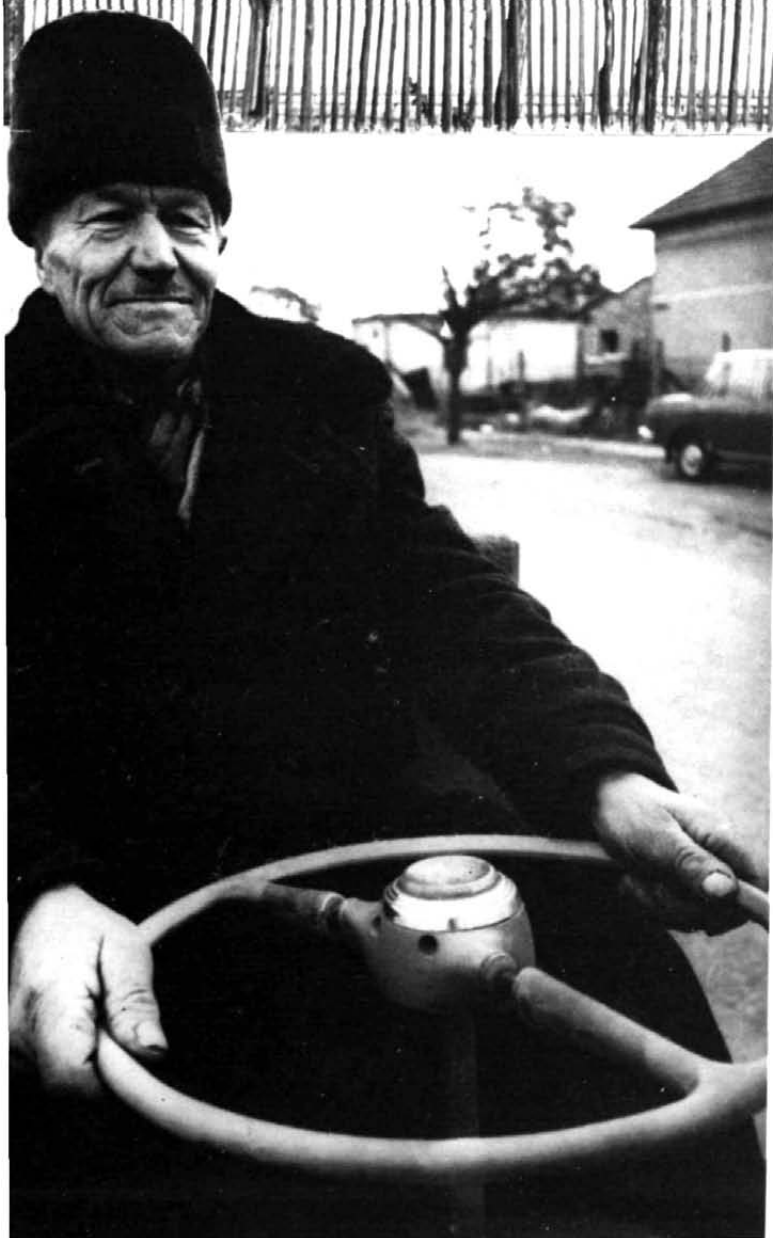
Két keze feje neki is csupa seb. Amikor lemossa róla a térsztát, akkor látszik.

– A tuskó meg a gyöker az oka. Kihúzták a fákat tövestül, azt mondták, az a mienk, csak takarítsuk el. Annyi erővel a mi oldalunkra is húzhatták volna, de ilyen fontos munkát nem lehet úgy végezni, hogy valakinek is jó legyen, elcibálták inkább a túlsó oldalra. Majd elmegey érte, akinek kell. Akkora kis fák voltak csak, mondtam, ketten

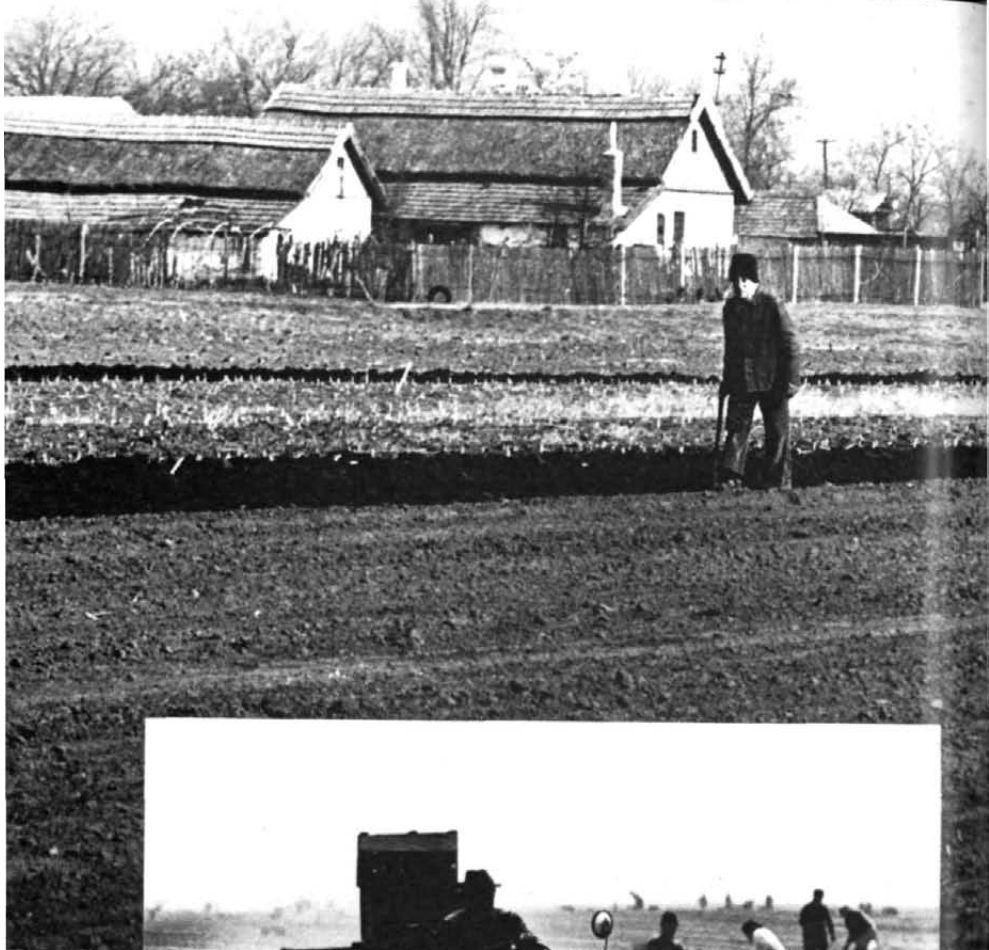

megfogjuk, és fölrakjuk a szekérre. Eljárt fölöttünk az idő, ketten vagyunk, de egyet se teszünk ki.

– Enyhe a tél, favágásra a legjobb.

– Az idő jó, csak a fa nem jó. Bitang a gyökere. Belevágom a fejszét, kirúgja. Beleverem, nem hasad. Éket ütök mellé, kiröpül. A jó gyökér nem viseli el a fejszét. Kihúzni könnyű, mert traktor ellen nincs orvosság, de amíg él, visszabeszél. Látja a kezemet? Legtöbb bajom nekem a gyökerekkel van.

– Megszokták már az új helyet?

– Úgy, mint Vencel. Rámondjuk.

– Nagyobb tanyát kaptak, jól jártak.

– Nem méterre megy a jóság. Ez köves, a mienk meg földes volt.

– Jobb a köves.

– Nem igaz! Ha leszálok éjjel az ágyról, megyek ki pisálni, mindig érzem, hogy hideg.

– Papucs kellene.

– A másik melegebb volt.

Mérő József mindent tud. Minden panasz az ő fülébe fúródott először, és minden panasz ellenére neki kellett szemtől szembe kimondania, hogy el kell menni, a fákat ki kell húzni, és a tanyákat össze kell dönteni.

– Jobb megoldást nem találtak?

– Úgy kell a nagy tábla a szövetkezetnek, mint a falat kenyér.

Jönnek a nagy gépek, ha tanyákat kerületünk velük, ráfizetünk. Kívülálló el se tudja képzelni, mi van itt. Százhetven holdért nyolcvanszor tárgyaltunk Haleszban. Több mint ötszáz földrészlet, ez volt Halesz. Ezerháromszáz méter a hossza, hétszázhatvan a szélessége. Háromszázötven szőlő vagy gyümölcsös volt benne.

– Mindhez kötődött valaki.

– Traktorral könnyű simára gyalulni a földet, de ha valaki azt is a fejébe veszi, hogy mindenkinek békességet akar szerezni, abba bele lehet bolondulni. Pedig erről se mondhatunk le. Határozottan, de nem erőszakkal! Kérve, de nem fenyegetve.

– Ha minden maradt volna a régiben?

– Előbb-utóbb akkor is összenőtt volna az ötszáz parcella, mert többségét behozták a tagok a szövetkezetbe. Szőlő és gyümölcs volt

benne, visszahagytuk családi művelésre. Mi lehet a szétszórt szőlő sorsa? Ha megöregszik, kifordítjuk. Kezdek már kétholdas, négyholdas táblák kialakulni, de mit kezdhet velük a gazdaság? Egyet-kettőt összerántottunk, de középen megmaradt egy csik. Lehet, hogy nem is tagja a szövetkezetnek, aki műveli, de bejáró utat nekünk kell hagyni. Meddig kerülgessük?

– Az embereket is kifordították, nem csak az öreg szőlőt.

– Minden lépésünk elevenbe vágott. Könnyű mérni a földet, ha üres. Könnyű a fákat is kihúzni, ha ezer gyökerük van, akkor is, de az ember gyökere erősebb, mint az akácé. Nem lehet kifordítani.

– Mondta-e valaki első szóra, hogy megy?

– Olyan ember ezen a földön még nem termett.

– Másodikra?

– Még erősebben tiltakozott. Ha valaki ott élte le hatvan-nyolcvan évét, ott rendezte be az életét, és ott akart magának békességet öregségére, annak a csontját hasogatták, amikor azt mondták neki, álljon odébb. Most is azt mondom, a fákat ki lehet nyűni, a tanyákat össze lehet rogyasztani, de az embernek embernek kell maradnia. Aki csinálja, annak is, és akivel csinálja, annak is. Ha utána azt mondják, nem jártak rosszul a cserével, akkor az adott lehetőségek között jól végeztük a munkánkat. Ha azt halljuk, jobb az új ház, mint a régi, csak óvatosan merjük rányitni a fülünket. Hátha rossz szél hozza a hangot. Hátha megroppant egy kemény derék. Ha mégis mondják, nagyobb az örömmünk. Higgye el, nagyon kegyetlen munka.

– Miből van a maga vonalzója?

– Fából.

– És erősebb, mint az a fa, amelyből vétetett? Ahová leteszi, ott fák pusztulnak.

– Ebbe én így még nem gondoltam bele.

– A Boldog Kálmán?

– Csöndes ember, nagyon humánusan kérte, hadd maradjon.

Nem szóbotlás, nem szívja vissza, de én megbotlok benne. Lehet humánusan kérni? Nem ezt mondták régen alázatos kérésnek?

– Nagyon humánusan kérte, nekünk mégis földadta a leckét. Megyek beszélgetni másodszor is, harmadszor is, kérdezem, mi lenne a tanya ára. Cserébe ilyet nem tudunk adni, ezt meg kell venni. Sarkára áll a felesége is, és azt mondja, szó se lehet róla. Kérést terjesztett elő, hadd legyen a háztáji is a tanya mellett. Gyors fölmérést eszközöltem,

megállapítottam, ha ötven méter széles maradna, akkor kijutna a határútra az egy hold és ezer öl. Az ezer öl személyi tulajdon, a tanya melléklete, az egy hold pedig a háztáji. Vezetőség elé terjesztettem, a vezetőség is azt mondta, maradjon, ha lehet.

– Erre mondják a többiek, nincs igazság a földön. Akinek van, azt mindenki sajnálja, akinek nincsen, azt „kiszüretelik” a házából. A szegény ember feje fölül elviszi a forgószél a tetőt, a másik meg addig forog, amíg kifürdi magának, hogy maradhasson.

– Ezt meg tudtuk oldani, azért maradt. A többit nem tudtuk megoldani. Idomváltozást kellett csak végrehajtanom, harminc fokkal elfordítottuk a téglalapot, hogy kihúzhassuk a határútra. Aki maga előtt panaszkodott, azért nincsen igaza, mert annak semmi haszna nem származott volna belőle, ha Kálmánt is kirakjuk.

– Az idomváltozás is sok fájába került Kálmánnak.

– Kártalanítottuk őt is. Adósa nem maradtunk senkinek.

– Mari néni?

– Ott voltunk csak meglőve igazán. Idős asszonyka, és a ház nem volt az övé. Csak haszonélvezettel birt egy majdnem életveszélyes épületben. Mit adjak helyette? Szörén szört? Egy másik életveszélyes épületet? Hasonló jogállásút? Lehetetlen. Ha jobbat adok, nem ő jár jobban velem, hanem a tulajdonos. Ahhoz nekünk semmi közünk nincsen, de Mária néni se nagyon. Száz vezetőség szava is kevés lett volna ide, két ember két szóval megegyezett. Egyik tagunknak volt egy üres tanyája, följánlotta, öröklakást ad benne. Mi csak néztünk: ilyen is van? Minden ellenszolgáltatás nélkül?

– Síró Vencel?

– Nehéz ügy. Nem megy, az Istennek se megy. Utolsónak maradt.

– Miből él?

– Elkerülte a téeszt, napszámba jár. Sokat gondol, keveset cselekszik. Kétszer is elment megnézni az újat, mire elfogadta. Egyszer csak jön, hogy meggondolta magát, elmegy a lányához. Alkut kötöttünk a pénzre, elmúlt egy hét, jön vissza, hogy nem tud szót érteni a családjával.

– A feje fölül bontották el a tanyát.

– Egy héttel előbb aláírt mindent. Erőszak nélkül. Lassan, de aláírta. Úgy szólt a szerződés, hogy aláírás napján hatályba lép.

– Mint a statárium.

– De előtte sok idő volt. Kérte a fuvart, mi adtuk, de nem volt

hajlandó elmenni. Megvárta, amíg a tetőt is lebontották. Elhívta a sógorát is, a fal aljából szedték ki a téglát. Egyezségünk szerint az már nem illette volna meg, de ráhagytuk, hadd szedje. Legalább kevesebb dolgunk lesz az értékesítéssel. Sokszor mondta, nehéz elmenni innen.

– Mégis messzire ment. Hátat fordított a világnak?

– Ne keressük mindennek az okát. Nekem azt mondta, gyerekkorában sokat lakott azon a vidéken, sok embert ismer, talán még tudna gyökeret eresztetni.

– Nagyon egyedül van.

– Alig költözött el, egy hétre rá azt mondja, van beljebb is egy üres tanya, az sokkal jobb lenne. Ha előbb választotta volna, és az is megvehető, megvettük volna. Sok bonyodalmat okozott szegény öreg. Üres volt a mostani tanyája is, lakói elhaltak, de maradt benne ágy, szekrény, varrógép. Kértük az örökösöket, vigyék el. Majd visszük, majd visszük. Beköltözött Vencel bátyánk, akkor már jöttek az utódok, de rájuk mordult: itt minden az enyém. A varrógép is. Menjetek, pöröljétek a téesszel.

– A két Legény?

– Az volt a legsimább ügyem. Amikor megtudták, hogy arra a dombra szükségünk van, nem azt mondom, hogy első szóra, de hamar beleegyeztek. Ők választották a másik tanyát, kedvükre való, közel van, nincs panaszuk. Éppen délelőtt volt itt a Ferenc bátyám, azt mondta, nincsen semmi baj.

– Nekem nem így mondták.

– Én megértem őket. Az volt a legnagyobb panaszuk, hogy most csináltattak tokos ajtót. Két kezükkel rakták be. Most kell elmenni, amikor készen van az új ajtó? Nekik új ajtajuk van, nekünk új programunk. Döntse el maga, melyik a fontosabb? Az a tanya, amit kinézték maguknak, tizenkilenc tulajdonos nevén volt. Hogyan lehet ennyi emberrel megegyezni, ha mind látja, hogy sürget az idő? Egyáltalán, kivel egyezkedjünk? Le kellett egyszerűsíteniem a képletet, hogy dülőre juthassunk. Ez is megvolt, jött az újabb baj. Ez a tanya nem is ott van, ahol a térképen lennie kellene. Gondoltuk, ha már egyáltalán nem lesz, a térképészek nem kötekedhetnek velünk.

– Azért jöttem, mert ami itt történt, az a homoki tanyák többségénél jóslat lehet. Jön a nagy tábla, mert nem lesz, aki a kicsit megkapálja, a nagy tábla viszont nem viseli el a tanyát. Maga sok ember életébe beleszólt, mondja meg igaz hittel, így csinálná ezután is?

– Amikor belevágtunk, csak azt tudtuk, más út nincs. Ma már azt is tudjuk, hogy igen nehéz. Halasztani lehet, de elkerülni nem. Aki viszont mindig halaszt, lekési a saját vonatját. Azt is tudjuk, erre a munkára idő kell. Négy hónap igen kevés. Idő kell ehhez, és jóakarát. Mind a két oldalról jó akarat.

– Pör?

– Az is van. Csak egy, de igen cifra. Itt ez a sok szerencsétlen ember, házából, földjéből vertük ki mindet, mégis belenyugodott. Egy battonyai szabó viszont bepörölt bennünket.

– Hol van ide Battonya?

– Háza nem is volt, csak szőlője. Ajánlottunk neki szebbet, jobbat, nem és nem. Állítsunk vissza mindent úgy, ahogy volt. Most, amikor már készen vagyunk. A százegy hektár kellős közepén hagyjunk meg ezerkétszáznegyven négyszögölet, kijáró úttal? Ragaszkodik hozzá. Ha a tühöz, cérnához, ollóhoz ragaszkodna, azt megérteném, de hogy Battonyán nem mindegy, egy kicsivel arrébb vagy errébb művelik-e meg a földjét, azt nem értem meg. Most ott tartunk, hogy majd ő megmutatja.

Elmúlt öt esztendő, terem a szőlő a Kossuth dűlőben. Mutogatni lehetne, mit tud a nagyüzem, ha akarja. A gyereksereg, amelyik ide jár szüretelni, nem is tudja, hogy buckák voltak itt, a buckák között házak, és a házakban emberek. Aki a munkát irányítja, az se tudja. Visszanézek Halesz múzeumába, Boldog Kálmán tanyájába. Babot ültet a háztájiba vagy krumplit? Szemem és szám egyszerre marad táva. Kiszedték a fáit? Ültetett helyettük fákat.

– Kálmán bácsi, öreg már, csak a baj lesz velük.

– Azért ültettem, mert öreg vagyok. Még egyszer meg akartam mutatni, hogy tudok szép fákat nevelni. Aki erre elmegy, hadd mondja, szépek a Kálmán fái.

Most hatvanéves. Öreg óra ketyeg a falon. Amikor a szülei megesküdtek, 1903-ban, akkor vették árverésen. Már akkor is régi volt. Egy perc nem sok, annyit se téveszt. Az asszony néha belenyúl lúdtollal a petróleumba, megkenegeti, ennyi simogatásra van csak szüksége.

– Bánja, hogy itt maradt?

– Egy csöppet se.

– Bekerítették szőlővel.

– Hasznom van belőle. Nézze meg a bejárómat, jobbra ott a téesz-szőlő, balról meg a háztáji. Jön a permetező, két oldalra szórja a levét, szőlőt raktam én is az út mellé, hadd permetezze meg azt is.

– A faluban mégis jobb lenne.

– Nem hiszem. Kihozták azóta a műutat, mi bajom lehetne? Azt se felejtse el, hogy nem befelé vitte a téesz az embereket, hanem szétszórta a tanyákba. Nem a tanyavilágot akarja már megszüntetni, csak helyet csinál magának. Pedig most könnyen beszippanthatta volna az embereket a faluba.

– Haragszik rá?

– Mondom, hogy hasznom van belőle, miért haragudnék? Szedik a csemegeszőlőt, este behozzák énhozzám, hogy vigyázzak rá. Ha hideg van, az asszony főzi a teát az embereknek. Engem még ki akartak innen rakni, időközben rájöttek, ekkora szőlőt nem lehet gazda nélkül hagyni. Ugyanekkorát telepítettek a Wolfnál is, ott már előre kijelölték, melyik tanyának muszáj megmaradni. Csináltathatnak oda bódét a szerszámoknak, tehetnek rá ezer lakatot, akkor is leverik. Ha ember lakik benne, egészen más. Amióta terem a szőlő, este-reggel kutyával megkerülöm, nehogy ellopják. Még hűségpénzt is kapok a szövetkezettől, amiért akkor nem hallgattam rá. Nem szabad mindig mindenbe beugrani az első szóra.

– Akkor se jó a hely. Permetezik a szőlőt, ártalmas.

– Ha almás lett volna, semmi pénzért nem maradtam volna, mert azt méreggel permetezik. A szőlőre nem tehetnek mérget, mert akkor nem lesz jó a bora.

– Ennek viszont a nagyja se igaz, Kálmán bácsi. Lehet, hogy nem okoz se fejfájást, se gyomorfájást a gombaölő szer, de az emberre azért mérég.

– Nem hiszem el.

– Akkor számoljunk. Most hatvanéves, a fák most kezdenek teremni. Öregszik, nehezebben mozog, a barack meg annyi lesz, nem győzi szedni.

– Tajtékig ér most a barack ára, nem szabad kihagyni. Ez térül meg leghamarabb.

– Mégél anélkül is. Mit akar vele?

– Arra gondoltam, hátha teremne még annyit, hogy építhetek egy házat a faluban.

A HÁZHELYEK

Egykori félmaréknyi falvak megduplázódnak, háromszorozódnak, néha tízszeresükre nőnek az Alföld egyik-másik tanyás körzetében tizenöt-húsz év alatt. Aki az igazat akarja mondani, nem mondhatja, hogy a tanya mozdulatlan, és minden igyekezet lepörgött róla, ami meg akarta szüntetni. Az az időszak, amibe alkalmam volt bepillantani, nekem bizonyíték: ennyi jóra való mozgás talán soha nem volt a tanyák körül, mint mostanában van. Ebben a húsz évben fedezte föl a kint élő ember, hogy jussa van egy jobb életre neki is, és a jussa mellé a lehetőségei is kinyíltak. Változtathat a sorsán. Nem tagadhatom le határtalan örömet, amikor a befelé áradók sokaságát látom.

A lehetőség azonban olyan csomópont, amelyből több út is ágazik. Egyikük jó messzire költözik, a másik csak a falu legszélére, a harmadik kinn marad, de bejár dolgozni, a negyediknek továbbra is a tanya marad kenyere és lakása, de egészen más körülmények között. Nem vagyok egyedül a gondolattal, de okos döntést sokan csak az első két változatban látnak. Az elköltözést dicsőítik, a maradásban pedig maradiságot látnak. Nem tartok velük, mert szememmel látom, hogy a mai igények szerint átpofozott tanya lakóhelyet és gazdaságot egyszerre korszerűsít.

Hallottam ilyen kifakadásokat is már: amikor arról volt szó, hogy szüntessük meg a tanyát, sunyított a paraszt, és meg se mozdult. Most kezdjük azt mondani, ne siessük el a dolgot, mert kedves nekünk, ha exportképes húst, gyümölcsöt és zöldséget is kapunk a tanyáról, erre viszont ész nélkül költözik befelé. A tanyai ember mindig mást akar, mint a kormány?

Az a húsz év, amit átmozsolgatok az ujjaim között, többféle fölfogást is termelt. Először volt a leradírozási szándék, aztán jött a türelem időszaka. Lényeges váltás következett ezután: támogassuk teljes tisztelességgel azt, aki be akar költözni, de gondoskodjunk tőlünk telhetően a kint maradókról is. A hetvenes évek legelején jött ez az új hullám, és az évtized végére kezdett átalakulni másik hallgatólágos igyekezet: jobban járunk, ha nem buzdítjuk befelé az embereket. Észreveszi a hullámmásokat az öregátokházi atyánkfia is, és így fordítja a maga nyelvére:

– Hideg vízből a meleg vízbe lógatik az embert.

Domaszék, Mórahalom, Zákányszék, Rúzsa, Szatymaz, Üllés, Balástya, Tázlár, föl egészen Soltig, vagy még tovább is, mintha osztódással szaporodna, úgy növekszik. Honnan veszi az erőt? Leginkább a tanyákról.

Üllés messze van ahhoz, hogy Szeged szívó vagy taszító hatását a maga javára megcsapolhatná, mégis a magzat fejlődéséhez tudom csak hasonlítani. A szedercsíra állapotból igen hamar lesz kezes-lábas utód. Aki ide épít, azt egyedül csak Üllés vonzza. Földgáz van alatta, és a közművesítés itt villanyt, vizet, utat, járdát és vezetékes gázt is jelent. Üzletei elsőrangúak, piaca élénk, a buszok közlekedése példás.

Megkértem Tóth Istvánt, a község vébétitkárát, számoljon velem. Olvassa a hiteles adatokat: 1970-ben 631 tanyájuk volt, 1980-ban már csak 586. Tíz év alatt elapadt 45. A falu belseje azonban megduplázódott, tíz év alatt 258 új lakásra kértek használatbavételi engedélyt. Úgy nőtt a falu, hogy a tanya alig fogyott. Az új lakók között vannak ugyan idegenek is, de a többség tanyai. Hát ez hogy lehet? Be is jön meg nem is? Osztódnak a tanyai családok, apóstól-anyóstól külön mennek a fiatalok. Lehet, hogy jönnek utánuk majd az öregek is, ha megöregszenek, de kint maradnak, amíg erővel bírják. Azt mondják, nem megyünk púpnak a gyerek hátára, van annak elég baja. Majd ha bejönnek, megint építenek.

A beszélgetésünk alaptétele: az új házhoz házhely kell. Van?

– Most van, összesen hetven.

– Azelőtt?

– Utoljára 1975-ben osztottunk, akkor is csak harmincötöt. Rögtön tudtuk, hogy nem lesz elég, megrendeltük azonnal, hogy mérjék ki a többit is. Másfél év múlva szállították a munkapapírokat, torlódásra hivatkozva, akkor viszont már pénzünk nem volt rá.

– Nem az OTP veszi meg?

– Ő csak eladja, a pénzt nekünk kell letennünk. Miután tálcán visszük neki, megnézi, mérlegeli, hogy foglalkozzon-e vele.

– Másfél év tehát kevés arra, hogy a rendíthetetlen elhatározásból házhely legyen.

– Ne siess, ez még csak az eleje. Jóváhagyott fejlesztési terveink vannak ugyan, de felülvizsgálták a rendezési tervet. Kiderült, van egy elhagyott olajkút a körzetben, aminek a védő sávja beleér a teleknek szánt területbe. Szigorúak az előírások, kétszázötven méteres sugarú kört jelölnek ki. Átmérőben számolva ötszáz méter. Majdnem a mai

falu átmérője. Régi a kút, termelnek fölötte krumplit, kukoricát, búzát, de akkor is kút, és szabályok vonatkoznak rá. Elaludt vulkánra se lehet építeni, a kutat is meg kell vizsgáltatni előbb. A szegedi tervezők útján kérelmet küldtünk a Nehézipari Minisztériumba, vegyék le nullára a védősávot. Eltelt négy hónap, semmi. Megsürgette az országgyűlési képviselőnk, meg is jött a válasz: nem hozzájuk tartozik, forduljunk az építési minisztériumhoz. Négy hónap kevés volt hozzá, hogy ezt az egyszerű választ elküldjék. Ment a levél amoda, megint négy hónap, megint kiderül, hozzájuk se tartozik, mert leadták a hatáskört a megyének. Mentünk a megyéhez, elkezdődött az újabb négy hónap. A hatáskör ugyan itt van, de ki kell kérni a bányaművelési felügyelőség szakvéleményét is. Nem folytatom, hetvenhatban elkezdtük, és hetvenkilencben meg is kaptuk a házhelyeket. Erre az évre talán elég is lesz. Tanultunk a példából, most már annyit készítünk elő, hogy legalább öt évig kitarsson.

– A házhely ára?

– Négyzetméterenként ötven forint, körülbelül ötvenezer.

– Öt évvel ezelőtt?

– Valamivel kisebbet mértünk akkor, az került huszonötezerbe.

– Tíz év alatt megduplázódott a falu, és öt év alatt duplájára nőtt a házhelyek ára. Elvégre a várakozást is meg kell fizetnie valakinek?

– Ebbe én így még soha nem gondoltam bele, de ez az igazság. Kedvezményesen akartuk adni a fiatal házásoknak, a nagycsaládosoknak és a gyermekeiket egyedül nevelőknek, de törvénytelennek minősítették az eljárást.

– A városban vannak ilyen kedvezmények.

– A város egészen más.

Meg kell állnunk egy kicsit, és más pályán is meg kell futtatnunk az eszünk kerekét. Mondjuk, elhatározta Tanyás Vendel öt évvel ezelőtt, hogy házat épít a faluba, és bele is költözik. Vegyük úgy, hogy akkor volt ötvenöt éves. Akkor megvehette volna a portát huszonöt-ezerért, ha kapta volna, most tegye le az ötvenet. Időközben hatvanéves lett, és az a pénz, amit félretett, legföljebb téglára, malterra elég, de az se biztos. Lassan jár, kopik a kitarása, tompul a szimata, elviszik az orra elől a vasbeton gerendát, a szarufát és a dupla ajtót. Öt évvel ezelőtt még jobban bírta a munkát, segített volna mások építkezésén, hogy neki is segítsenek, de hatvanéves embert már kevesebben hívnak, ennél fogva ő is kevesebb segítőre számíthat. Mire házhely, terv,

anyag, minden összegyűlik, majdnem odavan megint öt esztendő, elkezdni taposni hatvanötödik évét. Elkezd orvoshoz járni, ebben a korban betont keverni, maltert hordani, gerendákat taszigálni kalákában is nehéz. Volt ideje gondolkodni, arra az elhatározásra jut, hogy hatvanöt éves ember ne építsen már, mert nem tudja, kinek épít. Mennyi van még hátra az életből? Öt év? Az is szép ajándék lenne ebben a nagy rohanásban. Addig talán készen is lenne vele, de csak azért kinlódjon, hogy új házából vigyék ki a temetőbe? Ha eddig kibírta, kibírja ezután is.

Motyogás ez csak, de én komolyan veszem, hogy papirosok tologatásával élete végéig oda lehet ragasztani valakit a tanyához akkor is, ha nagyon szabadulni akar tőle.

Eszembe jutott valami. Hátha lehetne gyorsabban is portát mérni. Hallottam valahol, odaad a szövetkezet mondjuk száz házhelyet a tanácsnak, és azt mondja, ötvenért nem kér pénzt, de kiköti, hogy olyan tanyainak adják, aki az elhagyott tanya helyét cserébe adja. Kösza hír, nem tudok utánajárni, de szokatlanul okos a lépés. Meg lehet spórolni vele ötvenezer forintot, a régi ház használható anyagát be lehet építeni az újba, fuvart is kaphat az illető a szövetkezettől. Jól jár a téesz is, mert igen hamar szánthatja a helyét.

Dolgom van éppen a szomszéd faluban, megkérdezem az ottani elnököt, mit szól hozzá. Régi a panasz, hogy a sok tanya miatt nem lehet nagy táblán gazdálkodni, itt a lehetőség, hogy változtassanak rajta.

– Adnád a házhelyet?

– Ha bolond lennék.

– Nyernél vele.

– Nem jól számolsz. Annyi nagy táblát én mindig tudok csinálni, amennyire az erőm futja.

– A helyedben én följánlanám. Pénzedbe nem kerül.

– Mondom, hogy nem értesz te hozzá. Azt a tanyát, amelyik meg akar szünni, én akkor is megkapom, ha a kezemet se mozdítom érte. Minek erőlködjek?

– Aki időt nyer, mindent nyer.

– Öt év múlva? Tíz év múlva? Nem mindegy? Ha meghal az illető, a téeszre marad. Ha el akarja adni, a vétő a mi kezünkben van.

– Beszéljünk őszintén. Ha bevonod a megszűnő tanya helyét a nagy táblába, nem kell kerülgetned.

– Ki kellene szednünk a nagy fákat lánctalpassal, de nincsen lánctalpasunk. Tuskókiemelőnk sincs, azt is vennünk kellene. Tíz-tizenkét romos tanyaért vegyek drága gépeket?

– Vágtak ki már fát fűrészszel és fejszével is.

– Most nem találsz rá embert.

– Nagy halom pénzzel támogat az állam, ha belevágsz.

– Nem vágok bele. Most jelent meg a támogatási formula, nem éri meg. Támogatás csak akkor van, ha hetvenféle tervet mellékelek a pályázathoz. Én nem tudok tervet rajzolni, noha anélkül is le tudnám bontani a tanyát, el kell mennem tehát a tervezőhöz. Még nem tudom, hogy megkapom-e a támogatást vagy nem, mert csak pályázó vagyok, de a terveket ki kell fizetnem. Kerete van a megyei tanácsnak, ha jól végiggondolja, kevés pénzért sok tanyát akar lebontatni, tehát keveset ad egyre. Tegyük föl, szerencsém van, megkapom a támogatást, mondjuk nyolc-tízezer forintot. Beteg az a tervező, aki a papírokért nem kér legalább ennyit. Nem biztos tehát, hogy engem támogatnak, lehet, hogy a tervezőket. Olvasd el a rendeletet, meglátod, hetvenhétféle melléklet kell hozzá. Külön kis hivatalt kellene szerveznem, hogy rajz, költségvetés, földhivatali igazolás, földhivatali felülvizsgálat, az építési hatóság engedélye, a növényvédő és agrokémiai állomás hozzájárulása mind meglegyen. Erre jössz te a hóbotos ötletteddel, hogy cseréljünk földet. Fizetnek neked, hogy ennyire agitálsz?

– Te hogyan csinálnád?

– Kimondanám, adok tízezer forintot, ha le van bontva, és a helye föl van szántva.

– Akkor lenne lánctalpasod meg tuskókiemelőd?

– Akkor se lenne.

– Kérj kölcsön, és fizesd meg az árát.

– Óránként kilencszáz forint az Sz 100-as. Mire átdöcög egyik tanyából a másikba, oda a haszon.

– Csere tehát nem lesz?

– A tanyainak se fizetődne ki. Nálunk olcsó a porta, nem több tízezer forintnál. Senki nem cserélné, mert félne, zaklatják, hogy siessen a bontással.

Két dolog lehetséges. Vagy eget verően rossz az ötlet, vagy nem is igaz, hogy annyira útjában van a tanya a nagyüzemnek.

Elmentem még egy faluba, ott is kérdeztem az elnököt. Cseréföldet

semmiképpen nem adnak, az a tanács dolga, hogy házhely legyen. Ellenben megvesznek minden tanyát, amit venni lehet. Akár meghalt a lakója, akár elköltözött. Árumezállító joguk van, őket kikerülni nem lehet. Azt is megveszik, amelyiknek százyolcvanezer az ára, meg azt is, amelyiknek csak tízezer. A rosszat lebontják, ha már nem érdemes vergődni vele, a jót pedig meghagyják szolgálati lakásnak. Nem tagadják, szívesebben veszik a jót. Ők se akarják tehát megszüntetni a tanyavilágot, csak a befolyásukat szeretnék kiterjeszteni rá.

A végén még kiderül, hatalmi harc ez csak, semmi más. Annyi biztos, egész főnnálló életében nem fordítottak annyi hivatalos gondot a tanyára, mint most, múló napjaiban, ha a téesz előírás szerint akarná beolvasztani területébe. Tartok tőle, lesz majd egyszer tanyabontó központi hivatalunk is, sok fiókintézménnyel, ahol megtervezik, ütemezik és hivatalosan addig halasztják a munkát, amíg a lánctalpasnak is jó lesz. A hivatal természetesen nem bont, létrehoz egy vállalatot, lehet, hogy Tanyakiszerelő Vállalat – rövidítve TAKISZER – lesz a neve. De tanyatámogató ember – nem hivatal, csak ember – nem lesz.

ELLENTMONDÁS

Gátsor óta forog a fejemben, hogyan büntethet meg a tanács sorozatban annyi embert, ha egyébként nem ért egyet a büntetéssel. Nincs kedvem visszamenni Ásotthalmra, megkérdezem inkább a mórahalmi elnököt.

– Ha bejönne hozzád nyolcvan ember, és elmondaná a panaszát, akár akarsz, akár nem, a demokrácia és a szocialista törvényesség elvei szerint figyelembe kellene vened, hiszen ők választottak meg téged.

– Mondjuk inkább úgy, észre kellene vennem, hogy közígényről van szó. A tanyaiak többsége építeni akar.

– És te, mint demokratikusan megválasztott elnök, úgy fogadod a közígény megnyilatkozását, hogy megbünteted őket?

– Szerencsétlen a helyzet, de szóról szóra így van.

– Mentséged?

– Minket rendeletek kormányoznak.

– Jelezted fölfelé, hogy baj van?

– Hol élsz te? Amikor bejött a progresszív adó, fölvetette a párttitkárunk, hogy belátható következményei lesznek: vissza fog esni a háztáji termelés, és ennek az ország látja kárát. Tudod, mit mondtak neki?

– Beszéltem vele, elmondta nekem is: mi az, elvtársak? Együtt sírunk a paraszttal?

– Hogyan állhattam volna elő ezek után, hogy vizsgáljuk meg egy országos rendelet valóságos hatását, különös tekintettel a szocialista demokráciára?

– Pedig a választóid kívánhatják, állj elő, és beszélj az érdekükben.

– Akkor gyere ide, légy szives, és cseréljünk helyet. A választó kérhet, de fölülről utasítanak. A választónak én csak azt mondhatom, lássa be, nem tehetek semmit, és kérhetem további jóindulatát, hogy legközelebb is szavazzon rám. A törvény az törvény, mese nincsen, végre kell hajtani.

– Féltreértettél. Arra gondoltam csak, hogy szólnod kellett volna a közigényről, nem arra, hogy szegd meg a törvényt. Hogyan jött a rendelet a büntetésekre?

– Először új műszaki ügyintéző jött. Föülült a tanács lovaskocsijára, és bejárt minden dűlőutat. Ahol új falat, új tetőt látott, fölírta. Senki nem szólt, hogy álljanak meg, emberek, ne építsenek, csak fölírta. Egyik augusztusban, talán 74-ben, jött egy körlevél, mérjük föl, milyen lakáskorszerűsítések történtek. Senki nem gondolta, mire megy a játék, újabb fölmérés, eggyel több, ráadásul fejlődésünket dokumentálja, elküldték a lovaskocsin szerkesztett listát. Jött a másik körlevél: jegyzőkönyv kell. Most már bementem, megkérdeztem, mi lesz ebből? Mi lenne? Meg lesznek birságolva. Elképzelheted, milyen melegem lett hirtelen. Valaki megcsinálta a tetőt, hogy az eső rá ne essen, én meg büntessem meg? Mindenképpen meg kellett szitalni a listát. Csakhogy a megye azt mondta, nyolcvankettővel el kell számolnunk, mert annyit jelentettünk először. Mire hazaértem, az adminisztráció már százhusznál tartott. Marad itt egyáltalán valaki, aki nem kap büntetést? Nézem a listát, benne van Kiri Ferenc is. Az én eszem abban a szent pillanatban megállt. Az áramszolgáltató vállalat szocialista brigádjának a tagja, tiz gyereke van. Úgy épült a háza, hogy az anyagot a tanács és a vállalat adta össze, a brigád meg fölhúzta. Büntessem meg azért, mert nem kergette el vasvillával a segítőköt?

Hová tette volna a tíz gyereket, szerencsétlen? Adta volna lelencbe? Zavarta volna világgá azokat is?

– Miért nem bent építettétek föl a házat? Többe itt se került volna.

– Azért, mert a tíz gyereknek enni is kell, nemcsak lakni. A tanya körül sok minden megterem, és nem is látszik annyira a szegénység.

– Tehát szitáltál.

– Ez se olyan egyszerű. Tőlem nem azt kérdezték, hogy kit van kedvem megbüntetni, hanem elővették a listát, hogy kit muszáj.

– Mit csináltatok?

– Ne beszéljünk erről. Ha kíváncsi vagy rá, menj tanyáról tanyára, és kérdezz ott.

– Sokan számolnak mostanában, számoljunk mi is. Mórahalom nagyközség. Lakói?

– A nyolcvanas népszámlálás szerint hatezer. Tanyán él kétezer-négyszázharmincnégy ember, ezerrel kevesebb, mint 1970-ben.

– Ha ezt a gyorsaságot állandónak tekintjük, akkor is lesz még húsz év múlva is tanyátok.

– Nem matematika ez, gyermek! Húsz év alatt sok minden beleszólhat ebbe. Jön egy újabb adó, valamilyen új háztáji rendelet, és halomra dőlnek a tervek. Elképzelhetetlenül érzékeny a tanya a változásokra.

– Disznó?

– Egy év alatt tízezer-ötszázhatvanhárom hizósertést adott át ez a falu. Számítsd ki, mennyi pénz kellett volna hozzá, ha nagyüzemben hizlaltak volna ennyit.

– Adj támpontot.

– Az állami gazdaság ásothalmi telepe ötvenmillióba került 1970-ben. Hatezer hizót ad évente. A mienk több, és az állam zsebéből nem kellett hozzá egyetlen fillér se. Nem azt mondom ám, hogy nincs szükség a nagyüzemi telepekre, mert sokszor a kettő együtt is kevés, de ha kell a háztáji, akkor legalább ne bántasuk érte az embereket.

– Igen nagy szükségünk van rá.

– Hizómarhából négyszázötvenötöt adtunk át egy év alatt. Számolj megint, mekkora istálló kellene ide.

– Megint adj támpontot.

– Nem tudok, nem ismerem az árakat. Tejből huszonkétezer hektolitert szállítottak el ebből a faluból. De bent a faluban nemigen van marha. Amit fölirtál, mind tanyáról jött. Itt vagyunk bezárva a kelepcebe. Kell a disznó, kell a hizott bika, a tej is kell. Jobb kezünkkel

osztjuk érte az áldást, és akkorát köszönünk, amekkorát csak tudunk, ballal pedig verjük őket. Hogy mernek a maguk sorsán javítani, amikor itt csak marháról, disznóról és tejről lehet szó?

– Régóta nem értek semmit.

– Azt azért még tedd hozzá, hogy olyan helyekről jön be ez mind, amit a nagyüzem nem is tud használni. Kinyitják a csarnokajtót, és bejön rajta a tej. Ennél nagyobb erőfeszítés ide nem is kell.

A nagy számoktól mindig félek, mert nem tudok mit kezdeni velük. Megmaradtam azon az együgyű fokon, hogy az igazságtalanság akkor is bánt, ha csak egy embert talál el. Hasonló számokat és hasonló következtetéseket más falvakban is találtam. Mindig arra gondoltam, ha minden tanyás község tanácselnöke ugyanezekkel a számokkal alátámasztva jelezte volna, hogy sok minden nincs rendben a tanyák megítélése körül, lehetetlen, hogy figyelembe ne vették volna. Miért csak fölülről lefelé közvetít a tanács, és miért nem alulról fölfelé is?

Van még egy témám Mórahalmon, jól meg kell nézmem. Azt hallottam, egyik esztendőben megszorult a termelőszövetkezet, eladott tehát egy csomó tanyát a benne lakóknak. Jól jött neki a pénz, megúszta az évet mérleghiány nélkül. Valahol utána néztek, vissza kellett csinálni mindent. Közös területből magáncélra nem lehet eladni semmit, így hallottam akkor. Csakhogy a kerék nehezen fordul vissza. Ahogy megvették az emberek a házakat, azonnal elkezdték javítani. Amikor vissza kellett volna adni, sokkal többet ért mindegyik. Miből adja vissza a pénzt a szövetkezet, ha neki sincsen? Miből adjon többet, az új érték szerint? Szép kis bonyodalom.

Módra István és felesége a kukoricát hányja a góréba. Jól megnéz: mit akarok én még mindig a tanyával? Ez az ügy még mindig nem zárult le?

– Nem hivatalos ember vagyok.

– Látom, hogy forog a toll a kezében, azt mondja meg, mit akar? A végén aláírhatja velünk?

– Nem olyan írogatás ez.

– Muszáj írni?

– Ez a kenyerem, az eszem pedig rövid. Ha föl nem írom, téveszthetnek később.

– De csak az igazat írja!

- Amit mond, mindig csak azt.
- Elhamarkodta a téesz a dolgot. Nem járta ki minden útját a tanyának, a pénz pedig nagyon kellett neki. Marhákat vett rajta, úgy tudom.
- Mennyiért vették meg a tanyát?
- Egy summában nyolcvanötezer forintért. Részlet egy fillér se. Sürgették, siessünk határozni, mert három vevő is van a sarkunkban. Annak adják, aki előbb fizet. Meg voltunk szorulva rettenetesen. Ha most elszalasztjuk, rendes házunk talán soha nem lesz. Kifizettük, egyszer csak halljuk, hogy visszakapjuk a pénzt.
- Egy summában?
- Dehogy! Három részletben csurgatta vissza a szövetkezet.
- Maguk miért nem sürgették, hogy három téesz is van a sarkában, siessen fizetni?
- Úgy kellett visszakönyörögnöm.
- Jól jártak. A pénzt is visszakapták, és a tanya is a maguké maradt.
- Az a mi szerencsénk, hogy közbejött az OTP. Megnézte, fölbecsülte és kifizették.
- Mennyit?
- Negyvenezret.
- Az előbb nyolcvanötről volt szó.
- Jó kupec volt a téesz, a duplájánál is többet számolt a tagjainak.
- A negyvenezret egy összegben fizették ki?
- Ki hogyan akarta.
- Most mennyit ér a tanya?
- El nem adnám semennyiért se, de kétszázezret biztosan megér. Itt, ahol van.
- Ennyire elszámolta magát az OTP?
- Tetőt is, padlót is csináltattunk azóta, az istállóra cserepet rak-tunk, bevezettük a villanyt, építettünk nyári konyhát, darálót és fészert is, és ólat a tyúkoknak.
- Módra István most hatvanéves, kérdezem tehát a nyugdíjról. Úgy tudja, hatvanöt év előtt nem jár. Nem hiszi, amikor mondom, oda jutottunk már a fokozatos csökkentéssel, hogy hatvantól mindenkinek esedékes. Elvörösödik a feje, nagy bajban van. Nyolc évet dolgozott a téeszben, aztán nem ment többet.
- Kevés a nyolc év.
- A jószágot is be kéne számítani, a disznót is, a tejet is.

– Be is számítják, ha a kötelező munkanapot ledolgozza valaki, de aki a tájára se megy a szövetkezetnek, annál semmit nem számolnak be.

– Akkor pedig nagy bajok lesznek.

Lesznek, de Pista bácsi húzza a rövidebbet. Miért húzta föl az orrát, amikor a saját szövetkezete negyvenötezerrel többet számolt? Nem ment többet dolgozni, örökölt nyolc holdat, azt művelte. Baj lesz a nyugdíjjal.

– Miért nem érdeklődött?

– Nem járunk sehová.

Gondolatban körbeszaladom a környéket. Ameddig a szem ellát, sőt ameddig az eszem elhord, minden iskolát bezártak. Hová is mehetne? Ha eljárhatna előadásra, filmre, mint azelőtt, valahol csak meghallotta volna, hogy tíz év alatt nyugdíj nem jár. A szellemi hajszalcsövesség számai eltörtek, semmiféle fölvilágosító szó nem jött ide.

Csápenszki István azt mondta, a téesszervezéskor a tanyai iskolákat tekintette a legfőbb támpontnak. Ott szót lehetett érteni az emberekkel. Ahogy a szervezés befejeződött, tovább nem volt fontos szót érteni? Azután kellett volna igazán sok előadást tartani, mert az igazi változások csak utána jöttek. Meg kell néznem a bezárt tanyai iskolákat.

